

מראי מקומות לעיון בדף היומי

מאמרי קריאה – פתח ספרותי, פתח חינוכי, פתח תרבותי.
הוא מיועד לכל מי שרוצה להעמיק את הידע שלו בתורה ובמחשבה היהודית.
הוא מיועד לכל מי שרוצה להעמיק את הידע שלו בתורה ובמחשבה היהודית.
הוא מיועד לכל מי שרוצה להעמיק את הידע שלו בתורה ובמחשבה היהודית.

לענין הר"ר צבי בחר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת חר"ר אברהם אליעזר ז"ל

בית מדרש גבוה
לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו
מיסודה של עמותת
"משולי ערימת"
רחוב שאבת אריה 71919 מודיעין עלית
קרית ספר ת"ו
ארץ ישראל

גליון מספר 472

הוצאת ע"י בנחמ"ע
הרב אברהם אליעזר מרדכי בן שלום לונדון

בס"ד, ד' טבת התשע"ג. מסכת שבת דף עה – דף פט

ר"י כבשים ששחטן לגופן מותר למימיהם חייב חטאת, והא מים אינם גידולי קרקע, (דעיין בחזון איש (ס"ו) נז) דאפילו עפר אינו גדו"ק ק"ו למים) ומכיון דעיקר מלאכת הדישה היא במים היוצאים, וזה מוכח מהא דסוחט כבשים לגופן מותר, ורק למימהן חייב חטאת. וי"ל דמשקין הבלועים בתוך אוכלין בטל מהם שמם והוו אוכל, דמהאי טעמא הווי מפרק, ומה"ט נמי מותר לסוחט לאוכלין. (ב.ז.ו.).

עג) גמ', א"ר יוחנן שפצעו מת וכו' כי היכי דליציל ציבעיה. כתב **החתם סופר** די"ל דמודה ר"י דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה, דהמציאות היא דצבעו צלול יותר, ומיירי באופן שעודנו חי ודמו צלול, אלא שהחלון בודאי ימות כגון שיבש בו כסלע, ועל נטילת נשמה דאתי ע"י צידה לא מיחייב דדרכו לפרסם ולקרב מיתתו כמ"ש התוס', ומה שאמר ר' יוחנן שמת היינו דחשוב כמת לגבי נטילת נשמה. והמלוא הרועים, והרש"ש נקטו, דר"י פליג ארבא וסבירא ליה דאין מקפיד שיהיה חי.

עד) גמ', טפי ניחא ליה כי היכי דליציל צבעיה, ברש"י דהוי פס"ר דלא ניחא ליה ובכחאי גוונא לא הודה ר"ש, ולתוס' הוי מלאכה שאינה צ"ג, כיון דלא איכפת ליה, והרמב"ן פירש לפירוש רש"י דהוא פוצעו בדרך שאפשר שלא ימות, ואם מת לא נעשית מחשבתו והיינו דקרינן ליה מתעסק, וכן פירש הריטב"א (החדשים).

עה) תוס' ד"ה הצד חלזון שמא חלזון דרכו לפרסם וכו', והקשה **באגלי טל** מלאכת אופה מ"א ג', (וכן הקשה הדברות משה הערה מ"א), מאי שנא ממבשל קדירה שזמן בישולה היה צריך להמשך שעה, ובא א' ומיהר הבישול, דגם הראשון חייב, אם כן הכא נמי מה אכפת שקירב הוא עצמו את מיתתו, ותיירץ דעל ידי הפעולת הממהרת הבישול, לא היתה הקדירה מתבשלת בעצמה באותו הזמן, אם כן הוי שנים שעשו מלאכה, וזה אינו יכול וזה אינו יכול דשניהם חייבין, מה שאין כן בצד חלזון, הא כתבו התוס' (דף צד. ד"ה שהחזי) דכיון דממשכן גמרינן הרי לא

דף ע"ה ע"א

סח) תוס' ד"ה שכן יריעה, בסוה"ד ואף על גב דהשתא לא משכחת במשכן וכו' סברא הוא דבשתי תפירות הווי דבר חשוב, דייק **החתם סופר** מדברי התוס' דאף על גב דצורות המלאכות נקבעו כפי שהיה במשכן, מ"מ שיעורם נמסר לחכמים, אמנם גבי מלאכות שיש בהם הלמ"מ שהם כגרוגרת, לא קבעו חכמים שיעור.

סט) גמ', אמר רב המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת. ופירש"י דזו היא תפירתו, **והרמב"ם** (פ"י ה"ט) כתב, דמתיחת החוט חשיבא מצרכי התפירה ולהכי חייב. **והר"ח** לעיל עד: גבי חלתא כתב דהמותח חוט חייב משום טוהה,

ע) גמ', שם, בחידושי הר"ן הביא ב' דעות אם בענין שיקשור לבסוף או לאו, **והשפת אמת** נקט בפשיטות דבעינן שיקשור דלא עדיף מעיקר התפירה דצריכה קשירה כדאיתא לעיל, וכן פסק **המשנה ברורה** סימן ש"מ ס"ק כ"ז, ובשעה"צ (שם אות ס') כתב, דלפעמים חייב אף בלא קשר כגון עוד תפירות מלבד אלו שנתפרדו.

עא) גמ', והיודע לחשב תקופות ומזלות וכו', אסור "לספר הימנו". **הגרא"מ הורוויץ** כתב שאולי הכונה שאסור לספר **דבר הלכה** משמו, לפי שאין זה כבוד התורה כאשר לומדיה רחוקים מחכמת חישוב תקופות אשר היא תפארתנו לעיני העמים, **והבן יהוידע** כתב דזו מדה כנגד מדה שבשביל שלא רצה לגלות מתוך חכמה זו גדולתו של הקב"ה ולא חס על כבוד קונו לא יחוסו עליו ולא יספרו הימנו **בשבח**. **והעיון יעקב** ביאר מה הגרוע בכך שלא חישב, כי ע"י החישוב יודע מתי ישתנו אותות השמים כגון ליקוי חמה ולבנה וכהאי גוונא, דהכל בא ע"י המשכת גלגל חמה ותקופתה והילוך המזלות, וזה שאינו חושב נראה שסובר שעולם כמנהגו נוהג ועל כגון זה כתיב, את פועל ה' לא יביטו ומעשה ידי לא יראו.

עב) גמ', אין דיושה אלא בגדולי קרקע. צ"ע דלקמן קמה. אמר

לאכילה אלא להשביח הסחורה דליתי אינשי וליזבני מיניה, ובביאור הלכה (סימן ש"כ ד"ה ליתן כרכום) כתב דלפי דברי האו"ז דפירש דליתווס בית השחיטה היינו העור של בית השחיטה נחא הכל, דעור לא חשיב אוכלין. והרא"מ הורו"ק כתב, דרב פליג אתנא דלקמן קלט: דס"ל דאין צביעה באוכלין. (פא) גמ', השף בין העמודים בשבת חייב משום ממחק. פירש"י שמחליק קרקעית הבנין שבין העמודים שיהיה חלק. והתוס' כתבו בשם ר"ח דהיינו שף העור על העמוד כדי להחליקו, והקשה הר"ן על רש"י הא בכהאי גוונא בבית חייב משום בונה, והקרבן נתנאל אות פ' תירץ דאינו חייב משום בונה אלא בכהאי גוונא שהיתה בבית גומא וטממה. עוד הקשה הר"ן על פיר"ח, דלפי"ד לא הוי ליה למימר משום ממחק דהרי הוא ממחק גופא, ותירץ הקרבן נתנאל דממחק דמתניתין היינו שמסיר את השיער, אבל מה ששף העור גופו ע"ג עמודים חייב משום ממחק.

(פב) גמ', והמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש, הגר"י ענגיל בגליונות עה"ש הוכיח מהכא, דגבי שבת כוחו כגופו, דהא בנפחו ברוחו עושה המעשה ורוחו נחשבת כוחו ולא עצמו.

(פג) גמ', א"ר יהודה האי מאן דשקיל אקופי מגלימי חייב משום מכה בפטיש. כתב הביאור הלכה (סימן ש"ב ב' ד"ה הלוקט יבולות) דהפרי מגדים נסתפק האם איירי שליקט את כל היבולות שהיו בבגד או אפילו ביבלת א' חייב, אף על פי שנשארו שם, והביאור"ה הביא ראיה לפשוט, מהא דאיתא בריש פ' הבונה הצר בכלי צורה כ"ש חייב, וחיובו משום מכה בפטיש, כדאיתא הכא, ובלשון הרמב"ם (פ"י) הצר אפילו מקצת צורה חייב, חזינן דכל דבר שהוא מהפעולות הנעשים בגמר הכלי הווי גמר מלאכה, ומצא שכ"כ המאירי בענינא דצר צורה בשם גדולי המפרשים.

(פד) גמ', מחק אות גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתיים חייב. הקשה התוס' הרא"ש הא ודאי במשכן אי כתבו טעות על הקרשים הוצרכו למחוק ולכתוב אותיות אחרות, והרי אי כתבו טעות על שתיים אם כן לא ליחייב אלא אם כן מוחק שתי אותיות, ואם הטעות היתה על א' מהם ליחייב גם אי מחק אות א', ותירץ כיון דמוחק לא מיחייב אלא ע"מ לכתוב אין להחמיר בו טפי מכותב, הלכך לא מחייבין אלא אם כן יש במקומו לכתוב שתיים, מיהו חייב במוחק אות א' כי לפעמים הי' טעות באות אחת על קרש א'.

(פה) גמ', רבה ור' זירא דאמרי תרוניהו וכו', הקהילות יעקב (סימן מ"א) ביאר דאתי למימר דדוקא אם גומר מלאכה מהל"ח מלאכות חייב משום מכה בפטיש, והערוך השולחן סימן שי"ג סעיף ט"ו ביאר דאתי למימר דדוקא במלאכות שגמר המלאכה הוא חלק נפרד מעצם המלאכה, כגון מסתת את האבן, או מאן דשקיל אקופי מגלימי, חייב משום מכה בפטיש מה שאין כן באופן שגמר המלאכה הוא המשך של עיקר המלאכה, אלא שנגמרת בזה אינו חייב, ועיין לעיל אות קיז סברא זו גם בשם השפת אמת.

(פו) מתניתין, ועוד כלל אחר אמרו. הקשה הפני יהושע

מצינו במשכן שדבר שנעשה בו המלאכה יסייע במלאכה, וא"כ בחלזון שמסייע בעצמו למיתתו פטור מה"ט.

(עו) רש"י ד"ה טפי נחא ליה, וכי מודה ר"ש במידי דלא אכפת ליה וכו', עיין בתוס' ד"ה טפי דהקשה על רש"י מסוגיא דלקמן קג. דאף בלא אכפת ליה אינו מודה, והגאון רבי עקיבא איגר בגלהש"ס שם, ציין לסתירה בדברי רש"י עצמו דהתם כתב רש"י (ד"ה דארעא דחבריה) דר"ש אינו מודה בפס"ר דלא אכפת ליה, והחתם סופר תירץ דיש לחלק בין מלאכת חובל לשאר מלאכות, דבשאר מלאכות גם היכא דלא איכפת ליה פטור, משום דבעינן מלאכת מחשבת, ובכהאי גוונא הווי מלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל הכא איירינן בחובל, ובחובל לא בעינן מלאכת מחשבת וצריכה לגופה, ע"כ פטר ר"ש רק היכא דלא נחא ליה כלל ומשום דאינו מכין.

(עז) תוס' ד"ה כי היכי, קשה לר"י דמ"מ על נטילת הדם ליחייב משום נטילת נשמה, כתב הפני יהושע דקושית התוס' דוקא לשיטתם, דס"ל דעיקר חיוב נטילת הדם הוא משום נטילת נשמה אפילו בגוונא דחובל, אבל שיטת הרמב"ם נראה דס"ל דחיוב נטל דם בחובל משום מפרק, והרי לרש"י והרמב"ם (וכן הסיקו התוס' לעיל עג: ד"ה מפרק) מפרק תולדה דדש ובוה איירינן לעיל בסמוך, והאי דלא קאמר לקמן דשוחט חייב משום מפרק, היינו משום דבשחיטת חולין לא שייך מפרק כיון דאינו צריך לדם, והריטב"א (החדשים) תירץ בשם רבו, בשם רבינו הגדול, דשאני חילזון שאינו בעל איברים אלא גוף אטום כחלזונות שבאשפה, ובכי האי ליכא נטילת נשמה אלא כשנוטל כל נשמתו לגמרי.

(עח) רש"י ד"ה שוחט משום וכו'. בסוה"ד בחניקה נמי סגי, לכאורה דבריו צ"ע דעל כרחק שחטום ולא חנקום משום אסור בל תשחית, דהא בשרם ראוי לאכילה, וצריך לומר דרק מלאכה שנצרכה לעצם מלאכת המשכן נאסרה, אך מלאכה שלעצמה אינן לצורך המשכן, אף על פי דהיו בעשית המשכן כשחיטת האילים לא נאסרו. וז"ש רש"י בחניקה נמי סגי, דהיינו שבאמת שחטום, אבל משום דלצורך המשכן סגי בחניקה, ולא בעי שחיטה, הרי השחיטה גופה אינה לצורך המשכן ולא יכולה להיות אב (ר.ג.).

דף ע"ה ע"ב

(עט) גמ', אמר רב מילתא דאמרי וכו' במנחת חינוך (מוסך השבת מלאכת צובע אות טו) הקשה, אמאי הוי חוכא הא ר' יהודה ס"ל דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב מדאורייתא, ואפשר דרב נמי ס"ל הכי, ובנשמת אדם (כ"ד א') תירץ דהווי חוכא משום דאין דרך צביעה בכך.

(פ) גמ', שם. בנשמ"א (כ"ד א') הקשה דהא קי"ל דאין צביעה באוכלין ואמאי יחייב משום צובע על צביעת בית השחיטה, ותירץ בשם תשו' חכ"צ (סימן צ"ב) דשוחט שאני, דמשום דאסור באכילה שייך ביה צביעה, והנשמ"א הבין דהכוונה דאסור מטעם מעשה שבת ותמה ע"ז דמ"מ המלאכה נעשתה כתקנה ומאי איכפ"ל מעשה שבת, והאגלי טל (צובע אות יז) פירש דאסור באכילה משום הדם שבו, וא"כ אין הצביעה

צג) גמ', אמר אבוי שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה. ופירש"י ומיהו לענין שבת מידי דחשיב בעינן וסתמייהו דהני לאו אוכל ניהו, והריטב"א (החדשים) כתב דלגבי שבת אין לדון אלא כפי מה שרגילים הבינונים, והשפת אמת כתב דנהי דאורחיה דעני לאכול כך, מ"מ הסובין עצמן אינן מזון, וכדאיתא בתרומות פ"א מ"ה דמורסן וסובין של תרומה שאין בהם קמח מותרים לזרים, ולפי זה כתב דגם לגבי אכילת איסור אינו לוקה אלא בכזית בלא הסובין והמורסן.

פרק המוציא יין

א) מתניתין, ר"ש אומר כולן ברביעית, פירש"י אף היין והחלב והדבש, התפארת ישראל (בועז אות א') ביאר אמאי לא נקט רש"י שמן ומים, דר"ש לא פליג אכללא דאבוי (לקמן עה). דכל דשכיח ולא שכיח אזלינן בתר דשכיח אפילו לקולא, ובשכיח ושכיח אזלינן בתר דחמיר. והשתא ביין וחלב פליג דס"ל דאינם חשובים לאכילה בפחות מרביעית, וכן בדבש ס"ל דאכילה שכיחה טפי מרפואת בהמה, אבל בשמן דלא חזי לאכילה בעין כדאיתא בברכות לה: ס"ל דלא חשיב אפילו לא שכיח, ומשערין בסיכה דשכיח, וכן במים לשוף הקילור, מודה ר"ש דכיון דשניהם לצורך אדם חשיבי שניהם שכיח ומשערין לחומרא, ועוד כתב, דרש"י נקט הני לרבותא, דלא מיבעיא שמן ומים דסמיכי לדברי ר"ש ופליג עליהו, אלא אפילו בשאר המנויין בריש מתניתין פליג.

ב) תוס' ד"ה המוציא יין, חלב כדי גמיעה, הקשה רבינו אפרים דתניא וכו' אמרינן דהמעבד עור וכו', הפני יהושע כתב דיש לחלק, דדוקא בעור דמוכח מסוגיא דהתם דשיעורו מסור לחכמים אמרינן דמסברא אין חילוק בין מעבד עור למוציאו, מה שאין כן בחולב ומגבן דלצורך אכילה הוה שיעור גרוגרת דידהו הלכה למשה מסיני, אך חלב לשתייה דלא נאמר בו הלכה למשה מסיני אלא שיעורו מסור לחכמים שיעורו בכדי גמיעה.

ג) תוס' ד"ה כדי גמיעה, פירש הר"ר פורת מלוא לוגמיו וכו', והרמב"ן והר"ן (על הרי"ף) כתבו דשיעורא דכדי גמיעה לא איתפריש מהו ובודאי שיעורו פחות מרביעית כדמוכח ממתניתין דקתני ושאר כל המשקין ברביעית, ורביעית להקל נאמר, וסיים הר"ן ומסתברא דאף על גב דלענין יוה"כ לכל חד וחד בדידיה משערין, התם הוא משום יתיבי דעתיה, אם כן כל חד וחד לא מייטבא דעתיה אלא בדידיה, אבל לענין שבת דשל עולם הן שמין בבינוניות.

ד) תוס' ד"ה ויעמוד, ואף על גב דאמרינן בע"פ וכו'. השפת אמת תירץ הקושיא דהא דהמקדש אם טעם מלוא לוגמיו יצא, היינו אפילו בכוס גדולה שלא שתה רוב כוס, מ"מ סגי במלוא לוגמיו, ובמיעוט כוס פחות ממלוא לוגמיו לא יצא, אבל אם שתה רוב כוס סגי ברביעית, ומהא דהתוס' לא תירצו הכי חזינן דס"ל דבכל גווני בעינן רוב כוס.

ה) בסוה"ד ועוד י"ל דדוקא מקדש, הקשה המהרש"א, הא ד' כוסות דליל פסח כוללים קידוש, ובפרק ערבי פסחים איתא דד' כוסות הללו צריך שיהא כדי מזיגת הכוס יפה והיינו רביעית, ולא בעינן מלוא לוגמיו והניח בצ"ע.

דלכאורה לפי סוגיא דידן נראה, רישא וסיפא דמתניתין סתרי אהדדי, דברישא איתא דבעינן תרי תנאים לחיובא, ובסיפא איתא דכל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו אינו חייב אלא המצניעו, ומשמע דדוקא כשחסר שני התנאים פטור אבל בתנאי א' חייב, ותירץ דע"כ צ"ל דרישא דוקא דלא מחייב אלא בדאיכא תרתי, וסיפא או או קתני, מיהו בירושלמי משמע דכשר להצניע ומצניעין כמוהו חדא מילתא היא, ופליגי בה אמוראי חד מוקי לה למעט איסור הנאה, וחד מוקי לה לענין פחות מכשיעור ע"ש.

דף ע"ו ע"א

פז) גמ', אמר רב יוסף שפיר עביד דהדר וכו' א"ל אבוי וכו', הקשה הפני יהושע מה סבר רב יוסף בתחילה, ותירץ דאפשר דטעמו, דנהי דאשכחן בכל איסורים שהן הלמ"מ, דאין לחלק בין סתם בני אדם לעוג מלך הבשן, וכדאיתא ביומא דף פ' וכן בשיעורים דפ' המוציא יין אין חילוק בין עשיר לעני, מ"מ באוכלי בהמה שהשיעור לפי מה שקבעו חכמים, קבעו הם השיעור דהכל תלוי בכונתו לשם מה הוציא לפרה או לגמל.

פח) רש"י ד"ה לחין, אבל כמלוא פי גדי לא דלחין לא חזו לגדי, כתב הריטב"א (החדשים) דדבריו אינם נהירין, ופירש הטעם, דכיון דחזו לאדם ולבהמה באדם משערין ואפילו לקולא, דלדידיה חזי ושכיח טפי, והגר"א בשנות אליהו כתב דכיון דחזי לאדם אינו נותן לפי גדי וסיים דמשערין במצוי בין לקולא בין לחומרא דהיינו ביבשים שהוא כמלוא פי גדי ופחות הוא מגרוגרת.

פט) תוס' ד"ה אידי ואידי. לאשמועינן דמשום אכילת טלה נתנו בו חכמים שיעור זה, והריטב"א (החדשים) כתב ותנא דמתניתין נקט פי טלה לאשמועינן דאין חשיבותו משום דהוי מאכל אדם, דהא לא חזי ליה, אלא משום דחזי לטלה, ותנא ברא פריש לן דפי טלה שיעורו כגרוגרת. (ועיין לקמן פרק המוציא יין אות ב').

צ) תוס' ד"ה הבגד, אבל הבגד והעור השק והמפץ אין מצטרפין שאין ראויין להתחבר יחד וכו'. תוס' סוכה (יז: ד"ה ותני) כתבו בתחילה כמו שכתבו כאן, אבל לבסוף כתבו דמהכלל שכתוב במתניתין דכלים פרק כ"ז משנה ג', נראה, דבכל גווני מצטרפין והוא ומשום דהכלל אתי לרבויה.

צא) תוס' ד"ה ואמר ר"ש, ועל טומאת מת קאמר מה טעם מצטרפין, הקשה המלוא הרועים מ"ט הוצרכו התוס' לומר דהכא איירי לענין טומאת מת, הא עיקר קושייתם היתה מחמת שהבינו דאיירי שיחודה למדרס והוי ככופת שאור שיחודה לשיבה, וסגי שיאמרו דאיירי שלא יחדה למדרס.

צב) בסוה"ד, דמפץ לא מטמא במת אלא כשטמא דוב, הגאון רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס ציין למתניתין דכלים פ' כ"ד משנה י', ואיתא התם שלשה מפצות הן העשויה לשיבה טמאה מדרס, של צבעין טמא טמא מת, אם כן נראה להדיא דיש מפץ שטמא טמא מת אף דשאינו מיוחד לשיבה, וכן כתב שם הר"ש דבמתניתין דהתם איירי במפץ של עץ דלא בעינן שיהא מיוחד לשיבה, והתו"ט שם כתב דטמא מדרבנן ככל פשוטי כלי עץ.

דף ע"ו ע"ב

אדם ולא כלים מן התורה, והתורני"ד פליג וכתב ואינו נראה לי, כיון דב"ש מטהרין מטומאות נבילות, גם טומאת משקה אין בו, דאין דם נבילות חשוב משקה, כדמוכח בפרק בתרא דמכשירין. (ט) גמ', אר"י ברי' אף כשטמא ב"ה לא טמא אלא בדם שיש בו רביעית וכו', מתוס' ד"ה הואיל, משמע דטמא מדאורייתא דם חשיב כבשר, והראב"ד בעדיות פ"ה מ"א כתב וכיון שהוא קרוש דומה לבשר וגזרו עליו משום כזית נבילה.

דף ע"ז ע"ב

(י) גמ', בעי רב אשי כדי שיפה או כדי אחיזה ושיפה, פרש"י, מה שנדבק באצבעותיו לבד מה שנותן בעיניו, והרמב"ם בפ"ח הלכה ב' סתם וקילור כדי לשוף במים, ולא פירש אי כדי שיפה או אחיזה ושיפה, וכתב המרכבת המשנה דלדעת הרמב"ם ספיקא דגמ' אי בעינן כדי שיפה ולקולא, דאחיזה ושיפה זוטא שיעוריה משיפה לחוד, דכשהוא שף במים מרבה קצת בשיעור הקילור להשלים את מה שיחסר ממנו ונדבק במקום שמונח, אבל כשאוחזו בידו זוטא שיעור הקילור, ולהכי כתב הרמב"ם לשוף בהם ואזיל לקולא.

(יא) גמ', כל מה שברא הקב"ה בעולמו וכו', ביאר המהרש"א דלא בא לתת טעם מדוע ברא הקב"ה את כל הנבראים, דאכתי יקשה מדוע ברא צרעה חפפית ועקרב, אלא בא לבאר מדוע נבראו שבלול יתוש זבוב וסממית שהם קטנים וחלשים ונראה שאין בהם שום צורך, ע"ז ביאר דיש בהם צורך לרפואה, אבל נחש צרעה עקרב וחפפית שהם מזיקים, פשיטא שיש בהם צורך להזיק ולייסר את האדם במקום הצורך.

(יב) ת"ר חמשה אימות הן וכו'. כתב העינין יעקב דאפשר דאתי לרמז נמי על ישראל, דאף שהם חלשים, מ"מ אם יקיימו חמשה חומשי תורה תהא אימתם על ע' אומות, ועיי"ש שביאר דבכל א' מחמשה חומשי תורה נרמז דאימת חלש על גבור.

(יג) גמ', א"ל מ"ט עיזי מסגן ברישא וכו', בעינין יעקב ביאר דאתי למימר דלעולם ילמד אדם מדעת קונו, דכשם שהקב"ה לא שינה שום דבר בברייתו, אלא הכל עשה בחכמה, וכששינה שינה בטעם וסברא, כך במעשה בנ"א לא ישנה אדם דבר אלא בטעם וסברא וכדכתיב בכל דרכיך דעהו.

(יד) גמ', סודרא סוד ה' ליראיו, פירש"י סודרא דרך ת"ח לעטוף סודר, כתב השפת אמת דלולי פירש"י היה אפשר לפרש, דסודרא אתי לעטוף הראש כדמשמע בכמה דוכתי, ועיקר השכל והנשמה בראש, הלכך שייך לסוד ה' ליראיו וקורין ליה סודרא, ומאידך למלבוש המכסה את הגוף קורין גלימא, דגלימא אתי מגולם, שהוא כל הגוף.

דף עח ע"א

(טו) גמ', אמר אביו בגלילא שנו, פירש"י שהן עניים ומקפידים בדבר מועט וכו' ואין שפין אלא במים, והקשה הרמב"ן הא הואיל ושתיתן שכיחא ורפואתן לא שכיחא אף על פי שהיא רפואה טובה לעין יותר מכל הקילורין, בתר שתייה הו"ל למיזל, ותירץ דמעיקרא כי אמרי' רפואתן לא שכיחא משום דאיכא שקייני אחרינא דמסו בהו ועדיפי ממיא קאמרי', והשתא מתרץ רפואתו נמי שכיחא דהא מיא עדיפא מכולהו שקייני, ואף על גב דשתיתן שכיחא טפי, דשכיחא ושכיחא אזול רבנן לחומרא

דף ע"ז ע"א

(ו) גמ', ועוד מים בכד ומצטרפין, ופירש"י אלא ע"כ טעמא וכו' אלא הכי שיעוריה ואף על גב דכי מוּזַג ליה לא הוי רביעית, וכתבו התוס' ד"ה ועוד וכו' ואבוי לא פליג אלא בהא דלא מצריך רביעית מוּזַג, וצ"ל דאינהו ילפי ברש"י, דלאבוי לא בעי מוּזַגה ליינ של ג' חלקי מים על חלק א' יין, אלא אפילו פחות נמי שפיר, ולא בעינן בכוס של ברכה רביעית אלא שהיין החי צריך להיות רובע רביעית וימוזגנו כמו שירצה. והרמב"ן כתב שני פירושים, א. דלאבוי נמי כוס של ברכה בעי רביעית, וה"ק מים בכד ומצטרפין, אלא מתניתין לאו יין שיכול אדם למוזג בו במים כוס יפה קתני, אלא יין כמו שהאדם עשוי ליתן בכוס של ברכה קאמר, דהוי קרוב לרביעית וחשיב דאית ביה שיעור שתייה כמלא לוגמיו או יותר מעט באפי נפשיה בלא צירוף דמים, אבל רובע רביעית לא חשיב לשתייה כלום. ב.. דאבוי נמי סבר דשיעור יין בכדי שימוזגנו ויעמוד על רביעית, ולא פליג אלא אמזיגה דרבא וה"ק, אי אמרת בשלמא מוּזַגה שני חלקי מים ואחד יין כיון שא"א לשותות יין אלא במוּזַגה כיוצא בה השתא נמי חשיב לשתייה [דהיינו כיון שזו דרך המוּזַגה אף על גב דהוא בכד מהנין] שכל שעומד למוזג כמוזג דמי, אלא אי אמרת רובע רביעית וכדי שימוזגנו בחד תלתא מיא הרי אינו עומד למוזג כולי האי שמעוט אנשים הן מוחזין כן ולמה מצטרפין, דודאי אפילו לרבא דאמר כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא, מוּזַגה יתירתא הוא, ואין רוב בני אדם מוּזַגין כן והוכיח זאת ע"ש.

(ז) תוס' ד"ה ועוד מים, אבל קשה לר"י לפירוש הקונטרס דאי כזית יבש לא חזי למוּזַגה, למה חשוב מטעם שהיה בו רביעית מתחילה, מ"ש מגרוגרת שצמקה דריש המצניע. במנחת חינוך טוחן סק"ה תירץ, דע"כ לא אמרינן דגרוגרת שצמקה אזלינן בתר השתא דוקא בצמקה בחמה או בעצמה דאין בידו לתפוח ולחזור לקדמותו, אבל כאן דאיירי ביין שנקרש כיון דאיירי באופן שהיה לח ונקרש, כהאי גוונא ראוי לחזור לקדמותו ולשיעורו הגדול, אם כן השתא נמי חשבינן ליה כאילו נימוח. ובעין זה תירץ במגיני שלמה כאן. ובחזון יחזקאל על התוספתא פ"ט ה"ז כתב, דשאני גרוגרת שעל ידי שצמקה חסר משיעורה מה שאין כן ברביעית יין קרוש אין חסר עתה כלום משיעור רביעית דבכזית הקרוש לפנינו יש גם עכשיו שיעור רביעית בנוח דמה שנקרש אינו מוציא את היין מכלל משקה וכלשון הרמב"ם בפיה"מ לטהרות פ"ג מ"ב מפני שהנקפים לא יקפאו באמת, ומשקים יחשבו, אפילו בעת ההקפאה. ובשו"ת בית אפרים או"ח סימן י"ד כתב דלתוס' שפיר איכא למימר דחילקו כהמנחת חינוך והמגיני שלמה, אבל לרש"י ליכא למימר דיין קרוש חשיב ראוי לחזור לקדמותו, דאי חזר לקדמותו – לרביעית, חשיב אינו ראוי למוּזַגה, ומשו"ה הקשו מ"ש מגרוגרת שצמקה.

(ח) גמ', דם נבלה ב"ש מטהרין וב"ה מטמאין, ופרש"י דאינו כבשר וכו' ולא תורת משקין לטומאה קלה, לי נראה דהאי דב"ש מטהרין וכו' אבל טומאה קלה יש בו, עכ"ל. וכ"כ הרמב"ם בפ"א משאר אבות הטומאות ה"ד וז"ל ודם הנבלה אינו מטמא כנבלה, אלא הרי הוא כמשקין טמאים שאינו מטמא

אף על גב דלא שכיחא כולי האי.

(ז) **רש"י שם, התוס' לעיל (מז. ד"ה דגלילא)** פירוש דרפואת מים שכיחא טפי משתיה שהיה להם רוב יין והיו שותין הכל יין. והקשה **השפת אמת** דלפי זה בשנויא דרבא בשם שמואל דמים עדיפי משאר משקין דמסו ולא מטללי, דמה בכך הא מ"מ עיקר מים לשתייה, וכתב דאפשר לפרש לולי דברי רבותינו ז"ל, דאביי הדר ביה מכללא קמא דבשכיחא ולא שכיחא אזלינן בתר דשכיחא לקולא, אבל כיון שלא אמרה הגמ' אלא משמע דלא הדר ביה.

(יז) **גמ', שם. הרמב"ן הביא פירוש ר"ח**, דמי גליל ידועין הן שמועילין לעין כקילור, אבל מיא דעלמא ברביעית כשתיה, ולפירושו מהני בכל מקום, ואהא דאמר שמואל כל שקייני מסו ומטללי לבר ממיא, פירוש דר"ח גריס מסו ומצערי בר ממיא דמסו ולא מצערי, ופירש שהמים כולן אפילו שתייתן לרפואה היא וכיון דעיקר שתייתן לרפואה שעורן כרפואה, פירוש לפירושו אף על פי שהשתייה אינה אלא ברביעית כיון שהיא עושה רפואה, ופעמים שעושין מהן רפואה לקילור, רפואתן שכיחא והולכין אחר רפואה קטנה שלהן לחומרא שהיא רפואה הקילור.

(יח) **גמ', אטו מצניע לאו מוציא הוא, הרמב"ן** פירש קושית הגמ', דהוי ליה למימר בד"א כל אדם אבל המצניעו בכל שהוא, ומדקאמר בד"א במוציא משמע דמצניע לאו מוציא הוא.

(יט) **תוס' ד"ה אטו מצניע**, אדרבה כרשב"ג אתיא דמיירי לבסוף, והמגיני שלמה תירץ על קושית תוס', דחכמים שהובאו בסיומא דבריתא שהודו לר"ש במוציא שופכין לרשות הרבים, היינו רשב"ג ורשב"א ולא ת"ק דבריתא, דת"ק דבריתא ס"ל דבכל דם בעי רביעית ואפילו במצניע דאם לא כן ר"ש היינו ת"ק וא"כ עד השתא איירי נמי בדעת רשב"א. (ועיין בספר שבת של מז).

(כ) **תוס' ד"ה שופכין למאי חזו**, דוקא אבריתא קא בעי וכו', הנצי"ב **במרומי שדה** כתב דאפשר לבאר ע"פ הפשט דעל המשנה ל"ק שופכין למאי חזו דאפש"ל דהנהו שופכין מיועדים לבהמה, ואף על פי דלשתיית בהמה אינו חשוב ברביעית מ"מ כך נאמרה הלמ"מ שברביעית חייב, מה שאין כן בבריתא דמשמע דאיירי מעין פלוגתייהו דלעיל דאיירי בדברים הראויים אף בפחות מרביעית.

(כא) **תוס' שם, הקשה החתם סופר** מהא דכתבו התוס' לעיל (עה: ד"ה הא דלא כר"ש), דר"ש ורבנן פליגי בעשיר, דלרבנן שיעורו כמו שדרך רוב בנ"א להצניע כמוהו, ולר"ש בעי רביעית, וא"כ מה ענין מודים לכאן הא לא איירי בכהאי גוונא כלל **והפני יהושע** הביא את **החכם צבי** שכתב דלרבנן דס"ל מלשצ"ג חייב עליה, אפשר לומר שבעו לשופכים כדי להוציאם מן הבית שלא יהא בו לכלוך, והוה אמינא שעשיר מקפיד טפי להוציא השופכין ושיעורו אפילו פחות מרביעית, קמ"ל דגם בזה שיעורו ברביעית, ולפי זה א"ש ומודים דאיירי גם בעשיר.

דף ע"ח ע"ב

(כב) **מתניתין. פרשה קטנה שבתפילין** **שהיא שמע ישראל**, הקשה **התוי"ט**, אמאי איצטרך למימר דפרשה קטנה שבתפילין

היא שמע ישראל וכי קרי זיל בי רב הוא, ותירץ דאתא לפרש מה הטעם שחייבים בשיעור זה, הא ד' פרשיות שבתפילין מעכבות זא"ז, וע"ז אמר דסגי בה שכן קוראים אותה על המטה, והא דתלי טעמא "בתפילין", משום דבלאו הכי לא היינו משערים בפרשת ק"ש שנקראת על המטה, דרוב העולם בקיאים בה בע"פ, אבל השתא שנכתבה בתפילין ועל המטה קוראים אותה לבדה משערים בה, **ובהגהות מים חיים** תירץ דתנא דמתניתין אתא לאשמועין דלא משערים בפרשת סוטה אלא בשמע ישראל שהיא שכיחא טפי, כמבואר בתוס' ואשמועין הכי ע"י לישנא יתירא.

(כג) **תוס' ד"ה רבב**, וע"כ אינו שמן וכו', ביאר **השפת אמת** דאף על פי דגם שמן ראוי לסוך תחת איספגין, מ"מ כיון דראוי גם לסוך בו אבר קטן הוי שכיחא ושכיחא, ואזלינן ביה לחומרא, מה שאין כן שומן אינו ראוי כלל לסוך בו אבר קטן.

(כד) **גמ', מיתבי המוציא נייר מחוק ושטר פרוע. הקשה המהרש"א** דלכאורה להני אמוראי דמפרשי בדעת רבנן דסברי דאסור לאדם להשהות שטר פרוע בתוך ביתו, דאזיל גם אליו, אם כן הך בריי' לא אתיא כרבנן דבע"כ פטרי בשטר פרוע כיון דא"צ לו, וגם כר' יהודה לא אתיא דלר' יהודה גם בשטר קטן חייב, ותירץ ע"פ מה דמבואר בתוספתא דרבנן מודים לר' יהודה בשטר גדול דראוי לכרוך ע"פ צלוחית קטנה של פלייטון, דהאי שיעורא חשוב לרוב בני אדם. **והחתם סופר** תירץ דאיירי באופן שניכר בשטר שהוא פרוע, כגון שיש בו שובר וכד', דבכהאי גוונא ליכא למיחש למידי ויכול לצור עפ"י צלוחיתו לכולי עלמא.

(כה) **גמ', רבנן סברי אסור לשהות שטר פרוע. הקשה הגאון רבי עקיבא איגר** בגלגהש"ס הא אכתי ראוי דיכול למחוק החוב ואז יוכל להשהותו. ותירץ **הרא"מ הורוויץ** דכיון שנתקלקל מהיכנו דהא השתא אינו ראוי לכלום לא מהני מה שיכול למחוקו וכן לאביי דפירש דסברי רבנן דמודה בשטר שכתבו צריך לקיימו כ"ז שלא קיים לא הוי ראוי, וכע"ז תירץ **הרש"ש** דכיון דהדבר בעצמותו צריך תיקון לא מהני מה דחזי לתקנו להחשיבו.

(כו) **רש"י ד"ה במודה בשטר שכתבו**, צריך לקיימו ולומר לא פרעתי, הקשה **הפני יהושע** מה הכרחו לרש"י לפרש דצריך לקיימו קאי אלוה, הא בכמה דוכתי מצאנו שצריך לקיימו קאי אמלוה, ותירץ דרש"י דייק מלישנא דגמ' מאי עד שלא פרעו ומשפרעו, עד שיאמר פרעתי ולא פרעתי, חזינן דמה שאומר הלוא לא פרעתי, זהו קיומו להחשיבו שטר גמור, שיכול לגבות ממשעבדי וכמש"כ התוס', וכתב עוד דמשמע לרש"י דדוקא שטר גמור חייב אם הוציאו בשבת משום דגבי ממשעבדי, אבל כתב ידו דלא גבי ממשעבדי לא חשיב להצניעו ופטור.

(כז) **תוס' ד"ה ת"ק**, וא"ת כי לא פרע נמי אמאי חייב מה תועלת יש בשטר וכו', הקשה **המהרש"א** דנימא דאף על פי דלא חזי השטר לגבות את חובו מ"מ ראוי הוא לצור ע"פ צלוחיתו, ותירץ דהתוס' סמכו על מה שכתב בהמשך, דלהכי בפרעו פטור אף על פי דראוי לצור ע"פ צלוחיתו, דאסור להשהותו שמא לבסוף יקיימו, וה"נ נימא בגוונא דלא פרעו כיון שאין יכול לקיימו, חיישינן שיפרע הלוא ולא אכפת ליה להחזיר לו השטר מה"ט, ושמא לבסוף יקיימו, **והמהר"ם** תירץ, דאין דסברא לומר שמלוא לוקח שטר רק לצור ע"פ צלוחיתו כיון שידוע שלא

יקיימנו, אלא ממתין שמא יוכל לקיימו ולתבוע בו את הלוה.

דף ע"ט ע"א

(בח) תוס' ד"ה אלמא. הו"ל למינקט כיון דלאריגה קאי. בהגהות הב"ח כתב דנראה דתוס' גרסו גם באורג שיעורו כמלא סייט כפול, והמהרש"ל כתב דאפשר דלא גרסו באורג כפול והתנא סמיך אטווי דקתני כפול, וה"נ הכונה לכפול, אבל המהרש"א כתב דאף דלא גרסינן באורג סייט כפול וכך הגרסאות בכל המקומות, מכל מקום כיון דבעינן ב' חוטין שכ"א כמלא הסיט, נמצא ממילא דשיעור סייט כפול.

(כט) גמ', כדי לצור בו משקולת קטנה. פירש רש"י ד"ה רבעא, דהיינו משקולת של עופרת. וקשה דבב"ב פט: תניא דאסור לעשות משקולת של מתכת. ובפירוש הר"ח כאן כתב בשם רבינו האי גאון דמיירי במשקולת של אבן. ובתוס' ב"ב (שם) כתבו דע"כ לא מיירי הכא בשל אבן דאמאי צריך עור (דאינו נשחק כלל). אלא מיירי בשל מתכת, ומה שאסרו משקל של מתכת היינו כששוקלים בה בשר וכיו"ב שנדבק השמנונית במשקולת ומהאי טעמא אסור, והכא מיירי ששוקלים בו זהב וכסף וכיו"ב. ולהרשב"ם שם דמפרש טעם אסור של מתכת מפני שמתחטר, וכ"כ הרמב"ם (פ"ח מגניבה הי"ד). אף לשקול כסף וזהב אסור.

(ל) גמ', שם. התוס' (ב"ב פט:) הוכיחו מסוגיין דצריך לחפות משקולת של מתכת בעור. ודוקא משקולת קטנה ששוקלים בה כסף וזהב, דבשחיקה מועטת יבא לידי הפסד גדול. [אמנם רש"י בד"ה רבעא, כתב, דהוא דרך הסוחרים לחפות בעור, ולכאורה משמע שאינו חיוב, (א.ג.).].

(לא) גמ', דפתרא וכו' כדי לכתוב עליו את הגט. הקשה המגיני שלמה נימא אף על גב דלא עפיץ יהיה שיעורו כעפיץ, וכמו בשיעורא דקלף שהוא כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין, ואף שאינו מעובד, אם כן חזינן דאינו מעובד שיעורו כמעובד. וכתב דמזה הכריח רש"י (ד"ה לכתוב גט) דשיעור גט פחות מפרשה קטנה, וס"ל דרק לחומרא אמרינן שאינו מעובד כמעובד, אבל לילך אחר שיעור גדול בדבר שראוי לשיעור קטן לקולא, לא אמרינן. ולפירוש התוס' (ד"ה כדי) דשיעור גט היינו גט שלם, שהוא יותר גדול מפרשה קטנה, לא יקשה דניזיל בתר שיעור פרשה קטנה לחומרא, דאינהו סברי דאין אדם טורח לעפץ שיעור פרשה קטנה והפני יהושע כתב לבאר סברת רש"י, דלא שייך למיזל בתר שיעורא דגט לקולא בדיפתרא, משום דלא שכיח לכתוב עליו גט יותר מקמיע, כיון דיכול לזייף, דחכמים גופיהו לא מכשירין אלא בדיעבד, אלא על כרחך דשיעור גט הוא לחומרא.

(לב) גמ', קתני מיהת כדי לצור וכו' ואמר אביי ריבעא דריבעא דפומבדיתא. הקשו התוס' מה הוצרכו להביא מילתא דאביי בקושיא. ותירץ המגיני שלמה דלולא אביי מצינן לפרושי, דשיעור כדי לצור קטן משיעור קמיע, ומיירי שמפרש שמוציא לכך (ע"פ דברי התוס' לעיל ד"ה המוציא) דחילקו בין מפרש לאינו מפרש) ואפ"ה בחיפה כיון שאינו עומד כלל לצור לא יהני דמפרש, והא דאמר דשיעור אינו מעובד כמעובד היינו בסתמא שלא פירש. ולכך מיייתי מדאביי דלצור הוא כריבעא דריבעא דפומבדיתא וידע הגמ' ששיעור זה טפי מדקמיע, ומש"ה א"א

לתרץ דמיירי במפרש, דבמפרש לא יהני לקולא.

(לג) גמ', התם בבישולא. ופירש רש"י לשון לח דאכתי לא חזי לעיבוד. ורבינו חננאל פירש שעיבודו כמות שהוא בלא מלח, ועי"ז נפסד ואינו ראוי לעיבוד. והרש"ש הקשה מ"ט בעי עולא לנקוט בחיפה דהיינו מליח, דהא איירינן שהוא יבש, וראוי לעיבוד, דאי אינו יבש נוכיח דגם לח ראוי לעיבוד ומה תירצה הגמ', ונשאר בקושיא. [ואפשר ליישב דאין הכי נמי לא בעי מליח, ועולא נקיט חיפה דוקא, כי כיון שמולחים אותו הווי בוודאי יבש, ולסימן לסוג העור, ולא דבעינן דוקא בכהאי גוונא].

(לד) גמ', הבגר והשק והעור כשיעור לטומאה כך שיעור להוצאה. לכאורה משמע דשיעור בגד להוצאה שלשה על שלשה (טפחים) (דקתני כן לגבי טומאה בברייתא), וכן כתב הרמב"ם (פי"ח הי"ג), אבל התוס' הרא"ש כתב, דנראה דלא קאי אלא אשק ועור ומפץ שאין להם שיעור טומאה בפחות מזה, אבל בגד דחשוב כלי (לגבי מגע) בשלש על שלש ה"נ להוצאה שיעורו בשלש על שלש (אצבעות).

(לה) גמ', ההוא בקורטובלא. פירש רש"י דמבשלו ברותחין ומתקשה, אך הרמב"ם (פי"ח הי"ד) פירש דהיינו שנגמר עיבודו (ומשמע שם דהיינו עיבוד בעצמים. ומ"מ אינו קלף וכמבואר בתוס' בע"ב ד"ה קלף). וצ"ל דכיון שחשוב טפי עומד רק לדבר חשוב לכך נפיש שיעוריה וכתוס' ד"ה כדי.

דף ע"ט ע"ב

(לו) גמ', רצועות תפילין עם התפילין מטמאות את הידים. (במסורת הש"ס ציין לתוספתא ידיים והוא במשנה ידיים פ"ג מ"ג, ובתוספתא הובאו שיטת ר"י ור"ז בשם ר"ש). ועיין במשנה אחרונה שכתב דאין הטעם שהרצועות מטמאות משום יד, כמו רצועות שתפרן לספר דתניא בתוספתא, דהא ר"ש לא פליג גבי ספרים כמו הכא, וטעמא משום דלא לשם ידות נתנו, אלא דאית בהו קדושה בגופיהו משום שמשלימין השם של בד' וי', אבל ר"ש דפליג ס"ל דלא גזרו טומאה אלא על כתבי הקודש ובפרשה שיש בת פ"ה אותיות. עוד כתב שם דטומאה זו אינה המבוארת לעיל יד. מטעמו דרב פרנך דהאוחז ס"ת ערום נקבר ערום בלא אותה מצוה, אלא כמשנה ידיים (פ"ג מ"ה) שכל כתבי הקודש מטמאים את הידים, ועיין בר"ש (ידיים פ"ג מ"ב) שכתב כן, דמטעמא דר' פרנך למה תפילין ורצועות יטמאו את הידים. [אמנם עיין ברש"י ד"ה קציצה דמפרש, דהוא דפוס שחתוך לד' בתים, דהיינו תפילין של ראש (וכ"מ בכלים פי"ח מ"ח ובתו"ט שם דקציצה היינו תפילין של ראש) ולפי מה שביאר המשנה ראשונה צ"ב מ"ט לר"ש בעינן דווקא תפילין של ראש, הא גם בתפילין של יד נמצאת פרשה בת פ"ה אותיות. ונראה דלדעת ר"י אליבא דר"ש תפילין של ראש מטמא את הידים משום אות ה"שין המוטבעת בהם מבחוץ, ומספיק לתת עליהם שם כתבי הקדש, ועיין לעיל (סב). דלרש"י בד"ה התם, אף בד' וי' שברצועות קדושת השם, ולתוס' בד"ה שייך, דוקא בש', ולכאורה לפי זה מצינו דנחלקו בזה התנאים, אמנם מצינו שיטת ר"ז אליבא דר"ש דבעינן שיגע דוקא בפרשה עצמה, ובודאי אין זה משום דסבר דאין קדושה ב"שין של תפילין, ולפי זה אפשר לומר דגם ר"ש דבעי דוקא ש', אינו משום דסבר

דמעלין בקדש ואין מורידין, ומהא מייתי סייעתא למ"ד מזוזה קודם לתפילין, גבי מי שאין לו כדי לקנות שניה, וטעמי משום דמזוזה נודה גמ בשבתות ויו"ט. **וברבינו ירוחם** (ני"ט ח"ה) הביא דפשוט בירושלמי דתפילין קודמין.

(מד) גמ', לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. כתב **רש"י** (לעיל כא:) דמקראי ילפינן לה במנחות (צט.) דמעלין בקדש ואין מורידין, ומשמע לכאורה דדרשה גמורה היא, וכן נקט **הפרי מגדים** (או"ח ריש סימן מ"ב במשב"ז) דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה מדאורייתא. וכן הביא הביאור הלכה שם **מהמשכנות יעקב** (סימן נ"ה) שמוכיח מהירושלמי דהווי מדאורייתא.

(מה) רש"י ד"ה ס"ת שבלה. אין מחתכין ממנה יריעה שפרשיות שמע והיה אם שמע בתוכה. **והתוס'** ד"ה **הא מורידין**, כתבו דקלף שנכתב עליו פרשת שמע יוסיף פרשת והי' עם שמוע, **בפסקי הרי"ד** מוכיח מכאן דב' פרשיות של מזוזה רשאי לכותבן על ב' מגילות ולתופרן יחד, דהא אינן סמוכות זל"ז ותלינן טעמא משום דאין מורידין, הא מורידין עושין. וכן מבואר **ברש"י מנחות** (לב.) בד"ה ודילמא בהגהת השטמ"ק) דמהני לתפור ב' קלפים כתובים להשלים המזוזה, ואפילו כשאין בקלף פרשה שלמה אלא שיטה אחת, ודלא כמו שכתבו התוס', ועיי"ש נמי **בתוס'** (ד"ה דילמא ודייק בלשונם). אבל **הרמב"ם** (רפ"ה מתפילין) כתב, דאם כתב המזוזה בב' עורות אף על פי שתפרן פסולה, וכן פסק השו"ע (יו"ד רפ"ח צ').

(מו) תוס' ד"ה הא מורידין. או אם פרשת והיה בריש העמוד יכתוב למעלה פרשת שמע. הקשה **הט"ז** (יו"ד ר"צ א') הא בלאו הכי פסל מטעם שלא כסידרן (כדאיתא בשו"ע רפ"ח ב'), והוכיח דדעת התוס', דאין פסול שלא כסידרן אלא בתוך הפרשה, ולא מפרשה לפרשה, כיון שאינן סמוכות בתורה, ודלא כ**הרמב"ם** **והטור** שפוסלים גם ככהאי גוונא. **והדרישה** כתב דהתוס' נקטו כן לדמיון בעלמא, ועיקר תירוצם הוא באופן הקודם שהוסיף פרשת והיה אם שמוע בגליון למטה.

גמ', אמר רשב"א ר"מ היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת. במנחות (לא) איתא, רשב"א אומר ר"מ היה כותבה על **הדוכסוסטוס**, ובתוס' שם הקשה הסתירה לכאן, וכתבו דאפשר דתרי רשב"א היו ונחלקו בדעת ר"מ, עיי"ש.

(מז) גמ', שם. **בפסקי הרי"ד** ביאר שהקלף הוא גוף העור, ודוכסוסטוס היא הקליפה שהוסרה ממנו, ואינה חזקה כגוף העור, והוא לשיטתו דס"ל דקלף הוא צד הבשר, וכ"כ **הרמב"ם** (פ"א מתפילין ה"ז), דהחלק שלצד הבשר הוא עבה, והחלק שלצד השיער הוא דק. ולדעת **התוס'** דקלף הוא לצד השיער ל"ע אי ס"ל להיפך דצד השיער עבה יותר, או סברו דהקלף משתמר יותר מטעם אחר. ולדעת **רש"י** שקלף הוא עור שלם ניחא בפשיטות דהקלף משתמר יותר (עיי' אות לז).

(מח) גמ', שם. כתב **הר"ן** וכעין זה **הרמב"ן**, דמדאמרינן דר"מ היה כותב על הקלף, משמע דקלף כשר למזוזה לכתחילה, ומטעמא דמשתמרת, ולפ"ז הא דאמרו הלכה למשה מסיני תפילין וכו' ומזוזה על הדוכסוסטוס, פירוש אף על הדוכסוסטוס, וכן דעת **הר"ח**. **והרמב"ן** כתב דאפשר דר"מ לא ס"ל כהאי ברייתא דהלכה למשה מסיני מזוזה על הדוכסוסטוס. והביא **שהרי"ף** בהלכות מזוזה כתב דמזוזה על דוכסוסטוס למצוה,

דאין ברצועות קדושה מחמת האותיות, אלא דאין זה בגדר כתבי הקודש שגזרו בהם דבעינן רק כתובים, ונח' התנאים בהגדרת כתבי הקדש, לת"ק אף הנכתב על ידי הקשרים ברצועות, לר"י אליבא דר"ש דוקא שיהיה בצורת כתב או מוטבע, ולר"ז אליבא דר"ש בעינן דוקא פרשה ממש. (ש.ב.ב.).

(לז) גמ', קלף ודוכסוסטוס. פירש **התוס'** (ד"ה קלף ודוכסוסטוס) דקלף הוא חלק העור החיצון ודוכסוסטוס הוא החלק הפנימי, וכפירוש **הר"ח** כאן, וכן פירש **הערוך** (ערך דוכסוסטוס) שהביא לשון הר"ח בשם **רב האי גאון**. אבל **הר"ן** כתב שדעת **הרמב"ם** **והרמב"ן** להיפך, שקלף היינו צד הפנימי שכלפי הבשר ודוכסוסטוס צד שכלפי השיער, אמנם לפנינו הנוסחא ברמב"ם (פ"א מתפילין ה"ז) כדעת התוס', ועיי"ש **בכסף משנה דמתשו' הרמב"ם** מוכח כגירסת הר"ן, וכך גרס **רבינו מנוח** ברמב"ם, וכתב דאפשר דאחר כך הרמב"ם חזר בו וכדאיתא לפנינו. **ובדעת רש"י** (ד"ה דוכסוסטוס וד"ה גויל) מבאר **השפת אמת** דס"ל דקלף הוא עור שלם, ודוכסוסטוס הוא אחר שנקלף ממנו חלק העליון ותרווייהו אינן מעובדים על ידי עיפוף אלא מתקונן בתיקון אחר כעין עיפוף, וגויל הוא עור מעופף.

(לח) גמ', קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שיער. לפירוש **התוס'** **והר"ח** (הבאו באות הקודמת) היינו שכותב במקום דיבוקם זל"ז, בקלף בצד הפונה לבשר, ובדוכסוסטוס בצד הפונה לשיער וכמש"כ בפירוש הר"ח, **ובמחזור ויטרי** (סימן תקי"ז) פירש הטעם, דבשניהם כותבים על הצד החלק והנאה יותר. ולדעת הרמב"ם ו**הרמב"ן** הנ"ל הוא להיפך דכותב בשניהם בצד החיצון, **ובפסקי הרי"ד** מפרש כשיטה זו ומבאר דהצד שדבוקים זל"ז אינו חלק כיון שקילפו וגירדו משם, ודוקא מקום השיער ממש הוא החלק בדוכסוסטוס, ומקום הבשר הוא החלק בקלף.

(לט) גמ', וליטעמין תפילין אגויל מי כתבינן. כתב **הר"ן** מקשינן הכי גבי תפילין ולא לגבי מזוזה, (דהקשו רק מקלף) ש"מ דלכולי עלמא כתבינן מזוזה אגויל. ובתוס' ד"ה **תפילין** מפורש שאין מזוזה נכתבת אגויל.

(מ) גמ', כי תניא ההיא בס"ת. כתב **הר"ן** דלפ"ז משמע דס"ת נכתב על הגויל ועל הקלף ועל דוכסוסטוס, ומכל מקום מצוה מן המובחר בגויל (ומביא ראיות לזה) והא דקתני בברייתא כשרה דמשמע דיעבד, היינו משום קלף ודוכסוסטוס.

(מא) תוס' ד"ה קלף. אלמא **חשוב כעפיץ**. **והרמב"ן** הוסיף דאפשר דמה שפסלום לס"ת, משום שיכול להזדייף ובעינן כתיבה תמה, א"נ דלאו ספר מיקרי, ולדידן דאית לן עיבודין אחרים שאין יכולין להזדייף אפשר שיהיו כשרים אף לס"ת.

(מב) גמ', כי תניא ההיא בס"ת. **בתוס'** ד"ה **תפילין** כתבו, דהא דפסלינן הכא נייר לס"ת היינו דוקא במחוק, אבל שאינו מחוק כשר. [וואף על גב דצריך עיבוד לשמה בס"ת לעיכובא (כדאיתא בגיטין נד:) צ"ל שיעשה הנייר לשמה]. אמנם **בתוס' מנחות** (לא: ד"ה הא דאפיצן) הוכיחו דמדפסלו כאן נייר לס"ת, משמע דכל נייר פסול. **והש"ך** (יו"ד רע"א סק"י) כתב דכן נראה **מספר התרומה** ושאר פוסקים.

(מג) גמ', תפילין שבלו וס"ת שבלה אין עושין מהם מזוזה. **פירש"י במנחות** (לב.) ד"ה אין) דתפילין קדושתן חמורה דיש בהן ד' פרשיות. **ובירושלמי** מגילה (פ"ד הי"ב) מייתי ברייתא להיפך דמתפילין עושין מזוזה, וממזוזה אין עושין תפילין,

על הנייר הניחה.

(ג) **גמ'**, **שם**. כתב הר"ח דאף על גב דבעינן לעקירה והנחה מקום דע"ד, וכדאמרין (לעיל ה). מכל מקום ידו של אדם חשובה כדע"ד ה"נ הכא כתיבתו והנחתו.

(נד) **גמ'**, **בעידנא דאפקה לבתרייתא חסר לה לשיעורא דקמיייתא**. הפרי מגדים (בפתיחה להלכות שבת ד"ה הסתפקתי) מסתפק אי בכל המלאכות נמי בעינן שיהיה קיים כל השיעור כאחת, או דלמא דוקא בהוצאה דמלאכה גרועה ואין לך אלא חידושו. וכתב דלגבי כותב ב' אותיות ודאי בעינן שיהיו שניהן כא' כדמשמע לקמן קד:

(נה) **גמ'**, **אמר רבא הוציא אות אחת וכתבה וכו'**, **צ"ע** מאי טעמא הסתפקה הגמ' בחזר והוציא, הא אפילו אי הוציא שניהם יחד שייך שיפטר, אם כתב אות אחת ולאחר שהתייבש הדיו כתב האות השניה, דבשעת הנחת השניה אין לה צירוף עם הראשונה דחסרה שיעורא, וה"נ **צ"ע** לעיל בדברי רבא **דהוציא שתי אותיות** וכתבן כשהוא מהלך חייב, ולא חילקו דאם כתב אות השניה אחר שהתייבשה הראשונה פטור. (י.ר.) וה"נ **צ"ע** בגמ' לענין הוציא שתי חצאי גרוגרת, הא אף אי הוציאן יחדיו, כיון שלא הניחן יחדיו ובשעה שהניח השניה כבר אינה לראשונה לא מצטרפי כי חסר בשיעור ההנחה, ומ"ט לא אמר רבא דבריו באופן זה, ואין להוכיח מכאן דבאמת ההנחה אינה חלק המלאכה אלא רק תנאי, וכצד השני בחקירת האפיקי ים (עיין אות נז) דלפ"ז כיון צריך להצטרף אף בהוציא זה אחר זה, דסוכ"ס בעצם מלאכת ההוצאה הי' שיעור, ונראה להוכיח מכאן, דמלאכת הוצאה הגדרתה א. שנוי רשות החפץ שהוא דין בחפץ כמו במלאכת בונה, ב. פעולת ההוצאה דהיינו פעולת הגברא לשנוי החפץ על ידי שנוי מקומו, והא דבעינן שיעור, היינו לאחר מהצדדים או לפעולת האדם או לשנוי בחפצא, ולא בעינן בשניהם כי אין השיעור מגוה"כ אלא החשבת המלאכה או בחפץ או במעשה הגברא, ועל כן אם הוציא כשיעור, אף שבשעת ההנחה לא היה בחפץ שיעור, כיון שעשה שני חלקי המלאכה גם הגברא וגם החפצא, אף על גב דלא הי' במעשה שבחפצא שיעור חייב, כיון שפעולת הגברא היתה בשיעור חשוב, אבל אי הוציא בשתי פעולות אדרבא מה שיש בחפצא ששינה מקומו שיעור הוא מה שעושה את המלאכה.]

(נו) **גמ'**, **הכי קאמר ואם קדם והגביה ראשונה קודם הנחת שנייה**, חזינן דהגמ' נקטה דלא בעינן שתעשה המלאכה בפעולה אחת, דאי לאו הכי אף אי לא סילק החצי שיעור הראשון צריך להפטר, ולפ"ז בעינן למימר דהגדרת מלאכת הוצאה היא מה שחפץ יצא ממקום למקום, ולכאורה לפ"ז מאי טעמא בהגביה החצי הראשון לא יצטרפו שני חצאי השיעורים, הלא סוף סוף הוציא שיעור. אמנם אי נימא דהגדרת המלאכה אינה רק בשנוי מקום החפץ, אלא בקביעת מקום חדש עבורו, אפשר לבאר דכיון דבקביעת המקום החדש לא היה שיעור, חסר במלאכת ההוצאה. **ועיין באפיקי ים** (ח"ב סימן ד' ענף ח') שחקר אם דין הנחה הוא חלק ממעשה ההוצאה או תנאי לחיוב, ולפי דברינו מוכח מסוגיין, דהנחה מהווה חלק מהגדרת המלאכה ולא רק תנאי, דאם לא כן לא מסתבר שכל זמן שמונח יחשב שעדיין לא נגמרה מלאכת ההוצאה הראשונה. (ש.ב.)

ואם כתבה על הקלף כשרה. וכתב הר"ן דלפ"ז צ"ל דאף על גב דקתני ר"מ היה כותבה, היינו לפעמים כשלא היה מוזמן לו דוכסוסטוס, א"נ דהיכא דבעיא שימור כגון שעומדת במקום התורפה, או מזוזה של רבים שנבדקת רק פעמיים ביוכל, מפני שמשתמרת טפי. **והשו"ע** (יו"ד רפ"ח ו') פסק דלכתחילה כותבין על דוכסוסטוס.

(נט) **גמ'**, **השתא דאתית להכי וכו'**, **ובמנחות לב**. מוקמינן ברייתא דשינה בזה ובזה פסול, - בתפילין, **והתוס'** **שם** (ד"ה השתא) ביארו, דהיינו לפי מסקנא דהכא דמזוזה כשרה בקלף ובדוכסוסטוס. והקשה דבמזוזה נמי בהחליף ממקום בשר למקום שיער וכן להיפך פסול, וא"כ אפשר להעמיד הברייתא במזוזה נמי, ובתירוץ השני כתבו דלדינא אין הכי נמי גם במזוזה הדין כן אלא דלשון הברייתא לא מתיישב עם זה ועיי"ש, **והמהרש"א** כאן כתב דניחא לן לאוקמי בתפילין דבתפילין שינוי מקלף לדוכסוסטוס פסול בכל גווני. - **ודעת הר"ר יוסף בתוס'** **שם**, דלמסקנא דבמזוזה אם החליף מדוכסוסטוס לקלף כשר, ה"נ אם יחליף מקום הכתיבה כשר, דדוקא לס"ד דמעכב לכתוב על דוכסוסטוס ה"נ מעכב מקום הכתיבה, וכן בתפילין דמעכב לכתוב על קלף אף למסקנא, ולכך אוקמינן הברייתא דוקא בתפילין. ולפ"ז ניחא הא דנקט הגמ' בסלקא דעתא אידי ואידי אמזוזה, ולא תיקשי מה שהקשה **בתוס'** ד"ה אידי, אמאי לא אוקמה בתפילין, דלפי הסלקא דעתא דתפילין כשר בין על קלף בין על דוכסוסטוס ה"נ במקום הכתיבה יהיה כשר בין במקום בשר בין במקום שיער.

(נז) **רש"י ד"ה הא דכתב**, וכ"ש במקום במקום בשר, דהילכתא מזוזה במקום שיער, והא דכתבה אדוכסוסטוס במקום בשר. חזינן דלמד דבמזוזה יש דין מקום שיער, ואינו תלוי בקלף או דוכסוסטוס, וקשה איך יתיישב תפילין שבלו וכו' לפי המסקנא, דחזינן דמזוזה כשרה על קלף, ס"ס התפילין נכתבו במקום בשר ומזוזה בעי מקום שיער, ע"כ דרש"י נמי סבר כנ"ל דלמסקנא דליכא קפידא על מה לכתוב מזוזה, ה"נ ליכא קפידא על מקום בשר או שיער.

דף ב' ע"א

(נא) **גמ'**, **ב' אותיות בדיו ב' אותיות בקולמוס וכו'**. **הרמב"ם** (פ"ח ה"ט) כתב דבדיו שבקולמוס השיעור ב' אותיות ממש, אבל כשהדיו בפני עצמו, או בכלי בעינן שיהיה בו יתר על זה, כדי שיעלה ממנו על הקולמוס כדי לכתוב ב' אותיות. וכ"כ **בפירוש הר"ח**. וכתב **השפת אמת** דלשיטתו אפשר לפרש טעמא דספיקו דרבא אי מצטרפין, והוא משום שאין שיעורן שוה לגמרי, ולפ"ז אפשר שקלמרינן עם דיו יצטרף דשמא שיעורן שוה, [ובאמת הרמב"ם שם הביא הספק, דוקא בא' בקולמוס והשני בדיו או בקלמרינן. (א.ג.)] **והמאירי** כתב **דבירושלמי** מפורש כהרמב"ם, ומכל מקום תלמודא דידן פליג.

(נב) **גמ'**, **כתיבתן זו היא הנחתן**. **בתוס'** לעיל (יא. ד"ה לא יעמוד) כתבו להוכיח מהכא דה"ה בבליעה, אף על גב דלא נח לגמרי כשכולעו - משום שממשיך ויורד למעיו, מכל מקום אמרינן בליעתו היא הנחתו. **ובתוס'** **לעיל** (ה: ד"ה אגוז) כתבו דדוקא בכתיבה חייב אף על פי שמהלך משום שהניח במקום שישאר שם לעולם, ולפ"ז אפילו אם לא כתב אלא שפך הדיו

ד"ה דעד), דמבואר בדבריו דקרפף לא חשיב רשות היחיד מדאורייתא וקשה כנ"ל. והשפת אמת לעיל ז. מיישב, דדוקא היכא דאחר שהוקף הקרפף סמך לו דירה הוי רשות היחיד מדאורייתא, משום דיווין שבו, אבל רש"י מייירי בגוונא דליכא דירה ולא חשיב רשות היחיד אפילו מדאורייתא. אמנם ברש"י (צט: ד"ה מוקף) משמע דקרפף יותר מב' סאתיים אף שיש בו עתה דיווין לא חשיב רשות היחיד דאורייתא וצ"ע.

סג) תוס' ד"ה אבל. א"נ גבוה י' ואינו רחב ד'. הנה בגיטין מייירי שאין בו ד' אמות, והקשה המהר"ם דאיך נחא לתוס' להאי גיסא, הא כל שיש בו ד' טפחים הוי רשות היחיד וא"כ צריך לחלוק רשות לכולי עלמא. והשפת אמת כתב דכונת התוס' דכמו דהתם אין בו ד' אמות ה"נ נעמיד כאן שאין בו ד' טפחים. אמנם בתוס' (ב"ב נו. ד"ה אבל) כתבו, דמסתמא האי פיסלא יש בו ד' טפחים דלא מצינו רשות בפני עצמו שיהא חשיב בפחות מד'.

סד) גמ', תנא כדי לעשות נקב קטן. עיין פירוש רש"י במתניתין (עח:), שנראה דגרס במשנה עצמה קטן.

סה) גמ', הא קי"ל דשיעורא דרבנן נפיש וכו'. הפני יהושע מבאר הא דמדמי הגמ' הפלוגתות להדדי, דיסוד פלוגתתן הוא היכא דאיכא שיעור גדול שהוא שכיח יותר מהשיעור הקטן, דרבנן אזלי לפי השכיח יותר אף דהוא לקולא, ור"י אזיל לחומרא בתר הקטן אף דהוא פחות שכיח. ואף על פי דאמר אביי לעיל עח. דאזלינן בתר שכיח אף לקולא היינו כשהשני לא שכיח כלל, ולכך מקשינן דהכא שמעינן איפכא וכן לקמן בע"ב.

סו) גמ', אימא כדי לסוד פיטפוט כירה קטנה. ופירש רש"י דלסוד היינו לטוח בקעים שבו. ומשמע דכיון שאינו אלא לטוח הבקעים זוטר שיעוריה, אבל בפירוש הר"ח כתב ומוקמינן להא פיטפוט לכירה קטנה קאמר, והוא בציר מן פי הכור של צורפי זהב, ונראה דלא גרס בשינויא דגמ' לסוד.

דף פ' ע"ב

סז) גמ', מאי אנדיפא אפוטא וכו' ומחתיה באנדיפי, כתב המהר"ץ חיות שאגדה זו היתה ידועה בזמנם בלשון זה, ומכאן למדו, שהשתמשו בדורות הקודמים בלשון אנדיפי למצח.

סח) רש"י ד"ה מן דיליה. שלא היה לו לדרוש במרכבה. ואפשר דהוא משום הא דתנן בחגיגה (יא:), דאין דורשין במרכבה אפילו ליחיד אא"כ התלמיד הוא חכם ומבין מדעתו, והא דר' נחמיה דרש לחבריה התם התלמיד היה חכם ומבין מדעתו, אבל הכא צ"ל שלא היה כן, א"נ י"ל ע"פ מה דמשמע במתניתין שם, וכן ברמב"ם (פ"ד מיסודי התורה ה"י וי"א), דליותר מתלמיד א' בכל גוני אסור, והכא היו כמה שומעים כמדמשמע הלשון אמרו ליה דרוש לנו.

סט) מתניתין. חול הגס כדי ליתן על מלא כף סיד. ובתוס' לקמן (צ. ד"ה בורית) הקשו לספרים דגרסי התם חול, וקתני התם דהשיעור כדי לכבס בגד קטן, ותיירץ בשם רבינו מאיר דהכא מייירי בחול שנותנין בסיד והתם מייירי בחול שמלבנין בו הבגדים.

ע) מתניתין. טרופה ונתונה באילפס. הרמב"ם בפירוש המשניות כתב שכבר הוחם האילפס חום בינוני. ונראה שמפרש דזה כונת התנא במאי דנקט נתונה באילפס, אבל עדיין קשה דהעיקר

(נז) גמ', ראשונה נעשה כמי שקלטת כלב. כן הגיה המהרש"ל, ונראה שכן גירסת רש"י בד"ה כמי שקלטת כלב, שכתב, דתנן לקמן (קב.) הזורק וקלטת כלב פטור דלא היתה הנחה מכחו, וה"נ בטלה הנחה ראשונה בשעה שגמרה הוצאה והויה כמאן דליתא, וברש"ש הקשה על רש"י מה שייך זה לזה, הרי התם החסרון דלא נעשית הנחה מכחו, אבל הכא החסרון משום דליכא שיעור בשעת ההנחה. אמנם אי לא גרסינן כלב יש לפרש דהוי כמו שנקלטת אחר כך או נשרפה, ואינה בעולם, דתו לא מצי לאיצטרופי, וה"נ כשהגביהה, הויה כמאן דליתא ואי אפשר לאיצטרופי. ובפירוש ר"ח משמע דלא גריס כלב.

נח) תוס' ד"ה והעבירה. כיון דהוי תוך ג' לחצי גרוגרת המונחת על גבי קרקע. והקשה השפת אמת סוף סוף כיון שאינו תוך ג' לרשות הרבים אמאי יתחייב. נולכאורה דבריו צ"ע הא כיון שהניח הרי נתבטלה החצי גרוגרת לרשות הרבים ביחוד כיון שאינה שיעור חשוב להוצא ומ"ט לא נמדוד ממנה]. וביאר השפת אמת דכיון דמצרפינן ב' ההנחות חשבינן לה כאילו הניח בב"א חתיכה של גרוגרת וא"כ הוי הכל כמונח למטה.

נט) תוס' ד"ה והא. דהתם מייירי במתגלגל ברשות הרבים ועדיף משאר קלוטה באויר. וכתב האבנ"ז (או"ח ר"מ) דמוכח מדבריהם דקלוטה כמי שהונחה אין הפירוש כאילו נמצא למטה, כמו שפירש רש"י (גיטין עט. ד"ה הני מילי) וכן הרמב"ם (בפירוש המשניות פרה פ"ג מ"ג) דהרי הכא מייירי דנמצא ממש על גבי קרקע ותליא בפלוגתא זו, אלא ע"כ דכמי שהונחה פירושו דהוי כמי שעומד, ולא מתגלגל. והביא מרש"י (ק: ד"ה מתגלגל) דמשמע שאם החפץ על גבי הקרקע ממש אף על פי שמתגלגל מכל מקום הוי הנחה גמורה. ורק במתגלגל באויר לא חשיב הנחה, ודלא כהתוס'.

ס) [תוס' ד"ה בהעלם אחד, ונראה לו כגירסת ר"ח מרשות אחד. צ"ע הסברא לחלק בין עקירה להנחה ונראה, דאיתא בגמ' לעיל (ד:), ודילמא הנחה לא בעי ממקום ד' הא עקירה בעי, וכתבו התוס' ד"ה ודילמא, טעם א' לחלק בין עקירה להנחה, דילפינן ממשכן שהיו נוטלים מתיבתם, וטעם ב', לפי מה שכתבו התוס' בדף ד. ד"ה והא, דטעמא דבעינן ד' על ד' דכתיב על יצא איש ממקומו, ואמרינן אל יוציא דהיינו החפץ, חזינן דהחפץ שנעקר בעי מקום, אבל אין מקור דבהנחה בעי מקום וסגי בכך שנמצא ברשות, אם כן הוא הדין הכא כדי להחשיבו עקירה בעינן שיהא מרשות אחת, מה שאין כן בהנחה דאף אי ה' בשני רשויות הווי הנחה. (נ.מ.פ.) (ועיין במש"כ באות נב) וצ"ע הרי לפי דברים אלו לא שייך שיהיה פטור אי סילק החצי שיעור ממקום ההנחה]

סא) תוס' שם בסוה"ד, אבל הוצאה לא הויה עד דמיייתי תרווייהו לרשות א'. ובתוס' ב"ב (נה: ד"ה בהעלם) כתבו וז"ל, דהתם שם המלאכה כתיבה, וכתיבה נגמרה כשיכתוב ב' אותיות ואפילו רחוקות זו מזו, אבל הכא שם המלאכה היא הוצאה וכשהוציא לב' רשויות אכתי לא נגמרה הוצאה עד שיקרבם.

סב) רש"י ד"ה והוא. כגון קרפף יותר מבית סאתים. ותמה הגאון רבי עקיבא איגר (בגליון) הא לעיל ז. אמרינן להדיא דהזורק מרשות הרבים לקרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה חייב דמחיצות הן אלא שמחוסרת דיווין. ועיין ברש"י ז).

הדרה היומית

אפשר לטלטל החפץ על ידי הפותחת, אבל קשה דכמו דבעינן עומד לקבלה ולא סגי בראוי לקבלה ה"נ ניבעי עומד לטלטל מה שבתוכו, דהרי תרומתו ילפינן מדומיא דשק דמטלטל מלא וריקן. (ש.ב.)

עו) גמ', תנא סכוכית כדי לפצוע בה ב' נימין כא' פירש רש"י דסכוכית היינו זכוכית, ולשון הרמב"ם (פי"ח הי"ב) זכוכית כדי לגרור בה ראש הכרכר, או עד שיפצע ב' נימין כאחד, ומבואר דאידי ואידי חד שיעורא הוא.

עח) גמ', מקורזלות. בסוכה (לו:) הביאו תוס' פירוש רש"י דהיינו חדודות שהן טובות לקינוח, ור"ת שם מפרש דהיינו רכות. **עט) גמ', ר"מ אומר כאגוז. רש"י בסוכה (לו:)** פירש דטפי מהכי לא חזיא לקינוח, ולפ"ז אתי לאפוקי יותר מכאגוז, וברש"י כאן ד"ה שיעורן, משמע שהשיעורים שנאמרו כאן לאפוקי פחות מזה שאינו ראוי, (מדהשוה שיעור טלטול לשיעור חיוב הוצאה, ובחיוב הוצאה השיעור לאפוקי פחות), וצ"ע.

פ) רש"י ד"ה מותר. בתוך ד"א או בחצר. **ובסוכה (לו:)** כתב רש"י כעין זה, והוסיף דבתי כסאות בשדה ובלא מחיצות, נדאם לא כן הרי מכניס מכרמלית לרשות היחיד, ותוס' שם (ד"ה בשבת) חלקו עליו דאם התירו לו טלטול מוקצה מפני כבוד הבריות, כ"ש דשרי איסור כרמלית מדבריהם ועיי"ש שהוכיחו דכרמלית קיל ממוקצה.

פא) גמ', אבל לא את הפאייס. פירש רש"י דהואיל ומיפרכה לא חזי לקינוח. **ובשער הציון (שי"ב י"ז)** כתב דברי"ף ורמב"ם משמע קצת, דהוא משום חשש שיתפרך ועובר משום טחינה. **פב) גמ', כרשיני בבלייתא.** פירש רש"י דבבבל רגילות שיש רגבי אדמה. ומשמע מדבריו דסתם רגבי אדמה אסורים, ונקיט בבלייתא רק משום אורחא דמילתא. וכן סתם השו"ע (שי"ב ד') דלא יטלטל רגב אדמה לקינוח. אבל המאירי מפרש דדוקא בבבל שהאדמה רכה וקרובה להתפרך, אבל במקום שרגב אדמה קשה כעין אבן שרי. וכן משמע קצת ברי"ף וברמב"ם (פכ"ו ה"ד) דבסתם רגב שרי.

פג) רש"י ד"ה אם, שאם ישתתירו ערבית יקנח בהן שחרית. וכתב הב"ח (סימן שי"ב) דכ"ז כשרק הוא משתמש שם, אבל אם יכול ליכנס שם אדם אחר אסור, דלא הותר לטלטל לצורך אחר, אבל המגן אברהם מתיר גם בכהאי גוונא, דמה לי הוא מה לי אם אחר ישתמש בהן. אבל באין מקום קבוע דודאי אינו לצרכו, לא שרינן משום אחרים לחוד כיון שיכולים להביא בעצמן. נוכח מבואר במשנה ברורה שי"ב סק"ב ושער הציון שם].

פד) גמ', אסור למשמש בצרור בשבת. פירש רש"י ד"ה ומשני. משום השרת נימין, והר"ח מפרש שהצרורות אינן חלקים, ואסור למשמש בהם על מנת להחליקן כדי שלא ישרטו את בשרו, ונמצא בא לידי כתישה או טחינה. וכן איתא בערוך (ערך משמש). ולשון הרא"ש בשם הר"ח משום כתישה, ומשמע שודאי כותש. ורבינו ירוחם (גי'ב ח"ג) הביא בשם הר"ח שאסור משום שנראה ככותש. וכתב השער הציון (שי"ב כ"ד) דהא דשייך כאן כתישה צ"ל דמיירי בצרור של עפר ולא בשל אבן, (דכתישה היינו בעפר), ואף על פי שאין מקנחים בפאייס דהיינו רגב אדמה, צ"ל כדברי המאירי (שהובא לעיל) דדוקא רגב של אדמה רכה אסור לטלטל, אבל של אדמה קשה שרי.

חסר מן הספר במתניתין. ובפי"ח מהלכות שבת (ה"ד) לא הזכיר הרמב"ם אלא נתונה באילפס. ובהגהות הגר"מ הורוביץ מפרש הא דנקט התנא אילפס משום שאילפס הוא של מתכת ומתחמם יותר מהר מקדרה של חרס.

עא) גמ', א"ר חסדא ר' יהודה היא. וביאר השפת אמת דאף על גב דאסור לסייד בסיד עם חול לר"י, מכל מקום חשיב לגבי שבת כיון שמשתמשים בו לסוד כלים וכיו"ב, או בעירוב תבן דשרי אפילו ביתו, וכן אם משייר אמה אמרינן בב"ב ס: דשרי לסוד בסיד. (ועיין באות הבאה).

עב) גמ', לא יסוד אדם את ביתו בסיד. בב"ב ס: איתא להאי ברייתא ואחר כך מייתי שם עוד ברייתא דקתני סד אדם כל ביתו בסיד ומשייר דבר מועט (והיינו אמה כנגד הפתח). ועפי"ז כתב הטור (או"ח תק"ס) דאם משייר אמה לעולם שרי בכל מיני סיד. אמנם הרמב"ם (בפ"ה מהלכות תעניות הי"ב) פסק דאין בונין בנין מסויד ומכוויר כבנין המלכים אלא טח בטיט וסד בסיד ומשייר אמה בלא סיד. וביאר הגר"א (בסימן תק"ס) דס"ל דברייתא דקתני סתמא לא יסוד בסיד היינו אפילו על ידי שויר אמה, ומיירי בסיד גרידא בלא טיט, וברייתא דשרי על ידי שויר אמה היינו דוקא בטיט ועליו סיד. ועיי"ש בכסף משנה שביאר בפנים אחרות.

עג) גמ', אבעיא להו קשר עליון או קשר תחתון. כתב השפת אמת דנראה דהאבעיא דוקא בקנה שיכול לעשות ממנו קולמוס, אבל בקולמוס ממש חייב אפילו במגיע לקשר תחתון, דראוי לכתוב בו בדוחק. ואינו שייך לפלוגתא דר"י ור"ל לעיל עו. אי אכילה על ידי הדחק שמה אכילה, דהתם אוכל זה ראוי לשימוש אחר מעליא שלא על ידי הדחק אבל הכא ע"כ משתמש בו כמות שהוא.

דף פ"א ע"א

עד) גמ', ושל גל אף על פי שחיברן בדלת וקבען במסמרים. רש"י מפרש דמיירי בשל פותחת של דלת המחוברת, ובתוס' ד"ה חפי, בסוה"ד ושל גל וכו' דמשמע מה שקבען בדלת וכו' אלא כיון שאין להן פותחת וחף קבוע בגל טהור, ועיין בהגהות הב"ח (ד') דמבאר דהוקשה לתוס' דם כבר קבעו בפותחת, ואחר כך קבעו בדלת נמצא דהחיבור לדלת אינו מעליותא אלא גריעותא ממה שהיה לפני שקבעו בדלת, ומאי אף על פי. ולכן מפרשים התוס' דשל גל היינו שאינם של פותחת כלל, והו' גלמי כלי מתכת, וגמר מלאכתן בחיבורם לדלת, והיינו רבותא דנקט דאף על פי שנגמרה מלאכתן טהורים. והמהר"ם כתב דנראה דרש"י לא גרס תיבת בדלת (וכדמשמע בדברי רש"י), ולפ"ז ניחא דהרבותא אף על פי שחיברן בפותחת, ומחמת זה היה להם ליטמא מכל מקום טהורים כיון דמחובר לקרקע. ועיין מהרש"א.

עה) תוס' ד"ה חפי, , הא תנן כלי עצם וכו' פשוטיהן טהורים. וכתב המגניני שלמה ליישב דעת רש"י דס"ל דטהורין דתנן היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן טמאים.

עו) תוס' שם. לא חשיב בית קיבול שאין המפתח עשוי לטלטל על ידי אותו בית קיבול כמו הקיטע יוצא בקב שלו וכו'. כתב המגניני שלמה דיש לחלק דבאמת אין צריך שיהיה עומד לכך, אלא דהתם אי אפשר לטלטל השוק על ידי הקב, אבל כאן

מקורולות, ומיירי שנשקעו בקרקע על ידי הגשמים, ובעי, מי חיישינן שיהא כסותר או כטוחן, וא"ל רב יוסף אם רישומן של אבנים ניכר שרי. וביאר **המשנה ברורה** (שי"ב סק"א) דהס"ד שיהיה סותר כיון שהיה זה בריצפה שבחצר, וס"ד דהוי סותר הריצפה. [והא דבאמת לא הוי סותר צ"ל משום שלא עשוי להיות ריצפה ולא בטל לריצפה אלא נהיה מאליו על ידי הגשמים]. אבל **במלבושי יו"ט** (על הלבוש לבעל התויו"ט) מבאר, דכל שמפרק מהמחובר חשיב סותר.

צא גמ', אם היה רישומן ניכר מותר. ופירש רש"י דכיון דמאז לא חזי לבשמים ולא מיבטל ליה מביה"כ. ומבואר מדבריו דרושם הליכלוך מצד עצמו לא חשיב ייחוד בתורת **סימן** שעומד לתשמיש של קינוח, וכל ההיתר משום שע"כ במצב זה שיש הליכלוך לא ישתמש בו לבשמים, משום **דסיבת היחוד** קיימת. [אבל **בשלטי גבורים** (לר. מדפי הרי"ף) כתב שרישומן ניכר הוא משום היכר בעלמא שיהיה קיים וניכר רושם הדבר המכנין], ויתבאר דברי רש"י על פי מה שכתב **המחצית השקל** בביתאור דברי **המגן אברהם** (שי"ב ב') דבאמת ליכא הכא מעשה יחוד כלל, כיון דחזר והשליכן אחר שקינח בו מע"ש, וכל ההיתר במה שיש עליהם ליכלוך, היינו משום דבכהאי גוונא מצד עצמו עומד לקינוח. (א.ג.)

דף פ"א ע"ב

צב גמ', א"ל גדול כבוד הבריות וכו'. פירש רש"י בד"ה **שדוחה את ל"ת**, דכתיב והתעלמת פרט לזקן ואינה לפי כבודו, הקשה **הגאון רבי עקיבא איגר** הא איסור דאורייתא אינו נדחה בקום ועשה (עיין בברכות כ.). וכאן הווי אסור דרבנן ומטעם שלא העמידו חכמים דבריהם במקום כבוד הבריות, ומה זה שייך לדרשה דוהתעלמת.

צג גמ', ר' אליעזר אומר נוטל אדם קיסם משלפניו. בתוס' ביצה (לג. ד"ה ר' אליעזר) גרסו הכא דמקשינן מדברי ר"א דדוקא משלפניו שרי, אבל בכל החצר אסור, ואת אמרת דשרי להעלות לגג, וצ"ל שהאיסור בשאר החצר משום טירחא אף על פי שאינו מוקצה כמש"כ שם התוס', ועל כן אין לדמות מה שיש לפניו לשאר החצר. וכך **פירש רש"י הכא** (בד"ה מהו), אמנם **רש"י בביצה** (לג. ד"ה לחצוץ) מפרש דמה שאמר ר"א משלפניו לאו דוקא, ונקט הכי משום רבנן. ותוס' הכא (בד"ה וחכמים), פירשו דלפניו שרי משום דמוכן ומותר אף בכל הבית, ולאפוקי חצר דאינו מוכן אלא להסקה ומשום מוקצה, והווי לשיטתם בד"ה מהו, דלא עסקינן בסוגיין באיסור טירחא.

צד גמ', הכא אדם קובע מקום לביה"כ. ופירש רש"י בתמיה, פעמים שמוצא אדם שם והולך למקום אחר, ועפ"ז כתב **בהגהות אשרי**, דאם יש לו מקום מיוחד שאין נכנס שם אחר זולתו, אפילו מבני ביתו, אסור לטלטל בשבת דהיה לו להכין מערב שבת. ועפ"ז כתב **המגן אברהם** (שי"ב א') דהא דמפליג ר' ינאי בע"א בין קבוע לאינו קבוע, היינו כשאינו מיוחד דוקא לו, ואינו קבוע היינו שאינו קבוע לו כלל. אבל **הטור** (סימן שי"ב) כתב דאפילו ביש לו מקום מיוחד שרי, **והלבוש** כתב דלא מסיק איניש אדעתיה להכין אבנים מע"ש, וכתב **האליהו רבה** שהוא מפרש שזו כוונת הגמ' הכא אדם קובע וכו'.

צה גמ', אילימא משום דושא אפילו בחול. ופירש רש"י שדש

והרמב"ן כתב בשם הר"ח דאסור להחליק האבן דמחזי כמתקן מנא. ובהגהות אשרי (בשם מהרי"ח) כתב דאם מחליק הצרור עובר משום ממוחק. ולפי הר"ח קושיית מר זוטרא ליסתכן דעלול לישרוט את בשרו.

פה גמ', כלאחר יד. פירש רש"י (ד"ה ומשני כלאחר יד) כגון אוחו בב' אצבעותיו. והב"י (סימן שי"ב) הביא **דרבינו ירוחם** כתב, כלומר וימשמש בנחת. ומשמע דהמעלה כשעושה כלאחר יד, משום דבכהאי גוונא אינו פס"ר שישיר נימין. אבל **בהגהות אשרי** כתב דשרי מישמוש כלאחר יד משום דלא יסתכן, ומשמע דאף שעושה כלאחר יד הוי פסיק רישא שישיר נימין, וצריך להיתרא דשלא יסתכן, דבכהאי גוונא התירו כשעושה בשינוי. וכן **לפירוש הר"ח** דמיירי הכא במישמוש הצרור או האבן, צריך לפרש דהקולא בלאחר יד מדין שינוי, ורבינו ירוחם כתב (לפי פירוש הר"ח) דכשממשמש כלאחר יד לא מחזי ככותש. (וזה ע"פ מה שמביא בשם הר"ח שכל האיסור משום נראה ככותש).

פו רש"י ד"ה מדוכה קטנה. מלאכתה לאיסור אסור לטלטל. והקשה **הגאון רבי עקיבא איגר** (בגליון) דלקמן קבג. מבואר ברש"י (ד"ה הני נמי) דמדוכה חשיב מוקצה מחמת חיסרון כיס, ואי כפירוש רש"י דהכא, קשה דכלי שמלאכתו לאיסור שרי לטלטלו לצורך גופו, וכן הקשה הר"ן (על הרי"ף). ועו"ק כיון דשרינן טילטול אבנים אף על פי שהן מוקצה מפני כבוד הבריות אמאי במדוכה לא נתיר מהאי טעמא איסור מוקצה.

פז גמ', אם יש עליה עד. פירש רש"י קינוח המעיד, והרי"ף והר"ח מפרשים דהיינו סמרטוט, כדאיתא בנדה (יב:) "משמשת בעדים".

פח רש"י ד"ה שקינח. אסיד וחרסית נמי קאי. וכתב **המהרש"ל** דנראה דרש"י גריס שמנה דברים (ולא עשרה) וכן לא גריס והמקנח בצרור (אלא כנדפס לפנינו). וכתב **הרש"ש** דע"כ צ"ל דהני ג' דברים לאו דוקא מדפריך מזה לפירוש רש"י על מדוכה שקינחו בה.

פט גמ', וירדו עליהן גשמים וניטשטשו מהו. פירש רש"י, ד"ה מהו, מי בטיל ייחוד דידהו. ומסקינן דדוקא ברישומן ניכר שרי. והקשה **השלטי הגבורים (לר. מדפי הרי"ף) מאי שנא מדלעיל נ., הא לרב אסי ורב אשי בחריות של דקל אם ישב עליהן מבעו"י שרי לטלטלן בשבת, אף על פי שלא קשר ולא חישב, ואמאי מסקינן הכא דבעינן רישומן ניכר. ותירץ **דלרש"י** דקאי אמדוכה של בשמים ניחא, דאינה עומדת כלל וכלל לקינוח, וגרע טפי מהתם, אבל **לתוס' והרא"ש** דקאי אאבנים קשה. ועיי"ש שמחדש, דבאמת אותה שקינח בה שרי לעולם, והכא קאי אאבנים שבסמוך לאבן שייחד. **והמגן אברהם** (שי"ב סק"ב) מחלק דהכא מעיקרא לא ייחדם כחריות של דקל, שהרי חזר והשליכן. וכתב **הלבושי שרד** דצ"ל דמכל מקום חשיב הכנה מועטת דאם לא כן מה יועיל שניכר הקינוח, אלא דכיון דעיקר הכנתו אינה אלא לאותו פעם לא הוי הכנה מעליא, וצריך צירוף ההיכר כדי להתיר. אבל **המחצית השקל** מבאר דאין הכי נמי אין כאן יחוד כלל כיון שהשליכו, אלא דאם רישומו ניכר הוא עומד לקינוח.**

צ גמ', שם. הרי"ף והר"ח מפרשים הא דבעי אביי מרב יוסף וירדו עליהן גשמים, אינו שייך לעד, אלא דקאי אאבנים

קא תוס' ד"ה והאמר. ופלוגתא בפרק שני דביצה. הגאון רבי עקיבא איגר (כאן) תמה דהתם לא מצינו פלוגתא בדבר שאינו מתכוין.

קב בא"ד. בתוס' ערובין (צג: ד"ה לא) כתבו דאף על גב דאיכא סתמא בביצה דדבר שאינו מתכוין אסור, וצ"ל דפרכת הגמ' לר' יוחנן מאי אולמא האי סתמא מהאי סתמא, ולא היה לו לפסוק כא' מהן בלא ראייה. וכ"כ הר"ש בכלאים פ"ט מ"ב דאיכא עוד סתמי דדבר שאינו מתכוין מותר ומכל מקום פריך הגמ' מאי אולמא זו מזו. וכתב הגאון רבי עקיבא איגר דזה נחא דוקא לפמש"כ התוס' לעיל מא: (ד"ה מיחם) דבשבת לכולי עלמא דבר שאינו מתכוין אינו אסור מדאורייתא, דאי נימא דלר' יהודה אסור מדאורייתא, מה הקושיא מאי אולמא הך מהך, הא מספק אית לן למיזל לחומרא.

קג גמ', אמרו אינהו מילתא שריהא. פירש רש"י על ידי שם טהרה. בחולין (קה: פירש רש"י דאף הם היו בקיאים בדבר ועושין להציל עצמן מן המכשול, ואיכא דאמרי שאמרו שם ולא מוכחא מילתא. ופירש בהגהות הב"ח על הרי"ף כאן, דלאיכא דאמרי על ידי כישוף אסור. ולרש"י, אין איסור לבטל כישוף בכישוף.

קד גמ', אמרה להו מאי אעביד לכו דלא מקנח לכו בחספא וכו'. צ"ע הא רק על ידי שאמרו מילתא שריה, חזינן דהואיל להם, וביאר המהרש"א בחולין (קה: בח"א) דמכל מקום היא סברה דמהיא טעמא לא הועילו כשפיה, ולא ידעה שהם אמרו מילתא, א"נ דהיא רצתה להזיק על ידי הכישוף לגופן ולא יכלה, אבל מעיקרא היה הכישוף בספינה.

דף פ"ב ע"א

קה מותיב לי במילי דעלמא. ופירש רש"י מושיבני לפניו בדברי חננים שאינם תורה. וצ"ע דלכאורה אסור לומר כן משום לשון הרע. (ר.ג.) והנה צריך לדייק במעשה זה, מה השיבו רב הונא א"ל הוא עסיק בחיי דברייתא ואת אמרת במילי בעלמא, כ"ש זיל לגביה, הרי הוא טען שהוא מותיב לי במילי דעלמא, ואינו מלמדו תורה, ואף דדבריו חיי דברייתא הם סוב"ס לא הוו תורה, הא גם רבה בריה דרב הונא ידע שהדברים חיי עלמא אבל עדיין מילי דעלמא הם ואינם תורה, ועוד הלשון כ"ש שאמר לרב הונא, ועיין בבן יהוידע, ונראה לבאר דיוק פירוש רש"י, "במילי דעלמא, בדברי חננים שאינם תורה". מה שיין חננים לדברים שאינם תורה, דזה על פי הכתוב (במדבר י"א ה') אשר נאכל במצרים חנם, וביאר רש"י חנם מן המצוות, דהיינו שרבה ידע שמה שאומר לו ענין חשוב הוא, אבל הרי לא למד מהם מצוה (חנם מן המצוות) והרי אביו שלחו אליו ללמוד תורה, ועל זה השיבו רב הונא טעות גדולה בידך אין דבריו מילי דעלמא אלא חיי דברייתא, כי חיי האדם הוא התורה (כי מוצאה מצא חיים), והוא עסיק בה דהיינו דהתורה עסק חיי של רב חסדא היא, ואדרבא אפילו בשעה שמותיב לך ללמוד, ועדיין לא החל בשיעור עצמו חי את עסקו, ומה המצוה והתורה דיליף אני מדבריו, דמשום שאמר שניתוק שיני הכרכשתא של אדם מביאים אותו לידי סכנה, לומד אני דאם יש לו צרור וחרס בביהכ"ס בשבת צריך לקנח בצרור כי הקינוח בחרס חשש סכנה הוא.

את נירו של חברו ומתקשה. ועיין בב"ק (פא.), דמתנאי יהושע דמותר להלך בשבילי הרשות עד שתדר רביעה שניה, ופירש רש"י שם דמותר להלך בשדות עד י"ז במרחשון שמאז הזרעים צומחות, ובע"ב שם אמרה הגמ' דתנאי יהושע נוהגין אפילו בחו"ל, וא"כ ק"ק איך ס"ד לפרש דהאיסור משום דושא, הא הכא מיירי קודם שנזרע וכפירוש רש"י בד"ה בשדה ניר. (א.ג.)

צו רש"י ד"ה בשדה ניר. חרישה ראשונה ועומד לזריעה, כתב הביאור הלכה (ס"ס ש"ב ד"ה בשדה) דמהא משמע דאם לא נחרש או לאחר החרישה שלאחר הזריעה לא גזרו, ואף על פי שלא מצינו חילוק לענין איסור אשווי גומות בזה, מכל מקום דוקא בחרישה ראשונה גזרו שמא ישוה גומות דאז מצוי בה רגבים. וכן לענין בית כתב המגן אברהם (ש"ב סק"ט) דשרי, דבמילתא דלא שכיחא לא גזרו. אבל בפירוש הריב"ן כתב להדיא, דבשדה שאינה חרושה שרי אפילו נותנה לגומה, שאינו נהנה בסתימתה.

צז גמ', היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות מיחייב משום תולש. ופירשו רש"י ותוס' דהיינו מדרבנן. ובאור שמח (פ"ד ממאכלות אסורות בהגה"ה) הקשה ממש"כ התוס' בביצה (לב. ד"ה והמסתפק), דהמסתפק משמן שבנר חייב משום מכבה כיון דמכבה אורו, וא"כ ה"נ כיון שמחליש יניקתו למה לא יהיה חייב מדאורייתא, ותירץ דדוקא בכיבוי שלא נאמר שיעור בכמותו, אפשר לחייבו גם על מקצתו דמכבה באיכותו, אבל במלאכה דבעינן בה שיעורא כמו קוצר דבעי כגורגרת, כל זמן שאין קצירה שלמה באיכותה לא נחשב שיש שיעור שלם.

צח גמ', שם. בהגהות אשר"י כתב דהכי נמי בהיה על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע, אין חייב משום נוטע אלא מדרבנן. ובדברי יחזקאל (סימן ב') כתב דמסברא היה מקום לחלק, דדוקא קצירה בעינן קצירה גמורה, אבל בזריעה מצינו שמשקה חייב משום זורע, והיינו משום שמוסיף בגידול, אם כן לא בעינן דוקא זריעה גמורה, וסגי בתוספת איכות הזריעה.

צט גמ', שם. הרמב"ם (פ"ח ה"ד) פסק דהניחו על גבי יתדות חייב מדאורייתא. והגר"ח (בסטנסיל אות י"ג) ביאר דאף על גב דלכל דיני התורה נחשב עדיין כגידולי קרקע אף כשהוא על גבי יתדות, ה"מ לגבי מה שתלוי ביניקה דבאמת העציץ יונק מן הקרקע, אבל לגבי מלאכת קוצר תלוי בחיבור, וכיון שמפסיק אוירא נחשב שאינו מחובר לקרקע. והדברי יחזקאל (סימן ב') ביאר טעמו של הרמב"ם משום שממעט את היניקה, וסגי בכך להחשב קצירה.

ק גמ', שם. השו"ע (סימן של"ו ס"ח) פסק דאפילו בעציץ שאינו נקוב אסור להגביהו ולהניחו על גבי יתדות או איפכא בין של עץ בין של חרס. והקשה רבי עקיבא איגר [בגליון השו"ע שם] הא בסוגיין בנקוב מיירי אבל באינו נקוב לכאורה אין לאסור אפילו מדרבנן כיון שאינו עושה הפסק יניקה כלל, ולא דמי לתולש מעציץ נקוב שאסור מדרבנן דהתם מפסיק היניקה. ותירץ, דצ"ל דטעם השו"ע מכא הספק אם דינא דעציץ נקוב בעץ או בחרס, דחד מינייהו חשיב כנקוב אף כשאינו נקוב (עיין רש"י ותוס' גיטין ז:), וכ"כ בביאור הגר"א. ובביאור הלכה שם (ד"ה אפילו) הקשה כיון דהשו"ע סובר כרש"י ותוס', דאפילו בנקוב אסור רק מדרבנן, אין לגזור אינו נקוב אטו נקוב. ותירץ דבדברי הגר"א ורבי עקיבא איגר הנ"ל.

ופירוש הערוך שהובא בגליון. ובב"ב (כ:) פירש רש"י שיש בחלונות פצימים (כלומר עמודים) ומרחיקין הפצימים זה מזה כדי שיכנס האור ביניהם, ונותן למטה ולמעלה חרס רחב בין זה לזה וטח בטיט. והקשה השפת אמת הא לפי מה שפירש רש"י בב"ב שיעורו דר"י יותר משיעורא דר"מ ור' יוסי, והא אמרינן לעיל (פ.) דקיי"ל דשיעורא דרבנן נפיש מדר' יהודה. ותירץ דאף על פי ששיעור החרס גדול יותר, מכל מקום ר' יהודה לחומרא, דאף חרס שאין בו בית קיבול ואינו ראוי לחתנות ולמשקין, חשיב שיעור. והרמב"ם בפירוש המשניות מפרש דפצים היינו חצי לבניה, שעושין ב' חצאי לבניה, וריוח ביניהם נוכדאיתא בב"ב ג.] ובאותו ריוח נותן חרס.

פרק אמר רבי עקיבא

(א) גמ', מי שהיה ביתו סמוך לעבודה זרה. פירש רש"י בעבודה זרה (מו. ד"ה מי) דמיירי שהבית עצמו היה נעבד, ובפירוש הר"ח (לקמן פג.) הקשה אמאי אבניו מטמאים בנדה לר"ע, הא במשמי עבודה זרה אמרינן דלכולי עלמא אינן כנדה אלא כשרץ, ומכאן זה מעמיד דהבית עצמו עבודה זרה הוא, (והביאו הרמב"ן), ועוד כתב הרמב"ן דהירושלמי כאן בעי להוכיח ממתניתין דאפילו משמשי עבודה זרה כנדה, ודחי דתפתר במשתחוה לבית עצמו. וכן משמעות דברי התוס' (בע"ב ד"ה אבניו).

דף פ"ב ע"ב

(ב) גמ', אבניו ועציו ועפריו מטמאין כשרץ. פירש רש"י בעבודה זרה (מו: ד"ה אבניו) דאף המחצה שלו מטמא משום שאין ברירה. והקשה שם התוי"ט הא קי"ל דבדרבנן יש ברירה, וטומאת עבודה זרה מדרבנן כדאמרינן לקמן פג., ותירץ דמשום חומרא דעבודה זרה החמירו דאין ברירה. ובהגהות ר"א גוטמאכר כאן תירץ, דכיון דלגבי איסור ההנאה דהוא דאורייתא מחמירין, הלכך נקטינן לחומרא גם כלפי הטומאה דרבנן. וכ"כ בהגהות מהרש"ם בעבודה זרה. והרמב"ן הביא דהירושלמי בעבודה זרה מפרש, ידון מחצה על מחצה, דהיינו דרך החצי של העבודה זרה אסור והחצי של ישראל מותר ומיירי שמכיר את החצי שלו. וכתב הר"ן (בעבודה זרה כ: בדפי הרי"ף) דהירושלמי ס"ל דאף על גב דבכל שכנים יש לשניהם שותפות בכל הכותל, הכא בישראל ועבודה זרה אדעתא דהכי נשתתפו שיהיה לכ"א רק מחצה שבחלקו דהכי ניחא לתרוייהו. (ועיי"ש).

(ג) גמ', באבן מסמא. עיין רש"י בנדה (נה. ד"ה אי מה) דפירש (על גמ' דילן) דהיינו אבן כבדה שעל הכלים והטומאה על גבי האבן, דכיון שאין האבן מיטלטלת להיות הטומאה נישאת עליה אינו כמשא גמור.

(ד) תוס' ד"ה באבן מסמא. כשאצבעו של זה תחת האבן וכו'. ובתוס' נדה נה. הוסיפו דמיירי שהנדבך דוחק אצבעו של הזב, דאל"ה הוי כאילו היה אור בין אצבעו לנדבך.

(ה) תוס' שם. וא"ת בריש דם הנדה דממעט דם הנדה ממשכב ומושב וכו'. ביאר המהרש"א (בנדה נד:) דאף על גב דתוס' מפרשים דאבן מסמא דהתם מטעם משא ולא מטעם משכב ומושב, מכל מקום הקשו משום דדין אבן מסמא דמטמא בנדה

(קו) גמ', תרגמה רפרם בר פפא וכו' באוגני כלים. פירש רש"י שאינן מקרעין הבשר. וכתב המגן אברהם (שי"ב סק"ד) בשם הב"ח דאף על גב דמשום כשפים איכא מכל מקום משום הא לא התירו לקנח בצרור, דרק משום סכנת קריעה התירו. אבל המאירי כתב דדוקא במקום שאין סכנת כשפים אמרינן דמקנח בחרס ולא בצרור.

(קז) גמ', וחד אמר מקנח בעשבים ואינו מקנח בצרור. וצ"ל דהיינו טעמא דעדיף עשבים מצרור דאינן מוקצה כיון שראויים למאכל בהמה.

(קח) גמ', מיתביי המקנח בדבר שהאור שולטת בו שינוי התחתונות נושרות. במגן אברהם (סימן ג' סע"ק י"א) כתב דבדבר שהאור שולטת בו הטעם משום כשפים, (וכתב דמשום הכי האידנא לא זהירים בזה דאין כשפים מצויים). והקשה הגאון רבי עקיבא איגר (בגליון השו"ע סימן שיב) דאם כן מאי פריך הכא, דהא חזינן דצרור וחרס, מקנח בחרס באוגני כלים לכולי עלמא, אף על גב דבחרס איכא חשש כשפים, וכמש"כ המגן אברהם עצמו בסימן שי"ב.

(קט) רש"י ד"ה ואינו מקנח בעשבים. בתו"ד, ומקנח בהן בחיבורן. ולפ"ז צריך לומר דטעמא דמ"ד מקנח בצרור ולא בעשבים, משום דגזרינן שמא יתלוש באופן שיהיה פס"ר או שיתלוש במתכוין, וכ"כ בפסקי הרי"ד דהוא גזרה שמא יתלוש, וכן משמע במאירי.

(קו) רש"י ד"ה ואינו מקנח בצרור. מקנח בעשבים במחובר ולא יזיזם. פירש המגן אברהם (סימן שי"ב סק"ו) משום טילטול מוקצה. ופירש הפרי מגדים (באשל אברהם סק"ו) דהיינו מוקצה דמחובר (אף על פי שראוי למאכל בהמה), ומקנח רק על ידי גופו בלא נגיעה כלל דטילטול בגופו שרי, ולפ"ז צ"ל הא דעדיף עשבים מצרור דבצרור אי אפשר לקנח בלא להזיזו בידים. והמחצית השקל הביא דהאליהו רבה ותוספת שבת פליגי על זה וסבירא להו דאין איסור מוקצה דמחובר כ"ז שהוא מחובר אי לאו איסור השתמשות במחובר, דהרי אין כאן סברת אקצינהו לגבי זה, ולא יזיזם הכונה שיהיה שלא יתלוש. אמנם בפסקי רי"א כתב דכיון דמחברים הם לא חשיב טילטול, ומבואר דסבירא להו דהוי מוקצה ומכל מקום ס"ל דשרי טילטול במחובר (ורש"י פליג על זה בפשטות דיש איסור טילטול במחובר). ועיין בספר מנחת שלמה ריש סימן י' בהערה שכתב דגם אי נימא דשרי טילטול מוקצה במחובר היינו דוקא בדבר שמאליו חוזר למקומו. (והביא מדברי הפוסקים דלא סבירא להו כלל היתר טילטול מוקצה במחובר).

(קי) רש"י שם. בתו"ד ומשום שימוש במחובר לא מיתסר באילן וכו' שהן קשין. והט"ז (של"ו סק"ד) כתב דהיא דעת ר"נ בערובין שם, אבל דעת רבינא שם, דמידי דרכיך חמיר טפי שמא יקטום, ומדייק מלשון הרמב"ם שפוסק כן, וכ"כ בבאור הגר"א. ולדעה זו צ"ל דהכא שרי משום דהוי תוך ג"ט לקרקע, ובכחאי גוונא שרי אפילו באילן כדאיתא בערובין עט: וכ"כ המאירי.

(קיב) רש"י בא"ד. בסוף הדיבור, שהן קשין. כתב המהר"ם דיש לגרוס "ופירושם קשה", דכל הדיבור הזה הוא המשך לפירוש רבותיו דרש"י הנ"ל, דלפירושם מיירי בעשבים מחוברים, ועל זה כתב כאן רש"י דפירוש זה קשה הוא.

(קיג) מתניתין. חרס כדי ליתן בין פצים לחברו. עיין פירוש רש"י

(יב) תוס' ד"ה מיתבי, מברייטא אלים לי' וכו' דקתני בה משמשיה וכו' דעבודה זרה דומיא דמשמשיה וכו'. הרמב"ן הביא פירוש זה, וכתב דמצינו בכמה מקומות בתלמוד כהאי גוונא, אף על פי שאי אפשר לבאר שם על דרך זו, והתוס' לעיל (יב) ד"ה מי, - צויינו דבריהם בגליון הש"ס להגאון רבי עקיבא איגר) ביארו הא דפריך התם מברייטא יותר ממתניתין, כיון דתנא דברייטא יש לו לפרש טפי ולכן לא ניחא לן לדחוק בדבריו.

(יג) גמ', בשלמא לר"א ניחא. וביאר המהרש"א דאף על גב דקתני בדברי ר"ע עבודה זרה כנדה, ולר"א אינו כנדה לגמרי דאינו מטמא באבן מסמא, לא קשיא, די"ל דלאו לגמרי כנדה, והא דמקשינן מדקתני כשרץ משום דמשמע לגמ' דהוי כשרץ לגמרי ודומיא דסיפא וכמש"כ התוס'. נועד י"ל דדוקא לקולא יש לומר דלאו דוקא כנדה, דבאבן מסמא לא, אבל לומר דהא דקתני כשרץ לאו דוקא - לחומרא, דבאמת הוא חמור משרץ ומטמא במשא, לא מסתבר, משום דלא הוה שתיק תנא מלאשמועינן כל אופני טומאתו. א.ג.].

(יד) גמ', הן ולא הסיטין וכו' לרבה קשיא. פירש רש"י דקס"ד דאין משמעות הסיטין כבכל הש"ס דהטמא הסיט, אלא שהסיטו את הטומאה, והקשה התוס' הרא"ש אמאי באמת לא מפרשינן דמיירי בהסיט הטמא, אבל כשאחרים הסיטו אותם טמאים ולא תיקשי לרבה. והביא דתירץ רבי משה מאיברא, דמקתני בדברי ר"ע הן והסיטין על עבודה זרה ומשמשיה, משמע דקאי אמשא שאחרים הסיטום, דבהסיטו הן אחרים פשיטא דמשמשיה לא יטמאו. נולכאורה י"ל דלא ניחא ליה לגמ' לפרש שהסיטו את אחרים משום הקושיא ע"ז שהסיטה אחרים היכי משכחת לה, וכדמקשינן לקמן. (א.ג.).

(טו) גמ', מתקיף לה רב אשי מאי הן. פירש רש"י בשם רבותיו, אמאי נקט ר"ע הן בלשון רבים כיון דקאי רק על עבודה זרה. והרמב"ן הביא כעין זה, בשם הר"י מגאש, ומבאר דהקושיא כיון שאין כאן ב' דברים ששוין בדינן אמאי קאי "הן" בלשון רבים. (והיינו לרבה לרבנן ולר"א לר"ע). ותירוצו הגמ' ד"הן" קאי אאנשים שהסיטו את הטומאה (ולא כפירוש רש"י דקאי אטומאה שהוסטה) ובזה מתיישב הא דנקט בלשון רבים. והמהרש"ל מבאר פירוש רבותיו דרש"י, דלשינויא קמא לא הוה מפלגינן לרבנן בין עבודה זרה למשמשיה, אלא דמשמשיה נמי מטמאין במשא לרבה (ודלא כתוס' ד"ה ומשמשיה), וכן לר"א תרווייהו אין מטמאין במשא, אבל ר"ע בא לחלוק רק על עבודה זרה, ולכן הקשה רב אשי מאי "הן" כיון דלא פליג אתרווייהו אלא על עבודה זרה ולא על משמשיה, הא ברבנן נשנו כהדדי. ולכן פירש רב אשי דבמילתיה דרבנן נמי מפלגינן בין עבודה זרה למשמשיה, וניחא, דר"ע קאי רק על עבודה זרה.

(טז) גמ', אלא היא שהסיטה אחרים היכי משכח"ל. והא דלא מוקמינן בעבודה זרה שהיא בע"ח, צ"ל דכיון דאשכחנא דאין איסור הנאה דעבודה זרה בב"ח הנעבדים (כדאיתא בתמורה כח. ועבודה זרה נד:). מסתברא דגם טומאת עבודה זרה לא יהיה בהם דתיקנו רבנן כעין דאוריתא. (דטומאת עבודה זרה דרבנן כדאמרינן בע"ב). (א.ג.).

(יז) גמ', כדתנן הזב בכף מאזנים ואוכלין כרע הזב טמאין וכו'. כתבו התוס' דגירסא זו אינה משנה בשום מקום. והרמב"ן כתב

במשא, ילפינן מכח משכב ומושב.

(ו) תוס' שם. , דאבן מסמא נפק"ל דלא מטמא אלא אוכלין ומשקין. ביאר המהרש"ל דהיינו שהדבר הנטמא מחמת אבן מסמא מטמא רק אוכלין ומשקין, אבל על ידי האבן מסמא עצמו מטמא אף אדם וכלים.

(ז) תוס' שם. , להכי איצטריך למעוטי מדוה אף מאבן מסמא שהיא טומאה קלה, וביאר המהר"ם (נדה נד:). דלולא מיעוטא הו"א דמשכב ומושב גופייהו יטמאו על ידי מדוה טומאה קלה.

(ח) גמ', מה נדה אינה לאברים. פירש רש"י בד"ה אינה לאיברים. אם נחתך אבר ממנה וכו' לא משום תורת אבר מן הנדה. וכן פירש הרמב"ם בפירוש המשניות, אולם הרמב"ם (פ"ח ממו"מ ה"ד) מפרש, שאם הכניסה נדה מקצת גופה לאויר כלי חרס, לא נטמא הכלי דאינה מטמאה לאברים. והראב"ד שם השיג עליו דבכהאי גוונא נטמא הכלי, ומפרש אינה לאברים לגבי משכב ומושב, שאם הניחה רק מקצת גופה על המדרס לא נטמא עד שיהיה רוב כוחה עליו. נולכאורה צ"ע לדידהו מה ההקש לעבודה זרה דמפורש דמיירי בעבודה זרה שהתפרקה. (א.ג.). ואולי אפשר ליישב דרך לאחר שאמרה הגמ' דטומאת ע"ז מדרבנן שייך לבאר כך דהרי לא הווי לימוד גמור אבל כאן שעדיין למדה הגמ' דהווי דאורייתא פירשו רש"י והרמב"ם במשנה דהאבר נחתך.].

(ט) גמ', עבודה זרה ישנה לאברים או אינה לאברים. הקשה הרמב"ן (ד"ה ופירוש ידון) דתפשוט ממתניתין דאבניו ועציו מטמאין בין לר"ע בין לרבנן. ותירץ דאבעיא לגמ' דוקא בששברה הגוי ופרקה מחוליותיה, ומבעי"ל אי ביטלה הגוי אם לאו, אבל נשתברה מאליה והדיוט יכול להחזיר ודאי אסורה [ומטמאה]. וכ"כ המהרש"א (בתוס' ד"ה אבניו). ובהגהות ר"ש מרעסויא הקשה דבתוס' לקמן (פג: ד"ה כי תבעי) מבואר דהאבעיא באופן שאין ביטול, וא"כ אין לחלק בין נשתברה מאליה לשיבר בידים. וכתב דתוס' (ד"ה אבניו) באמת יכלו להקשות כן ונקטו חד מתרתי, ותירוצו התוס' קאי גם ע"ז דכיון שעבד לכל אבן ואבן לא חשיב אברים. והבעל המאור (ד"ה והא דבעי) תירץ דדוקא בעבודה זרה שהיא בתבנית בריה שיש לה אברים מבעיא ליה, אבל בבית מודה.

(י) גמ', תיפשוט ליה מהא דלרבנן אינן לאברים. תוס' לקמן (פג: ד"ה ע"ז) הקשו, אמאי לא משני דרבנן ילפי מנדה לטהר דוקא בנשתברה לגמרי, (ובעיא דרב חמא היינו באברים ממש ולא נשתברה לגמרי). והוכיחו מכח קושיא זו דע"כ הוה פשיטא לגמ' מסברא דבנשתברה לגמרי טהורה ולזה לא הוצרכו רבנן למילף מנדה לטהר, וע"כ הילפותא מנדה קאי אאברים.

(יא) גמ', ולוקשה רחמנא לנבלה. הקשה הרמב"ן הא משא נבלה רק אדם הנושאה נטמא, ואילו בנדה כל הראוי למשכב ומושב נטמא במשא, וכתב דשמא באמת אין דין משכב ומושב בעבודה זרה אף אי ילפינן מנידה, [ונאפשר להוכיח דבריו, דהא למ"ד שאין עבודה זרה מטמאה באבן מסמא, מבואר בגמ' (פ"ג ע"א) דאין מטמאה נמי בהיסט שהסיטה היא את אחרים, ומוכח דלא ילפינן מנדה כל טומאתה, וה"ה דאין בה טומאת משכב ומושב, החמורה בנדה על נבלה. (ש.ב.).].

(כג) מתניתין. מניין לספינה שהיא טהורה וכו'. הרמב"ם (פי"ח מכלים ה"ט) כתב הטעם שספינה טהורה שאין הספינה בכלל הכלים האמורים בתורה. (ולא הזכיר הילפותא מקרא). וצ"ל דמפרש שזה עיקר הטעם וקרא אסמכתא בעלמא, ודומיא דמתניתין דלעיל דאסמכתא בעלמא. וכך דייק המהר"ם (לקמן פד. על תוס' ד"ה מנין) מתוס' בריש פירקין דכל קראי דפירקין אסמכתא הן. וכתב המהר"ם דלדעת התוס' דקרא אסמכתא צ"ל דהטעם שספינה טהורה משום שעשויה להיות בים והוי כמחובר לים דטהור כמו מחובר לקרקע.

(כד) תוס' ד"ה נלמדה משק. דספינה אינה מיוחדת למדרס וכו' עיקרן עשויות לפרקמטיא. ובתוס' מנחות (לא. ד"ה שידה) כתבו, דאפילו אי עשויה למושב בני אדם, מכל מקום לא חשיב עשוי למדרס, כיון שהספינה עשויה לעבור בו ממקום למקום, ולא להשען עליה, וכמו בלוקטמין דלעיל (סו:). דאיכא מאן דמפרש קישורי, והיינו דבר שעשוי להלך בו במקום הטיט, וכיון שאין עשוי ע"מ להשען עליהם לא חשיב מדרס, (וכן כתבו התוס' לעיל סו: ד"ה קישורי).

והרמב"ן מבאר דלא חשיב עשוי למדרס, משום שאין יושבים על גוף הספינה אלא על כסא וספסל שבתוכה, והספינה עצמה משמשת רק מעשה קרקע. עוד כתב דאפשר דמדרסות נמי טהורין בבאים במדה, דהיינו אי אין מטלטל מלא וריקן, ואף על גב דאמרין בבכורות לח. דלא איתקוש מדרסות לשק, ולכן אף פשוטיהן שאין להם בית קיבול טמאים, מכל מקום באים במדה גרעי מפשוטי כלים, ושמא איכא ריבויא בקרא לטמא בפשוטים הראויים למדרס, אבל הבאים במדה נתמעטו לגמרי.

דף פ"ד ע"א

(כה) תוס', ד"ה שלש תיבות הן, קשה לר"י דאמאי מייתי לה וכו', והרמב"ן מפרש, משום דמצינן למימר דר' יוחנן מוקי לעגלה של אבנים, בקטנה שנגררת על ידי אדם, ומשו"ה אי מקבלת רימונים טמאה. ומייתי למילף מדקתני דוקא גבי תיבה דהבאה במדה טהורה מכלום, ולא קתני לה גבי עגלה, דבעגלה של אבנים מיירי בכהאי גוונא שהיא באה במדה, ואפ"ה כיון דעגלה דרכה להטלטל על ידי שוורים, אם יש בה בית קיבול טמאה, מה שאין כן תיבה שאין עשויה לטלטל על ידי שורים.

(כו) גמ', הבאה במדה טהורה מכלום. ופירשו רש"י ותוס' דדוקא בפתיחה למעלה שאין עשויה למדרס, וכמש"כ התוס' לעיל (פג: ד"ה נלמדה). (ועיין לעיל אות כד בשם הרמב"ן). ועיין בתוס' לעיל (מד: ד"ה מוכני) שהקשו על פירוש רש"י שם מכח יסוד זה דלא מטהרינן בא במדה במדרסות, ומבואר ברש"י כאן דמודה נמי ליסוד זה כיון דמפרש דקאי בפתיחה למעלה ולא כהרמב"ן הנ"ל. וצריך ליישב פירושו שם כהתו"י בגליון התוס' שם.

(כז) תוס' ד"ה אלא. תימה לר"ת דלמה לו להגיה של עץ וספינת הירדן וכו'. וביאר המהרש"א דלא ניחא לר"ת במה שביאר רש"י דמשום שספינה של עץ שכיחא טפי נקטו הכי, דא"כ אמאי דוקא בשינויא דר"פ אמר כן ולא בדבר זביד. והרמב"ן כתב כיון דבין כך הברייתא משובשת וע"כ צריך להוסיף בה, יש להוסיף בה כמו שאתה רוצה כדי שיתפרש הדין לגמרי.

(כח) שם. על כן נראה לר"ת כגירסת ר"ח וכו'. וכתב המהרש"א דבאמת לא היה צריך ר"ת לגרוס ככל גירסת הר"ח וסגי במה

דאפשר דברייתא שנויה בלשון זה, וכיון שענין זה שנוי במשנה (בזבים פ"ד מ"ו) לכך קאמר דתנן. והביא שמצינו כעין זה בעוד מקומות בתלמוד.

דף פ"ג ע"ב

(יח) רש"י ד"ה טהורין. כל שאר כלים וכו' משכב ומושב וכו'. מבואר בדבריו דכלי שאין ראוי למשכב ומושב טהור לגמרי, ודעת ר"ת בתוס' ערובין (כו. ד"ה כל) דאף דכלים שאין ראויין למשכב טהורין מטומאת חמורה להיות אב הטומאה, מכל מקום נעשין ראשון ומטמאין אוכלין ומשקין, והוא משכב ומושב ולא מדין משא. ובתוס' להדיא מתו"כ דטהור לגמרי.

(יט) רש"י שם. דכי כתיב משא הזב באדם כתיב. הקשה הגאון רבי עקיבא איגר (בגליון) דסתר דבריו בנדה (נד: ד"ה היא עושה) שיש טומאת משא גם במשכב (אף באופן שאין טומאת משכב) וכל מה שתחת הטומאה, ולא דוקא אדם טמא. [ועיין גם ברש"י נדה נה. ד"ה אי מה, ונדה סט: בד"ה כדכתיב, דמשמע כן]. ועיין בתפארת ישראל ריש כלים (בבועז אות א') שנשא ונתן עם הגאון רבי עקיבא איגר בזה. ולדברי רש"י בנדה דאיכא טומאת משא בכל מידי צ"ל, דהא דתנן טהור חוץ מן הראוי למו"מ היינו טהור מלהיות אב הטומאה אלא נעשה ראשון מדין משא. (כ"כ הגאון רבי עקיבא איגר והביאו התפארת ישראל הנ"ל). ועיין בפירוש המשניות להרמב"ם (כלים פ"א מ"ב) שהביא מהספרא שאין טומאת משא אלא באדם. וכן בר"ש רפ"ה דזבין, הביא כן מהתוספתא.

(כ) גמ', עבודה זרה ישנה לאברים או אינה לאברים. רש"י לעיל (פב: ד"ה אליבא) מבאר שהספק אי ילפינן מנדה אף לקולא מה נדה אינה לאברים אף עבודה זרה, או דלחומרא מקשינן לנדה ולא לקולא. וצ"ל דזה דוקא ללישנא קמא הכא, אבל ללישנא בתרא מוכח דלכולי עלמא ילפינן דאינה לאברים והספק אם נחשב כשלם כיון שהדיוט יכול להחזירו. ועיין משנה למלך פ"ו מאה"ט ה"ד שהקשה דמלשון הגמ' כאן בצדדי הספק דלא משמע כרש"י. והתוס' לעיל (פב: ד"ה ולר"ע, פירשו בפירוש א' הספק כאן, דאף על גב דודאי ילפינן מנדה גם לקולא מכל מקום כיון שאומן יכול להחזיר שמא מחמת זה לא דמי לנדה. והרמב"ן לעיל (פב:) מפרש דהספק דוקא בגוונא שפירקו הגוי בידים, והספק אי חשיב ביטול, (ולפי זה הספק גם לגבי איסור הנאה לכאורה). אבל כאן כתב דאי אפשר לפרש דהספק אי הוי ביטול, מדמייתנין לה הכא ולא במסכת עבודה זרה, שמעינן דהספק דוקא לגבי טומאה.

(כא) גמ', מלמד שכל א' וא' עושה דמות יראתו וכו'. ובתוס' דהוכיחה הגמ' מברייתא שהיה זבוב קטן מכזית ולא גדול כיון שהכניסוהו לכיסם. והקשה הרמב"ן הא גם יותר מכזית יכול להניח בכיסו. ומפרש על פי רש"י שכתב בד"ה ומחבקה ומנשקה, וכו' אלמא אדווקים בה ועבודה זרה היא, אם כן זה הוא שחידשה הברייתא דמצינו למימר שלא היה עבודה זרה גמורה אלא עשאוהו זכר לעבודה זרה שלהם, ומהא דהיו אדוקין בה ש"מ דהיה עבודה זרה גמורה.

(כב) גמ', טומאת עבודה זרה דרבנן היא. וכתב הרמב"ם (רפ"ו מאה"ט) דיש לטומאת עבודה זרה רמז מן התורה שנאמר הסירו את אלהי הנכר אשר בקרבכם והטהרו והחליפו שמלותיכם.

התוס' בע"א בד"ה לאפוקי, דכל גידו"ק חשיב יש במינו ועיי"ש במהר"ם. אבל הרמב"ם בפירושו המשניות הנ"ל מפרש כפשוטו, דכשעושה מגמי זה בית קיבול, יש לו טהרה כיון דחשיב כעץ.

(לד) רש"י ד"ה מיר, ואי טמא מדרס היכי מציל והלא כל דבר טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה. ובתוס' ד"ה מי למדו בדעת רש"י דמירי שכבר ישבה ע"ז הנדה, נזרעה דהיינו משום שגרסו ברש"י כל דבר טמא ומשמע שהדבר כבר טמא, אבל לפי נוסחת רש"י לפנינו דבר טומאה יש לפרש כל מידי שהוא בר טומאה ולא מירי שכבר נטמא. (א.ג.) [והמהרש"א הקשה דאי כוונת רש"י בשכבר ישבה למה הוצרך רש"י כלל לטעם זה דטמא אינו חוצץ דתיפוק ליה שהכלי עצמו יטמא מה שבתוכו, וסיים "ויש ליישב".]

(לה) מתניתין. מנין לערוגה וכו' זורעין בתוכה חמשה זרעונים. כתב הר"ש (כלאים רפ"ג) דאף על גב דתנן (בכלאים פ"ב מ"י) דהרחקת ירק בירק ו' טפחים, היינו דוקא בשדה גדולה, אבל הכא דאין זורע מכל אחד אלא מעט סגי בהרחקה מועטת, ולפי זה נוחא הא דנקט תנא ערוגה ולא נקט סתם שיעור הרחקת זרע מזרע, ועיין אות לח.

(לו) ובכלאים (פ"ג מ"ב) תנן כל מין זרעים אין זורעין בערוגה וכל מין ירקות זורעים בערוגה, ופירש רש"י בפסחים לט: משום דזרעים ינקי טפי ולא סגי להו בשיעור זה (וכדאמרינן בגמ' דההיתר בערוגה דקים לרבנן דלא ינקי ועיין ברש"י שם). וכ"כ הר"ש. אבל הרמב"ם בפירושו המשניות (ובפ"ד מהלכות כלאים ה"ג) מפרש, דזרעונים רגילים לזרוע מהן הרבה והן נראים כלאים מה שאין כן ירקות דאין רגילים לזרוע מהן אלא מעט מעט.

(לז) רש"י ד"ה ואחת. אבל ליניקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאורייתא, כדתנן זה סומך לגדר מכאן וכו'. אמנם הר"י מגאש בשטמ"ק בב"ב יח. כתב שדבר ברור בידינו שאיסור כלאים תלוי בב' דברים, הא' שלא יהיו השרשים יונקים זה עם זה, והשני שלא יהיו שעריהן מתערבין זה עם זה מפני מראית העין, ומפרש דהא דשרי במתניתין זה סומך לגדר מכאן וזה מכאן דוקא בדאיכא צונמא (סלע) שמפסיק בין השרשים (וכן מוכח לפי גירסתו בגמ' שם דיקא נמי דתני וכו' עיי"ש).

(לח) שם. דאי ההרחקה משום יניקה ט' זרעונים יש לזרוע בו. ועיין בתוס' (דף פה. ד"ה וקים) שתירצו דכולי האי נוי עירבוב, א"נ דחיישינן שמא לא ידקדק לזרוע ממש בסוף הקרן, אבל השתא א"צ לדקדק אלא בגרעין האמצעית. והרמב"ן כתב דיש לפרש דקים להו לרבנן דדוקא חמשה בשיתא לא ינקי אבל ט' ינקי משום שאין הג"ט שביניהם די להם להניקן בערוגה אחת. ולפי זה נוחא הא דנקט במתניתין דין ערוגה ולא נקט סתם שיעור הרחקת זרע מזרע, דיש דין בערוגה דשרי דוקא ה' ולא תלוי רק בשיעור הרחקה.

(לט) תוס' ד"ה מנין. י"א דערוגה ו' נפקא לן מדכתיב לחיו וכו'. העיר המהרש"א הא בגמ' משמע דא"צ קרא אלא למנין הזרעים, אבל ערוגה ו' ידעין כיון דקים לרבנן דה' זרעים לא ינקי מהדדי בערוגה ו' וכמו שביארו התוס' בד"ה וקים, וא"כ מה בא ללמד, וביאר דאין הכי נמי לגבי כלאים אין צריך לזה, אבל מלשון התנא משמע דסתם ערוגה שיעורה ו' ונפקא מינה לגבי מקח וממכר (ובתוס' לקמן ד"ה גבוליה), ולזה הוצרכו

שנגרסו בדברי ר"פ של חרס (ולא נוסף עץ), ותו לא יקשה מה שהקשו על גירסת רש"י, אלא דלא אשכח ר"ת גירסא כזו אלא כג"ה הר"ח.

(כט) גמ', ומדרס כלי חרס מנלן דטהור וכו'. הנה בסוגיין ילפינן לה מקראי, ורש"י בערובין (קד: ד"ה לא) ובכורות (לח. ד"ה אין מדרס) כתב, דאין מדרס בכלי חרס משום שאין ראויים למדרס שאם דורס עליהן אדם ישברו, והוא תמוה מסוגיין. והמשנה אחרונה (כלים סוף פכ"ד) מיישב, דרש"י בא ליתן טעם אמאי לא גזרו חכמים שיהיה טמא מדבריהם, וכתב דמהאי טעמא אף בזוכית לא יהיה טומאת מדרס מדרבנן, והביא דעת הרמב"ם דאיכא דין מדרס בזוכית. גם בחידושי החת"ס תירץ כך על דברי רש"י בבכורות, ומבאר דכוונת רש"י דכיון שישברו הוי מילתא דל"ש ולא גזרו בהו רבנן. וכתב דמכל מקום רש"י בערובין לא יתיישב בזה דשם משמע דקאי אדאורייתא.

(ל) תוס' ד"ה מפץ. במפץ של שיפה ושל גמי דאין לו שום טומאה אלא מדרבנן לבד מטומאת מדרס כדפי' לעיל. המהרש"א כתב דלא נמצא כן בתוס' לעיל לפנינו, ומבאר מש"כ התוס' שאין שום טומאה אלא מדרס צ"ל דכוונתם מדרס וכל דאתי מיניה, דהרי ילפינן הכא מק"ו דכל המטמא במדרס מטמא במת, וכן בב"ק כה: ילפינן מהק"ו דין טומאת שרץ במפץ, והתוס' אתו לאפוקי טומאת נבלה ושאר טומאות דלא אתיין מהק"ו. [נצ"ב מש"כ המהרש"א שטומאת נבלה לא ילפינן מק"ו דמאי שנא ואמאי לא נילף מפכים קטנים (א.ג.)]. והמהר"ם כתב דכוונת התוס' למש"כ לעיל (סו.) בד"ה כוורת בתירוצם השני, דקש וקנים כיון דאינם כלי עץ, במקום דלא חזי למדרס, לא מטמאו אלא מדרבנן, וכוונתם כאן, דלולא הק"ו ממדרס, היתה טומאת כלי שיפה וגמי רק מדרבנן, אפילו היכא דראויים למדרס, אבל אחר הק"ו ודאי כשראויים למדרס טומאתם מדאורייתא.

דף פ"ד ע"ב

(לא) גמ', ודין הוא ומה פכין קטנים וכו'. ובב"ק כה: מקשינן ע"ז, כיון דבזב נטמא טומאת ערב בלבד, נימא דיו לבא מן הדין להיות כנידון, ואיך ילפינן מהאי דין דמפץ יטמא במת טומאת ז' ימים. ומשני אביי, דבאמת הק"ו על טומאת שרץ וילפינן מת משרץ מהקישא, ועיי"ש.

(לב) גמ', ואמאי הא לית ליה טהרה במקוה. ופירש רש"י דאין טהרה במקוה לפשוטי כלי עץ. והתוס' (בע"א ד"ה מפץ) פליגי והוכיחו דמהני, ומשו"ה פירשו כאן במפץ של שיפה וגמי דמדאורייתא אינו כעץ כלל. והרמב"ם בפירושו המשניות (פכ"ד מכלים מ"י) כתב, דמפץ עשוי מגמי וכיו"ב, ונחשב כלי עץ, ומכל מקום אין לו טהרה במקוה כיון שאין לו בית קיבול ולא הוי בכלל כלי דכתיב בקרא לגבי טהרת מקוה. והקהילות יעקב (סימן מ"ה) מבאר דעתו, דאף על גב דפשוטי כלי עץ יש להם טהרה במקוה וכמו שהוכיחו התוס', מכל מקום מפץ גרע טפי כיון שעשוי אריגות עבות ואינו חלק ואינו כדרך סתם כלים, הלכך לא חשיב כלי א"כ יש לו בית קיבול.

(לג) גמ', שאני התם הואיל ואיכא במינו. לפירוש התוס' (בד"ה מפץ) דמירי בגמי, וגמי לא חשיב עץ כלל מדאורייתא צריך לדחוק דמכל מקום הוי מין א' עם עץ דתרויהו גידו"ק, וכמש"כ

ממקום הזרעים עצמן. אבל הר"ש (רפ"ג דכלאים) מפרש דלדעה הראשונה בירושלמי אינו זורע באלכסון אלא תוך ו' אפילו באמצע הרוח וכרש"י ותוס' כאן. והרמב"ם והר"ש (רפ"ג דכלאים) מפרשים, דשיעור ההרחקה דבעינן הוא רק טפח ומחצה וזה חוץ מהמקום הזורע. וביאר הר"ש דלא בעינן שלא יתערבו היניקות זה עם זה אלא שלא יינק מגוף חברו (וכדעת הרמב"ן שהובא באות מב) והלכך סגי בהרחקת טפח ומחצה. (ועיי"ש שציירו את אופן הזריעה).

מה) גמ', ומנלן דהא דקים להו לרבנן מילתא היא. פירש רש"י שלא תאמר מי הודיע לבריות שיעור יניקה ומי יכול לעמוד על כך. והריטב"א (החדשים) פירש, מנ"ל שאפשר לסמוך על הידוע מחכמת הטבע כל שלא נמסר דבר זה בתורה שבע"פ.

מו) גמ', מאי דכתיב לא תסיג גבול רעך וכו'. רש"י ד"ה גבול רעך, פירוש דאסור משום שמכחיש שדה חברו על ידי היניקה, אבל בתוס' ד"ה לא תסיג, מבואר שלמדו דקאי אאיסור כלאים וכתבו התוס' חולין (פב: ד"ה הזורע) דהיא דרשה גמורה, ולא אסמכתא בעלמא, וביאר המהרש"א דלפ"ז רעך נאמר כאן ע"ש שישראל הם רעים למקום. אבל רבי אלעזר משה הורוויץ מבאר דלתוס' תרי מילי קאסר קרא, חדא גבול רעך, ועוד אשר גבלו ראשונים וזה לענין כלאים, ולכן הדר הגמ' לפרש גבול שגבלו ראשונים לא תסיג כדי לבאר, דלא תסיג קאי על רישיה דקרא בפני עצמו, ועל סיפיה דקרא בפני עצמו. ולפירוש רש"י הא דהדר הגמ' גבול שגבלו ראשונים לא תסיג היינו לאפוקי מפשטיה דקרא דאשר גבלו בא בתור נתינת טעם, ולפי הדרשה הוא פירוש מהו גבול רעך.

מו) גמ', אמר רב ערוגה בחורבה שנינו. דהיינו שאם סמוכות לה ערוגות אחרות אסור משום הזרעים שסמוכים להדידי מכאן ומכאן. והר"ש (רפ"ג דכלאים) הקשה לפי פירושו דסגי בהרחקת טפח ומחצה, הא כיון דאיכא לכל ערוגה גבול טפח, נמצא שיש הרחקת ב' טפחים ואמאי אסור, ותירץ דכשעושים ב' ערוגות סמוכות עושין שיעור של גבול א' בלבד ביניהם, דסגי בחד טפח כדי להלך ולהשקות, ואין בין הזרעים אלא טפח.

מח) רש"י ד"ה והא איכא. ואינך צריך להמשיכן וכו' אלא הפרש טפח. עיין תוס' בע"ב סוף ד"ה והא איכא שכתבו דרש"י לא דק, דבטפח לחוד לא יהיה ג"ט על ידי האלכסון (אף על פי שבאורך יש ב' טפחים של ב' הגבולים) ועיי"ש עוד מה שהקשו על פירוש רש"י בסוגיין.

דף פ"ה ע"ב

מט) גמ', שמא ימלא את הקרנות. הרמב"ן (לעיל פד:) מבאר הא דגזרו דוקא בכהאי גוונא שמא ימלא ולא גזרו בערוגה גופא שמא יזרע יותר, או משום דרך זריעה הוא כך (עיי"ש) או משום דמסתמא זורע ערוגה שלמה כאחת ויזהר להרחיק זה מזה כדינן, אבל בב' ערוגות פעמים שזורע אחת היום וימלא הקרנות, ולמחר כשיבא לזרוע השניה לא ישתמר להרחיק מהזרוע בערוגה הראשונה.

נ) גמ', ולא יהא אלא ראש תור. לפירוש רש"י (בע"א ד"ה בממילא) שזורע הערוגות סמוכות זו לזו בשוה, כתב החזון איש (כלאים ז' א'). אף על גב דלא דמי כלל לצורת ראש תור דהרי שורותיהן שוות, יש לפרש דמכל מקום הגמ' מדמי להו, כיון

להביא קרא דלחיינו כערוגות הבושם. (ועיין פני יהושע שביאר באופן אחר).

מ) גמ', מאי משמע וכו'. הרמב"ם בפירוש המשניות כתב, דמה שהוכיחו מזרועיה שהוא לשון רבים אינו ראייה אלא אסמכתא חלשה כעין סימן, אמנם הר"ש בפר"ג דכלאים כתב דמהירושלמי מוכח דדרשה גמורה היא ולא אסמכתא, וכן משמע קצת בתוס' ד"ה וקים. אבל בתוס' ריש פירקין משמע דכל קראי דפירקין אסמכתא נינהו.

דף פ"ה ע"א

מא) גמ', וקים להו לרבנן דחמשה בו' לא ינקו. ועיין בתוס' שביארו למה הוצרכו גם לילפותא דה' זרעונין. ובשיטה להר"ן (ריטב"א ישן) ביאר ע"פ מה שמפרש רש"י לקמן בד"ה בכמה, שיש בערוגה נ"מ לקולא להתיר ראש תור ירק הנכנס לה, וזה דוקא כשיש תורת ערוגה דחשיבה כשדה, דילפינן מקרא דעל ידי ה' זרעונין שזרועים בה חשובה להיות עליה תורת ערוגה.

מב) גמ', שם. רש"י במתניתין ד"ה ואחת באמצע כתב דשיעור יניקה של כל זרע טפח ומחצה, ובעינן ג"ט כדי שלא יתערבו היניקות, והרמב"ן כתב דשיעור יניקה ג' טפחים כדתנן בב"ב (יז.) מרחיקין את הזרעים מן הכותל ג' טפחים, ואף על פי שהיניקות מתערבות שרי כיון שאין מין זה יונק מגופו של מין זה, ומדייק לישנא דגמ' לא ינקי מהדדי ולא אמרינן לא ינקי בהדי הדדי. והר"ש (רפ"ג דכלאים) דוחה הראיה מב"ב, די"ל דאף על גב דאולי שרשים ג"ט מכל מקום עיקר יניקתן טפח ומחצה, ועוד דמסקינן בגמ' ב"ב בהרחקת זרעים משום שמעלין עפר תיחוח ולא משום שרשים, ועוד דאפשר דדוקא בזרעים יניקתן טפי והכא איירינן בירקות, (כמו שהובא באות לו.)

מג) גמ', שם. ברש"י (המתחיל מע"ב ד"ה תוציא) ותוס' ד"ה קים מבואר דכלאים אינו תלוי ביניקה כלל, אלא דבערוגה גדר עירבוב הוא לפי יניקה, ובשיעור הפסק יניקה לא חשיב כעירבוב, והלכך כתבו התוס' בתירוץ א', דיותר מה' זרעונין בערוגה אסור משום דהוי עירבוב, אבל הרמב"ן כתב דלעולם ערוגה חשיב ערובוב ובעינן תרתי לריעותא בשביל לאסור, עירבוב דמראית עין, וגם דינקי מהדדי, וה' בו' כיון דלא ינקי שרי אף על גב דהוי עירבוב, וכי"כ רבינו יונה (בב"ב ב.) דאיסור כלאים דוקא בדאיכא תרוייהו עירבוב ויניקה. (ולעיל אות לו) הובא דעת הר"י מייגא"ש דביניקה לחוד סגי לאסור והוא דעה שלישית). והרמב"ן כתב ע"פ שיטתו דט' זרעונין אסור אף על גב דעביד הרחקה כיון דאיכא זרעים טובא לא סגי להו ביניקת ג"ט וינקי טפי. [דלשיטתו לא סגי לפרש דהוי עירבוב כתוס', וגם נראה דהיינו לשיטתו דיניקה ג"ט ולעולם היניקות עצמן מעורבות ולכך באיכא הרבה זרעים לא סגי להו בשיעור זה, אבל לרש"י דיניקה היא טפח ומחצה ולעולם אין מתערבות היניקות זו עם זו אין נ"מ ליניקתן במה שהם זרעים טובא כיון דאינם פוגשים זה בזה. (ב.י.ז.)]

מד) גמ', שם. עיין ברש"י ותוס' (המובא באות הקודמת) מש"כ לגבי מקום הזרע עצמו אם הוא מן החשבון. והרמב"ן הביא שבירושלמי איכא מ"ד דזורע ד' הזרעים בזויות, וסגי במה שעיי"ז איכא שיעור ג"ט לבר ממקום הזרעים על ידי האלכסון, ואיכא מ"ד דשיעור ו' טפחים שנאמר במתניתין בעינן חוץ

הגרעין שבאמצע שורת צפון נראה יותר שייך לשורת צפון ולא לשורה שבאמצע שמן הצפון לדרום (א.ג.). וכתב החזון איש (כלאים ז', י') דצ"ל דהא פשיטא דמעיקר דיני הרחקה שפיר יש כאן הרחקה ג"ט מהצדדים, ומצפון ודרום יש ראש תור, וכל הספק רק דדילמא נראה כעירבוביא.

(נז) גמ', ועוגל בה חמשה. עיין רש"י. והרמב"ן הביא בשם רש"י דעושה ה' עיגולין בתוך הערוגה לה' מיני זרעונים, והקשה עליו דאפילו יותר מה' יעגל בה, ולכן פירש כתוס'.

(נח) תוס' ד"ה אמר רבי יוחנן, ובלבד שיהיה ג' טפחים בין זרע קרן זה לקרן זה, כלומר שזורע רק טפח א' בכל קרן ונמצא ג"ט בין הזרוע (מהרש"א). וכתב הרש"ש דהציור הנדפס בגמרות (כאילו זורע כל הקרן של הריבוע הפנימי) משובש.

דף פ"ו ע"א

(נט) מתניתין, שנאמר היו נכונים לשלשת ימים, פירש רש"י דהצריכן הכתוב לפרוש ג' ימים קודם מתן תורה שלא יטמאו בפליטת שכבת זרע, הקשה הפני יהושע הא איתא במקואות (פ"ח משנה ד') דיש תקנה גם ביום ראשון של תשמיש ע"י שתקנה את ביתה יפה קודם הטבילה, וכן איתא בתוס' נדה (מו: ד"ה פולטת), וכן משמעות הגמ' שם, ומ"ט הוצרכו לפרוש ג' ימים קודם. ותיירץ דבדיקה זו צריכה בקיאות וזהירות, וכיון דרוב הנשים לא גמירי דינא, ובשעת מתן תורה הוו טרידי טובא כדמשמע לקמן, לא סמכה התורה על בדיקה זו.

(ס) מתניתין, מניין שמרחיצין את המילה ביום השלישי וכו', פירש רש"י ד"ה מנין שמרחיצין, "דאף" ביום ג' מסוכן הוא, משמע דס"ל דק"ו ליום א' וב', וכן דעת הרשב"א (לקמן קלד:) ד"ה הלכה כר"א דנקט יום ג' לרבותא וכ"ש יום ב'. וכן נראה דעת הרמב"ן שם. אולם מהרמב"ם (פ"ב מהלכות שבת הי"ד), דייק המגיד משנה שם, דנראה דס"ל דמרחיצין ביום השלישי בלבד, וכן דייק הר"ן לקמן (נג. בדפי הרי"ף) מדבריו, וכתב שכן מטין דברי הרי"ף.

(סא) רש"י, ד"ה מנין שמרחיצין, "דאף" ביום ג' מסוכן הוא, הקשה הר"ן לקמן (נג. בדפי הרי"ף) לשיטתו הא כתיב ביום השלישי בהיותם כואבים, אלמא דטפי מסתכן בשלישי, ותיירץ דהם שני ענינים, דלענין סכנה יום שני סכנתו גדולה משלישי, אבל לענין חולשה, ביום ג' היו חלושין ביותר, ועל כן לא היו יכולין לברוח ולהלחם, אבל ביום שני עדיין לא תשש כוחם, ויום ראשון יוכיח שלא נגעו בהן לפי שעדיין כחם עליהם אף על פי שהם מסוכנים יותר, ובחדושי הר"ן שם הביא מהירושלמי שדייק מהכתוב "בהיותם כואבים" שכל אבריהם כאבו לא רק אבר אחד. והקשה השפת אמת כיון דבקרא נאמר רק שהיו כואבים והיינו לענין המלחמה, מה הראיה דהוה סכנה, וכתב דלולא דברי רש"י שפירש דמשום סכנה, וכן משמעות הגמ' לקמן קלד:, היה אפשר לפרש המשנה דלא הוי סכנה אלא צער, ובמקום צערא התיירו איסור דרבנן של רחיצה בחמין, וכן פירש בספר המכריע (סימן נ'), (אמנם בחדושי הר"ן לקמן (קלד:) מבואר דמרחיצין היינו שמחממין לו חמין בשבת וא"כ דחיא איסור דאורייתא, וכן משמעות הרמב"ם בפירוש המשניות, וכ"מ בתוס' עירובין (ס"ז:) וברא"ש (פרק ר"א דמילה סימן ב')). אמנם לשיטת הרמב"ם והראשונים (עיין אות דלעיל)

דהפסק הערוגות והגבולות הווי נמי היכרא מעליא כמו ראש תור.

(נא) גמ', היה ראש תור ירק. המהרש"ל כתב דברש"י משמע שמפרש ראש שור שרחב מאחוריו וצר מלפניו, והרמב"ם בפירוש המשניות (כלאים פ"ב מ"ז) מפרש שהוא תכשיט בצורת משולש ומלשון תורי זהב נעשה לך. וכתב המהרש"ל דכן משמע ג"כ ברש"י סוכה (ז.).

(נב) גמ', אין ראש תור בערוגה. ולפ"ז קשה מה שפירש רש"י במתניתין דשרי לזרוע כל הרוחות עד סמוך לקרן משום ראש תור, וכן מה שפירש לעיל ד"ה והאיכא מקום קרנות (ועיי"ש בצירוף), דע"כ ההיתר משום ראש תור. וצ"ל דהני גוויי עדיפי מראש תור, כיון שאין נכנסים כלל זה לתוך זה, וגם אין השורות באותו כיוון. והווי היכר מעליא אף בערוגה, דלא שייך בזה הסברא שכתב רש"י כיון דנראה כאילו הן אחת. (וכעין זה כתב החזון איש (כלאים ריש סימן ז') ועיי"ש).

(נג) גמ', ושמואל אמר ערוגה בין הערוגות שנינו. רש"י ותוס' פירשו דשמואל פליג ארב, לרש"י פליג על הגזרה שמא ימלא הקרנות, ולתוס' פליג דאפילו אם ממלא שרי. אבל הרמב"ם בפירוש המשניות (רפ"ג דכלאים) ס"ל, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי לדינא, אלא בפירוש המשנה, דרב לא מיירי בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן, ומה שמתיר שמואל בנוטה שורה לכאן ולכאן, (דהיינו שהופך העלים זה לכאן וזה לכאן כפירוש תוס' ד"ה והא) הוא דבר מוסכם להלכה.

(נד) גמ', והא קא מיתערבי בהדדי. פירשו התוס' בד"ה והא דכיון דהעלים מעורבבים אין היתר דראש תור, והמהרש"א הקשה מאי פריך אדשמואל, נימא דאין הכי נמי כשיעשה כראש תור אסור, אבל במתניתין לא מיירי שעושה כן, ורק אם יבוא למלאות הקרנות יהיו סמוכים כראש תור, וא"כ נימא דשמואל לא גזר שמא ימלא את הקרנות. ובשלמא לרש"י (בד"ה והא ובד"ה בנוטה) השתא ס"ד דבמתניתין מיירי דזורע ממש זה כנגד זה.

(נה) תוס' ד"ה והא, דאוריא מבלבל דאפילו לא ינקי מהדדי אסור כדאמרינן המסכך גפנו על גבי תבואתו קידש, תימה דתנן בכלאים (ספ"ב) דתבואה נוטה על גבי תבואה, וירק על גבי ירק מותר, ע"כ דדין כלאי זרעים אינו שווה בזה לכלאי הכרם, וא"כ הכא דבירק וירק מיירי לישתרי. וביאר החזון איש (כלאים ז', ט') דכוונת התוס' דכאן דאיכא במקום מועט מינין הרבה יש לאסור. (ועדיין צ"ע מאי מיתו ממסכך גפנו על גבי תבואה).

(נו) רש"י ד"ה על פני כולה, או ממין שישי, תימה איך יעשה שם "מין שישי" הא איכא באמצע הערוגה זרע ממין אחר. והרש"ש הגיה, "מין חמישי" דהיינו המין שבאמצע, ומה שכתב רש"י מא' המינין, היינו שבצפון או דרום, ובכהאי גוונא אין אלא ד' מינין בערוגה. וכתב עוד דע"כ צ"ל דהכא שאני מהא דאמרינן לעיל אין ראש תור בערוגה, דהרי הכא בעינן להתיר אף על פי שאין הרחקה בין תלם זה לשורות של צפון ושל דרום. נוע"כ דזה חשיב היכר מעליא ששורה זו ממזרח למערב וזו מדרום לצפון, ואף על פי דבמתניתין כתב רש"י דצריך להרחיק מעט שלא יהיו סוף השורות כהדדי ממש, צ"ל דהתם שאני, כמש"כ החזון איש (כלאים ז', ו') דאם יזרע בקרן כיון שאפשר להחשיב הגרעין שבקרן למזרח וגם לדרום הוי עירבוב, מה שאין כן הכא

לעלות בהשכמה, וא"כ משה שעלה בהשכמה אף דלא נצטווה על כך, היינו מדינא דזרזין מקדימין למצוות, וא"כ מסתבר שנהג כך גם בכל העלויות.

דף פ"ו ע"ב

(סח) גמ', והא טבולי יום נינהו וכו' ניתנה תורה לטבול יום וכו'. כתב השפת אמת דלס"ד דגמ' שאין ראוייה התורה לינתן לטבול יום, צריך לומר שלא ישנו כל הלילה כדרך כהן גדול שלא היו מניחים אותו לישון כל ליל יוה"כ כדי שלא יראה קרי, דאם לא כן איך אפשר לזוהר מזה שלא יראו ויטמאו וכמו שחששו בכהאי גוונא ביוה"כ. ואף על פי שבמדרש שיר השירים על הפסוק עד שהמלך במסיבו, וכן בפרקי דר"א פ' מ"א מבואר שהיו ישנים באותו לילה. מ"מ צ"ל דלס"ד דגמ' דידן לא היו ישנים, ואמנם כן פירש באבן עזרא את הפסוק והיו נכונים ליום השלישי שלא היו ישנים כלילה, אולם למסקנת הגמ' שראוייה תורה לינתן לטבול יום שפיר אפ"ל שישנו. [ועיין באות פב דברי הריטב"א].

(סט) גמ', ניתנה קאמרת או ראוייה קאמרת, יש לבאר דאין הנידון כאן במציאות בעלמא, אלא יש בזה נפק"מ לדינא, דהא המקור לטבילת עזרא הוא מדין פרישה, וא"כ אם ניתנה תורה בפועל לטבולי יום מוכח שאין קפידא בזה, אבל אם רק ראוייה לטבולי יום ובפועל לא מצינו שניתנה לטבולי יום, יתכן דיש ענין להדר בזה. והראי' לכך, מהא דמצינו בברכות (דף כב:) (לפי ביאור הצ"ח שם, והובא בעלון) שרצה רב הונא לזמן משום שהוא אינו טבול יום, מה שאין כן האחרים שהיו שם. (ש.ב.)

(ע) גמ', א"ר חייא בא אבא א"ר יוחנן וכו' אבל חכמים אומרים שש עונות שלמות. ובהגהות הגר"א הביא גירסת הגאונים "ג' עונות" וכן איתא ברמב"ן ופירש, דעונות שלמות היינו יום ולילה, ולא דבעינן לילו עמו אלא מעת לעת ג' ימים, וכן הביא מירושלמי, ואיתא שם בירושלמי שהוקש זב לשכבת זרע מה תורת הזב עד ג' ימים אף שכבת זרע עד ג' ימים, ועל פירש"י כתב הרמב"ן ונכון היה אילו הוודו לו הספרים. ובבעל המאור פירש גירסא זו באופן אחר, דסברי חכמים כר"א בן עזריה דסבר כרבנן שבחמישי עביר פרישה, וגם ס"ל כרב אדא בר אהבה שבהשכמה עלה ובהשכמה ירד, וגם ס"ל כר' יצחק דדריש לא מראש בסתר דברתי, וא"כ הו"ו ג' עונות א' ביום חמישי ב' ליל שישי ג' יום שישי.

(עא) תוס' ד"ה אבל, ור"ת מפרש דהכא בזכר שנרבע וכו'. והרמב"ן כתב על תירוץ זה דזה אינו כלום דהוה ל' לדקדק אי חביל כיון דלית ביה פרוזדור. והיינו כדברי הגמ' לקמן שמסתפקת במעי בהמה דלית לה פרוזדור ונשאת בתיוק.

(עב) גמ', או דילמא ישראל דדאיגי במצוות חביל גופייהו. הקשה המהר"ץ חיות הא מעשה זה דהפרשת ג' ימים משום פולטת ש"ז, דמיני' למידים דין זה, היה לפני מתן תורה, ועדיין לא היו דאיגי במצוות, וע"כ חביל גופייהו משום דאכלי שקצים ורמשים. ותירץ דגם קודם מתן תורה היה עליהם מצות בני נח וגיד הנשה ומעשר, ושבת וכיבוד אב ודינין שנצטוו במרה, וציין לרמב"ם פ"ט מהלכות מלכים ה"ב, שבימי עמרם נצטוו ישראל עוד במצוות יתירות. והחתם סופר (מסכת נדה מב. העתקת

דדוקא ביום ג' הווי סכנה אין להקשות קושית הר"ן, דהקרא אתי לאשמועינן שדוקא יום ג' ולא יום ב', איכא סכנה, ועיין בתחילת דבריו שכתב דאין הכי נמי לא בעינן קרא לאשמועינן זה אלא כיון דפליגי עלי' רבנן סמך הוא דבריו על הקרא.

(סב) מתניתין, מניין שמרחיצין וכו' בשבת. ובשו"ע סימן של"א ס"ט כתב דהאידינא לא נהגו ברחיצה כלל ודינו כרחיצת כל אדם. והטעם כתב המשנה ברורה שם ס"ק ל"א דנשתנו הטבעים.

(סג) תוס' ד"ה אף על פי, קשה לרשב"א וכו'. ובתוס' יומא עז. ד"ה מניין לסיכה וכו' תירץ, דאין הכי נמי דבעינן תרי פסוקים, דמקרא דדניאל, דלחם חמודות וגו' לא ידענא איסור סיכה, כיון שכמה ענינים של צער שהיה מענה ומצער נפשו לא גמרי' מהתם, ואתא קרא דידן ותבוא כמים בקרבו וגו' דסיכה כשתיה. ואי מקרא דותבא וכו' בלבד הווי אמינא דלעינוי כל סיכה אסורה בין של תענוג בין שאינה של תענוג, קמ"ל מדניאל שנמנע רק מסיכה של תענוג מדכתיב "להתענות", [נאמנם ברמב"ם פ"ג משביתת עשור ה"ט פסק, שאיסור סיכה הוא בין של תענוג בין שאינה של תענוג].

(סד) גמ', מאן דלא מוקי כתנאי תנא רישא טהורה וכו', ולפי זה צריך לבאר הפסוק "היו נכונים לשלשת ימים" וביאר המרומי שדה דמ"ד טהורה פירש דהלשון לשלשת ימים משתמע לתרי אנפי, או ליום השלישי, וכך פירש מ"ד טהורה, ומ"ד טמאה פירש דהיינו שיהיו נכונים שלושה ימים. עוד כתב דלר"ע דסבר דהוסיף משה יום אחד מדעתו והסכים הקב"ה על ידו, אפשר שלא אמר בלשון ברור, כי חשש דילמא לא יסכים הקב"ה על ידו. (ויעו"ש בדברי הרמב"ן שהובאו באות פ.)

(סה) תוס' ד"ה תני רישא, אומר ר"י וכו'. עיין ברמב"ן שהוסיף לבאר, דאיכא דתני לה הכי (היינו טהורה), ומאן דלא מוקי כתנאי אמר, דהכי דוקא, ומאן דמוקי כתנאי "לא משני לישנא דמרגלא בפומייהו" ומוקים לה כתנאי וכתב, והוצרכנו לפירוש הזה שלא מצינו למאן דלא מוקי כתנאי שיחליף לשון המשנה וישנה אותה כרצונו.

(סו) גמ', בשלמא ראב"ע כרבנן וכו' אלא ר"ע כמאן. וקשה לפי דעת הרמב"ם דלראב"ע נמי תלוי בעונות ולכן פסקין דבעינן ג' עונות, אם כן אמאי קשה לר"ע טפי מראב"ע, דממה נפשך אם פשוט דלא טבלו בשבת בשחרית, אם כן גם לראב"ע ליכא ג' עונות. וי"ל דבאמת לראב"ע איכא למימר שטבלו בשבת שחרית, אבל לרבי עקיבא אי אפשר לומר כן מדאמר שאפשר להשלים העונה, ואי נימא דטבלו בשחרית נמצא שהיה עונות שלמות ממש, ומה"ת שאפשר להשלים, אבל אי נימא דבהשכמה ירד נחא, דעד שאמר להם ופירשו היה חסר מקצת עונה והשלימו חסרון זה כליל שבת, ומזה מקור לדברי ר"ע שאפשר להשלים. (אבל לראב"ע באמת לא מהני להשלים וכמש"כ הרמב"ם דבעינן ג' עונות שלמות ממש דוקא מתחילתן לסופן.) (א.ג.).

(סז) גמ', בהשכמה עלה וכו'. הקשה המהרש"א מניין שכל עליותיו של משה היו בהשכמה, נימא דרק עליה זו היתה בהשכמה דכן צוה לו הקב"ה ועלית "בבוקר" אל הר סיני, ותירץ עפ"י הגמ' בברכות כו. דבוקר היינו עד ד' שעות ביום, וא"כ הציווי של ועלית בבוקר הוא אף עד ד' שעות ולא בעי

יום חמישים לדורות דזהו היום שהוכשרו לקבלת התורה ויראת חטא קודמת לחכמה במעלה ובזמן. אף על פי שמתן תורה היה יום אחר כך, ואתי שפיר שיום השישי הוא העיקר. (עז) גמ', ובחד בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא. וכתב הריטב"א (החדשים) דהיינו שלא אמר להו ולא מידי מפי הגבורה, אבל מפי עצמו ודאי אמר להם באותו יום שכרם ועונשם של מצוות כדאמרין לקמן פז. ת"ש שלישי בחודש וכו' והיינו שלישי ליום זה דחד בשבא.

(עח) גמ', בתרי בשבת אמר להו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים בתלתא עבד להו מצות הגבלה. וביאר התוס' רי"ד שלפי זה צריך לומר בהא דאמרין לעיל בגמרא בע"א בהשכמה עלה ובהשכמה ירד אין הכוונה בהשכמה שלמחר. אלא בו ביום שעולה בהשכמה ושומע ציווי השם יורד מיד בהשכמה ואומר לישראל.

(עט) תוס' ד"ה וכתוב התם, בסה"ד דטפי נחא ליה למילף הזה הזה ולא מדבר בממדבר, וביאר השבת של מי דהוא מחמת השינוי של ה"ב של במדבר. נועד אפשר לומר דעדיף ללמוד מ"הזה, דקאי על תכונת היום הוא מה דאתינן למילף, דאותו הוי ראש חודש (א.ל.).

דף פ"ז ע"א

(פ) גמ', הוסיף יום אחד מדעתו מאי דריש היום ומחר היום כמחר. כתבו התוס' ד"ה היום כמחר, אין זו דרשה גמורה וכו' דאי לא הכי אין זה מדעתו. והרמב"ם כתב וי"ל ודאי אם רצה הקב"ה לאחר שלשה היה אומר לו והיו נכונים ליום הרביעי כדלקמן, אלא ודאי לשלישי אמר, אלא גלוי היה לפניו דעתו של משה, ולפיכך משאמר לו ליום השלישי חזר ואמר היום ומחר, כדי שיהא ברצונו של משה רבינו להתלות במדרשו, ולא יהא כמעביר על דבריו במה שאמר ליום השלישי, אבל לא שיהא משה רבינו מוכרח לדרוש כן שאפילו בחצי היום שייך למימר היום ומחר. והריטב"א (החדשים) כתב, שהקב"ה אמר מקרא סתום כפי מה שירצה משה לפרש.

(פא) גמ', ומנ"ל דהסכים הקב"ה על ידו. דלא שריא שכינה עד צפרא דשבתא. וכתב הפני יהושע דאין לומר דהא דלא שריא שכינה עד צפרא, משום שעדיין לא טבלו, כיון דסמכי על דברי משה שהוסיף יום אחד, והיו ממתנות עד שכלה זמן טומאת פליטתן, דודאי טבלו כבר בחמישי בשבת טבילת גירות בשעת הזאת דם, כדאיתא יבמות מו, וגם אם חזרו ופלטו אחר כך שכבת זרע ודאי טבלו מיד, או משום דטבילה בזמנה מצוה, או משום אכילת שלמים דאיתא בקרא.

(פב) גמ', ופירש מן האשה מאי דריש נשא ק"ו וכו'. ובתוס' ד"ה ומה ישראל הקשה, כיון דק"ו ניתן להדרש לא חשיב עשה מדעתו, ותיירץ דלא הווי ק"ו גמור דשאני התם משום עשרת הדברות, והריטב"א (החדשים) תירץ דק"ו פריכא הוא, דהא דהוצרכו פרישה במתן תורה לאו משום בעלי קריין, דהא ניתנה תורה לטבולי יום, אלא משום פליטת שכבת זרע, וא"כ מ"ט הוצרך משה לפרוש אלא דמ"מ דרש מעצמו, כיון דדיבור "היו נכונים" הי' גם לאנשים איכא תוספת טהרה, אלא לפי שישראל מרובים א"א למנוע תורה מרבים מחמת קרי דילמא איכא חד דחזי בליל שבת, אבל כלפי משה שהוא יחיד איכא תוספת

הגר"ש דייטש) בתוך הדברים ביאר עוד שחביל גופיהו מחמת ההכנה לקבלת המצוות. דדאיגי מיום הקדוש והנורא.

(עג) גמ', ישראל דדאיגי במצוות חביל גופיהו. כתב החתם סופר כאן דמפני זה קשה לסמוך בשם הוראה על רופאי זמנינו אפילו ישראל בענין נדה וכדומה דכל מומחתם עפ"י ספרי רפואות שנעשו ע"י נסיון שהי' להם ע"י גופי או"ה וכן כל חכמתם בניתוח עפ"י שנסו בגופן שלהן, דחביל גופיהו ואין מזה ראי' לגופי בני ישראל ואין לדון מדבריהם להקל בשום איסור כ"א לענין חילול שבת ואכילה ביוה"כ דלא יהא אלא ספק פיקוח נפש נמי דוחה שבת אבל להאמין להם ממש אין נ"ל.

(עד) גמ', דכולי עלמא בשבת ניתנה התורה. כתב הרוקח (סימן רצ"ו) לפי שהשבת שקולה ככל התורה והשומר שבת יזכה לנוח ביום שכולו שבת, ובתחילת התורה רמז באותיות"בראשית" שבת ירא, ועל שם "את שבתותי תיראו".

(עה) גמ', ת"ר בשישי בחודש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו. הקשה המגן אברהם או"ח (סימן תצ"ד ס"ק א') הא קיימא לן כרבי יוסי שבו' בסיון ניתנה תורה, כדמוכח מדפסקין ביו"ד סימן קצ"ו ס"א, דבעי לפרושי ו' עונות, וכשיטת חכמים לעיל, ויעוין רש"י ד"ה אבל חכמים אומרים וכו', סברי להו כרבי יוסי וכו', וא"כ איך אנו אומרים בשבועות שהוא בו' בסיון יום מתן תורתנו, ותיירץ עפ"י גירסת הגאונים הנ"ל שחכמים אומרים ג' עונות, וכן פסק הרמב"ם פ"ה מהלכות אבות הטומאה הלכה י"א, וביאר הכסף משנה שם דס"ל כגירסת הגאונים [וכביאור הבעל המאור הנ"ל ולא כביאור הרמב"ם עיין לעיל אות ע] וא"כ מנהיגנו עפ"י הרמב"ם, והא דפסקין ביו"ד ו' עונות משום חומרא. והחתם סופר (יו"ד סימן קע"ט) הביא ראייה למגן אברהם, מהגמ' במגילה לא. דקדמאי היו קוראים בשבועות שבעה שבועות תספור לך וגו' שהוא מענין ב' הלחם ויום הביכורים, ואחר כך שינו לקרא בחודש השלישי שהוא מענין מתן תורה. וע"כ שבאמת הוא יום מתן תורה דאם לא כן לא היו מבטלים תקנת משה רבינו ע"ה לקרוא מענינא דיומא. אלא ע"כ דגם מתן תורה מענינא דיומא הוא. ובכרתי והפלתי (הלכות נדה סימן קצ"ו סעיף ו' הובא בהגהות הגר"ב פרנקל סימן תצ"ד) תירץ עפ"י הירושלמי (בפרקין הלכה ג'), שכתב דמ"ד דבעינן ו' עונות לא יליף מסיני. וא"כ יש לומר דגלוי לפני המקום שלא יפלטו המשמשים ביום ד'.

(עו) גמ', רבי יוסי אומר בשבעה בו. בתוס' במסכת עבודה זרה דף ג' ע"א ד"ה יום השישי הקשו למאי דדרשה שם הגמרא וכן לקמן פח ע"א מקרא יום השישי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו' לתוהו ובוהו. וחזינן שמתן תורה היה ביום שישי. ותיירץ דכיון שביומא קמא לא אמר להו מידי משום חולשא דאורחא לכן חשיב יום השישי. ועוד תירצו שהיתה ראויה לינתן בשישי אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו. ובמהרש"א הקשה עוד שהרי מתן תורה היה ביום חמישים ואחד לספירה לכולי עלמא ולדורות נקבע ביום החמישים לספירה. ותיירץ דהחמישים יום שקדמו למתן תורה היה כדי ליטהר וליקדש את ישראל מטומאות מצרים שיהיו ראויים לחכמת התורה, וביום החמישים נגמר הטהרה, כדי שיוכלו לזכות ביום החמישים ואחד לקבלת התורה. וקבע הקב"ה את

איגור בגליון הש"ס ביאר המלה "אשר", מלשון ישר, ועולה שפיר עם פירוש רש"י, אולם והקשו הרמב"ן והריטב"א (החדשים), הא מצינו כמה כתובין בתורה שכתוב אשר ואינן לשון אישור, כגון את העגל אשר עשו, ולכן פירש שיעקר הדרשא אינו מ"אשר" אלא מדכתיב (דברים י, ב) ושמחתם בארון, ואזיל על שברי הלוחות, ואי לא הסכים הקב"ה על ידו אלא שחטא בזה, ודאי לא היה מונח בארון דאין קטיגור נעשה סניגור. ועוד דנפקא לן מדכתיב ולכל היד החזקה, (דברים לד, יב) ובמדרש אגדה, שיהושע ושבעים זקנים תפסו בידו של משה שלא ישברם. ולא יכלו לו. אמר הקב"ה תהא שלום באותו היד שנא' ולכל היד החזקה וגו' אשר עשה משה, וכיון דנפקא לן מהתם אסמכוה הכא על אשר שברת.

(פח) תוס' ד"ה ואתה, וכי לא ידעו הא דכתיב וכו'. לכאורה יש לבאר דבריהם דוקא למ"ד גיטין (ס). דתורה נכתבה וניתנה מגילות מגילות, אך למ"ד דחתומה ניתנה דבריהם צ"ע (ש.ב.). [פט] תוס' ד"ה וקבע להם זמן, אבל הוא מספק למה יפרוש, המצפה איתן תירץ קושייתם עפ"י תוס' ביצה (ה). שכתב שבקרא דוהיו נכונים וגו', אין שום זמן ואל תגשו אל אשה משמע עולמית, ולפי זה אתי שפיר הק"ו של משה, כיון שגם לישראל האזהרה היתה לעולם. אמנם המהר"ץ חיות (על תוס' ד"ה ומה וכו') הקשה הא להגמ' בביצה שם מבואר, שבלי הפסוק של שובו לכם לאהליכם היו אסורים לעולם, אם כן איך אמרו משה עשה מדעתו, והרי היה אסור כמו כל ישראל כל זמן שלא נאמר להם שובו לכם לאהליכם, ונשאר בצע"ג. [נאמנם עיין באות פד מה שהבאנו מרש"י ד"ה ופירש דלפי דבריו אין שום קושיא שהיא דווקא אליבא דהתוס' הכא וביבמות].

(צ) גמ', רבי אומר בתחילה וכו'. אמנם עיין במכילתא פרשת בחדש פרשה ב, רבי אומר, וכי מה אמר המקום למשה לאמר לישראל או מה אמרו ישראל למשה לאמר למקום, אמרו רצוננו לשמוע מפי מלכנו לא דומה שומע מפי פרגוד לשומע מפי המלך אמר המקום תן להם מה שבקשו בעבור ישמע העם. דבר אחר אמרו רצוננו לראות את מלכנו לא דומה שומע לרואה כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני והדברים צ"ע. (ש.ב.).

דף פ"ז ע"ב

(צא) תוס' ד"ה כאשר צוך במרה, וא"ת וכיון דבמרה איפקוד וכו'. הפני יהושע ביאר דקושית התוס' היא משום דשני המימרות רב יהודה אמר רב אמרם, וקשיא דרב אדרב, וכתב לישב כסוגיין, אולם לענין הוצאה נצטוו לגבי המן שנאמר ששת ימים תלקטוהו ועל זה קאי הגמ' לקמן בכל כתבי שבאותה שבת שנצטוו היה המעשה דהוצאת המן. ועוד עיין לקמן תוס' ד"ה אתחומין ובדברי המרומי שדה שם. והא דנקטה הגמ' בכל כתבי בסתמא אלמלי "שמרו" וכו' ביאר הפני יהושע דעיקר שכר ועונש בשמירת שבת ומלאכה היינו לענין הוצאה, שצריך זהירות ושמירה יתירה כדלעיל יב. דאמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבתא, והוא לענין הוצאה, ועוד הביא מירמיה שאמר לישראל כה אמר ה' השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא וגו'. [ועיין בספורנו דברים (פרק ה פסוק יב) לקדשו כאשר צוך.

טהרה לא לדבר עמו שכינה בטבול יום, ועוד כתב טעם אחר שלא יתעכב לו הדיבור עד שירד ויטבול.

(פג) שם. והרמב"ן תירץ דלא הוי ק"ו כיון דהא מצי משמש וטבול ומדבר בכל יום, אלא מדעתו נשא ק"ו בעצמו להתקדש שיהא ראוי לדיבור בכל עת. ועיין רש"י על התורה (במדבר י"ב ד') על מה דכתיב "פתאם" שהיו טמאים בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיע שיפה עשה משה, דנגלה עליו תדיר ואין עת קבועה לדיבור.

(פד) תוס' ד"ה ומה ישראל, וא"ת מאי קאמר וכו' דק"ו ניתן לידרש. הקשה המהר"ץ חיות הא ק"ו הוא אחד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, והרי מדות אלו ניתן בסיני, וא"כ מה הקשו תוס', הא משה רבינו דן הק"ו מיד אחרי ציווי הקב"ה אל תגשו אל אשה, ואותו זמן קודם מתן תורה ה' אם כן עדיין לא ניתן לידרש. ותירץ, דק"ו הוא ענין מוכח בהיקש השכל ודרכי הגיון, וק"ו אדם דן מעצמו ואין צריך לקבל מרבו, וא"כ גם קודם מתן תורה שייך ללמוד ק"ו, ודמייא לד"ת דכל דבר שמוכח מסברא הוא דין תורה כמו דפריך הש"ס הא למה לי קרא סברא הוא (כתובות כב. ועוד מקומות). נוש לעיין במה דפשיטא ליה שדרשת הק"ו ה' קודם מתן תורה, הא לכאורה דברים אלו נכונים לפי המדרש שהביאו תוס' לקמן ד"ה ואתה, שצפורה אמרה להם שפירש ממנה מיום שנתיחדה עמו שכינה, ומשמע שכבר אז למד הק"ו, או לפי מה שכתבו התוס' יבמות (סב). ד"ה דכתיב, שעשה זאת בעת שאמר להם הקב"ה, עשה אוהל לעצמו, וזו היתה הפרישה ממנה, אבל לפי מה שכתב רש"י ד"ה ופירש, שפירש ממנה לגמרי לאחר מתן תורה מיד משפירש עם חבריו שוב לא שב לתשמיש. משמע דדן הק"ו רק באותה עת שלא חזר וזה ה' אחרי מתן תורה (א.ל.).

(פה) גמ', ואית דאמרי פה אל פה וכו'. עיין רש"י על התורה (במדבר י"ב ח') שכתב, פה אל פה אמרתי לו לפרוש והיכן אמרתי ב"ואתה פה עמוד עמדי". והמהרש"א הביין דדברי רש"י אינם כסוגיין אלא כיבמות סב. דלא גרסינן לאית דאמרי, שהיא עוד דרשא אחרת שהסכים ה' לדעתו. אולם ביפה עיניים ביאר שהאית דאמרי פליג וס"ל דהקב"ה ציווה לו להדיא לפרוש, והלימוד דפה אל פה מוקש לפה עמדי, וכדאיתא באבות דר"נ פ"ב דר"י בן בתירא פליג וס"ל דהוי ציווי מחמת פסוק זה, וכן בספרי בהעלותך ק"ג וכן משמעות תנחומא פרשת צו סימן י"ג.

(פו) גמ', שבר את הלוחות וכו' אמר ומה פסח וכו'. יעוין בהקדמה לשערי ישר (בקטע המתחיל ולראשית ההכשרה וכו') שהקשה איך יתכן שחשב משה רבינו שבשביל שעשו עגל ישארו בלי תורה ח"ו, והיה ראוי לו להמתין מללמדה להם עד שיתקנו מעשיהם, ולא לשבור ואחר כך לבקש מאת ה' ליתן להם לוחות שניות. ותירץ דלוחות ראשונות שהיו מעשה אלוקים, ואיתא בעירובין נד. דיש בהם סגולה שלא ישתכחו אף ממי שלמד התורה אפילו פעם אחת, וא"כ כיון שהגיעו למצב זה, יכול לצאת חילול הקודש נורא מאד, שיודמן איש מושחת ומגואל במעשים רעים שיהיה בקי בתורה, ולכן חשב שראוי שישתברו אלו בעלי סגולה זו וינתנו לוחות שניות, מעשה אדם וקנינם תלוי בגדרי קנין התורה, יעו"ש שהאריך בזה.

(פז) גמ', שנאמר אשר שברת. ואמר ר"ל יישר כחך ששיברת. וברש"י אישור שאשרו ושברו על שבירתן, והגאון רבי עקיבא

צו' תוס' ד"ה ואותו יום וכו' שנעשה בו נס גדול כדאמרינן במדרש וכו'. המהרש"א בח"א העיר שבטור סימן ת"ל הובא המדרש באופן אחר. שהיו שיניהם קהות על ששוחטין אלהיהם ולא היו רשאים לומר דבר, וכבר העיר זאת הבית יוסף שם, עוד תמה המהרש"א על מה שכתוב בתוס' שנתקבצו הבכורות וכו' מ"ט דוקא הבכורות, הא עדיין לא הגידו להם על מכת בכורות, וביאר דמול טלה הוא ראש ובכור לכל המזלות, והוא עצמו מזלן ואלהיהן של המצרים והבכורות, ולכן דוקא הבכורות נתקבצו שלקחו את אלהיהם ושאלו מדוע וכשאמרו להם ע"מ לשחטם היו שיניהם קהות, [וכדברי הטור] ואחר כך הלכו אצל אבותיהם וכו' כמש"כ תוס', היינו אחרי שהודיעו להם על הריגת הבכורות, והשתא ב' המדרשים נתכוונו לדבר אחד. [ואי נדיק בדברי התוס' נחזי שכתבו דאלו שבאו לשאול בתחילה, היו בכורי אומות העולם ולא בכורי המצרים וצ"ע].

דף פ"ח ע"א

צח' גמ', תניא בסדר עולם ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים וכו'. לר' יוסי הא מני רבנן היא, כתבו הרש"ש והיעב"ץ. דאף על גב דביבמות (פב:) אמר ר' יוחנן מאן תנא סדר עולם ר' יוסי, איהו תני לה ולא סברה לה כמו שאמרה הגמ' בנדה מו:

צט' גמ', ובחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן. וברש"י דכתיב ויבן מזבח תחת ההר. (שמות משפטים כד, ד.), ואף שנכתב אחרי מתן תורה, כבר ציין הגאון רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס את דברי רש"י בחגיגה (ו.) ד"ה ישנה לפני הדיבור, שהקשה הא אי קרא נאמר לאחר עשרת הדברות, ואיך לומדת הגמ' שם שיסנה לחגיגה לפני הדיבור, ותירץ דאין מוקדם ומאוחר בתורה, והי' לפני מתן תורה, ומקורו שם מגמ' דידן, שבחמישי בנה מזבח וכו', ואין אתה מוצא בנתינת התורה בנין מזבח אלא זה, ועדיין צריך ביאור מהיכן ידעה זאת גמ' דידן, וכתב המהרש"א דכיון שלא עלה בחמישי, מסתמא לא הלך בטל באותו יום אלא שבנה מזבח וכו' עיי"ש.

ק' גמ', בשישי לא היה לו פנאי וכו' משום טורח שבת. כתב המהרש"א דאין לבאר כוונת הגמ' דמשום טורח שבת לא ניתנה תורה בשישי, דהא הכא קיימין אליבא דר"י שמשה הוסיף יום אחד מדעתו, משום פרישה ומהאי טעמא לא ניתנה התורה בשישי, ולולא טעם זה ודאי היה ניתן בשישי דלא שביק קבלת התורה משום טורח שבת, אלא כוונתה מ"ט לא עלה בשישי כמו שעלה בג' ימים שלפניו, ונתנה הטעם משום טורח שבת.

קא' רש"י ד"ה עליה דרב חסדא וכו', לפי שרב חסדא יושב וכו'. עיין לעיל (ל.) רש"י ד"ה לעילא מר' תנחום, כמו שרפים עומדים ממעל לו, על שם שיראים להתקרב לפניו יעו"ש, וכבר העיר שם בהגהות הב"ח שרש"י הכא פירש באופן אחר. ולכאורה נראה לחלק דדוקא שם פירש"י כך, דמבואר בע"ב שם רש"י ד"ה מוטב תכבה נרו וכו' שהיו שם נשים ועמי הארץ, ועוד חזינן התם שלא ידעו שפיקוח נפש דוחה שבת, והוצרך למשוך לבם באגדה, כמבואר ברש"י שם ד"ה מוטב, ולכן א"ש שהיו יראים ממנו, אבל הכא ההוא גלילאה דרשן היה, והגמ' מדייקת מדרשתו כמאן כרבנן, ומסתמא היה רגיל לפני חכמים ולא מסתבר שהיה ירא להתקרב אליו. ועוד דממה דחזינו הכא שהדרשן הי' עומד כיון דהתם ר' תנחום הי' הדרשן א"א לפרש

שכתב, באותו האופן שצורך במרה, כי אמנם שצורך שם על השבת, הודיע שלא יספיק לך שתקדשהו במה שתשבות בו ממלאכה, אבל שתעסוק בו בתורה ובמצות, כאמרו והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו. הנה שכתב דמה שנצטוו במרה היה ללמוד תורה בשבת, דהיינו שלמדם ענין שבת בכללותו ומצוות שמירתו, אבל עדיין לא נצטוו בפרטי המלאכות שהיו תלויים בענינים אחרים, ורק כשקבלו התורה בהר סיני, ובסיני, קבלו כל פרטי ההלכות והמלאכות שנאסרו עליהם, אם כן השבת הראשונה שקבלו מלאכה שהיא היתה המלאכה הראשונה שקבלו, הי' בשבת דמן, ונתישבה קושית התוס'. אברא דלכאורה זו היא המח' בסוגיין אי אתחומין איפקוד אי לאו וצ"ע.]

צב' תוס' ד"ה ואמר רב יהודה, וליכא למימר כאשר צוך במתן תורה וכו'. ובהגהות הב"ח ציין לרש"י סנהדרין נו: ד"ה כאשר צוך וכו' שתירץ שכל מה שהיה בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן ששמע בסיני ולא מאליו היה שונה להם, וכעין זה כתב הריטב"א (החדשים) כאן. והוסיף עפ"י הגמ' ר"ה (כו.) והוא ממכילתא פ' יתרו, דזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, והיינו שגם דיברות האחרונות נאמרו בסיני.

צג' גמ', אתחומין לא איפקוד. והקשה הריטב"א (החדשים) דמ"מ איך הביאו כליהם בשבת, (דהיינו שלא למד כתוס' ד"ה אתחומין) ותירץ שהניחום על בהמתם. ואף על גב דהיו מחמרים אחר בהמתם בשבת, מ"מ כמו אתחומין לא איפקוד ה"ה דלא אתפקוד במרה על מחמר אחרי בהמתו, שאין בו לא כרת ולא מיתה, כדאיתא לקמן (קנד.) דלא אפקוד במרה אלא על מלאכה שיש בה כרת.

צד' רש"י ד"ה אתחומין לא איפקוד, הלכך כשנסעו מרפידים נסעו בשבת. הקשה המצפה איתן דמ"מ איך סתרו אלהיהם ביציאתם מרפידים, ומבואר לעיל (לא:) דמשום דכתיב על פי ה' יחנו וגו' הווי סותר ע"מ לבנות במקומו, ומבואר שם שמסתירת האהלים ילפינן למלאכת סותר, וכתב דאין לומר שסתרו מאתמול דמנא ידעו שיצטרכו לנסוע למחר. ונשאר בצ"ע. ועוד עיין באות הבאה דברי המרומי שדה.

צה' תוס' ד"ה אתחומין לא איפקוד. דלאו דוקא נקט תחומין אלא כלומר הוצאה וכו'. הקשה המרומי שדה מנין לו לומר דלא איקפד על הוצאה ויצאה מכלל כל מלאכת שבת. בשלמא תחומין ממש אף לר"ע אינה בכלל מלאכה, אבל הוצאה מהיכי תיתי. ועוד שתוס' נדחק לבאר את הפסוק דאל יצא וגו', ולכן כתב שנראה שנחלקו בטלטול ד' אמות דילפינן לקמן צו: דהלכתא גמירי לה, וסבר האי מ"ד דרך בסיני נצטוו עלי' ככל ההלכות שנצטוו בסיני, ועוד כתב שבאמת לא הוצרכו להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים שעל כרחך כבר הוקפלו האוהלים מערב שבת כדי שלא יהיה סותר, (עיין באות הקודמת) והיו יכולים להוציא הכלים לאחר קיפול האהל.

צו' תוס' שם כמו שאמר וכו'. להניח צנצנת המן וכו', הרי לנו דסברי דהצווי על הנחת צנצנת המן הי' לפחות חצי שנה יותר מאוחר מירידת המן הראשון, ועיין משך חכמה (שמות ט"ז ל"ג) דמשמע מדבריו שעצם צווי לקיחת המן והנחתו בצנצנת הי' מאותו המן הראשון, אלא דהצווי לשים סמוך לאורן הי' צווי אחר, ודלא כתוס'.

תרעומות, והיינו בימי אחשורוש שהוציאם ממות לחיים, והיה זה חביב עליהם מגאולה של מצרים.

קה) תוס' ד"ה כפה עליהן וכו' כשיראו האש הגדולה שיצאה נשמתן. וביאר השפת אמת כוונת ענין זה שיראו את האש שיצאה נשמתן על ג' עבירות שמחוייב למסור נפשו ליהרג ולא לעבור, ומסירות נפש לא היו מקבלים ללא כפיה, ומשו"ה לא תועיל המודעא מועילה אלא לאלו הג' ולא לשאר עבירות. והביא דאמנם כתב הרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ד' דעל ג' עבירות אלו אם עבר, אינו נהרג דהווי אונס, ולפי זה הא דהדר קבלוה בימי אחשורוש היינו משום דבימי נבוכדנצר השתחוו לצלם ולא מסרו נפש, ואחר כך מאהבת הנס שנעשה להם קבלו גם למסור נפשם ברצון.

קו) בא"ד ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע וכו'. המהר"ל בגור אריה (הובא בהקדמת השמעתתא אות ח') יישב באופן אחר, וכתב דאי אפשר שתהיימ להם זכות בחירה אם לקבל התורה אם לאו, וזה הוא שהראה להם הקב"ה שמוכרחים לקבלה, כי בלאו הכי אין קיום לעולם, כדאיתא במדרש, שבאונס נאמר לא יוכל לשלחה כל ימיו.

קז) תוס' ד"ה מודעא רבה וכו'. עיין עוד במרדכי בשבועות כט. שכתב בשם ר"י שגם מה שהשביעם בערבות מואב חשיבי אנוסים. דהיו יראים מהקב"ה שמא לא יביאם לארץ ישראל. ויעו"ש מה שהוציא מזה לדינא.

קח) רש"י ד"ה עושי דברו לשמוע, מוכנן לעשות קודם שישמעו וכו' ולא כשאר עבדים הצריכין לידע אם יכולים לקבל. המהרש"א ביאר שהמלאכים כולם רוחניים ואין להם דעת אחרת כהאדם שיש בו גם דעת היצר הרע שמסיתו לעשות כנגד רצון אביו שבשמים ובמתן תורה נגלה להם סוד זה להיות דעת אחת כהמלאכים היינו שב' היצרים יהיה להם דעת אחת, וזהו כהמלאכים שמוכנים לעשות קודם שמיעה.

דף פ"ח ע"ב

קט) גמ', בתחילה בא' מעיניך לכשתעשי בשתי עיניך. וביאר המהרש"א שיש לאדם ב' ראיות ראייה שכלית וראית חושית, ולכן בתחילה היינו בקבלה שקיבלו את התורה כמו שביאר רש"י היה רק ראייה שכלית, ואחר כך בשעת הקיום והעשיה יש גם ראייה חושית ובעיני שמואל ביאר עפ"י המדרש בשיר השירים רבה פ"ח יג (יד) דבזמן שישראל עושים רצונו של מקום הקב"ה מביט בהם בשתי עיניו ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מביט בהם בעין אחת, ולפי זה בתחילה היינו כשיצאו ממצרים שהיו ערום ועריה, ולבסוף כשקיבלו מצוות ועשו רצונו. ולדבריו צ"ע הלשון "מענייך" דמשמע דקאי על ישראל, ולפי דבריו קאי על הקב"ה. ואולי כוונתו על פי הפסוק עיני ה' אל יראיו וכמים הפנים אל הפנים אם עיניהם נשואות איו עניו אליהם (א.ל.) ובחתם סופר ביאר שבתחילה היינו כשאמרו כל אשר יאמר ה' "נעשה". ולכשתעשי היינו ביום החמישי שהקריבו קרבנות והזה עליהם מן הדם, עלו למדריגת מלאכי השרת ונתגלה להם רז זה והקדימו נעשה לנשמע. ולפי זה לכשתעשי היינו הקרבנות. עוד יעוין בהקדמת הבית הלוי (שו"ת) שביאר שבקבלת התורה קיבלו עול תורה ועול מצוות. ובקבלת עול תורה כבר בקבלה חלה עליהם קדושה, ויעו"ש

אחרת, ועיין לעיל פ': "קום דרוש לנו". (א.ל.)

קכ) גמ', בריך רחמנא דיהב אוריין תליאי וכו'. וביאר העיון יעקב דשיבב להקב"ה בזה, כי ע"י התורה שניתנה בכמה אופנים של תליתאי, ניצל מהעוון הגדול של לה"ר שנקרא (בערכין טו): "לישנא תליתאי", וכדאיתא שם מה יעשה אדם וינצל מלשון הרע וכו', ועוד ביאר שע"י התורה זכו לג' כתרים. ועוד יעוין במהרש"א שביאר כל הענין על דרך שהראשון יש לו שום מעלה, והשני מוסיף עליו, והשלישי עולה על גביהן, ובתליתאי דתורה נביאים וכתובים, כתובים נכתבו ברוח הקודש, נביאים היינו נבואה העולה על רוח הקודש, ועליהם תורה, שנתנה באספקלריא המאירה וכו', וכהאי גוונא ישראל, לויים, וכהנים. ותליתאי דמרים, אהרן ומשה, כמ"ש רש"י. וביום תליתאי לפרישה ביאר שביום א' לא פירשו בלילה, ושני למעלה ממנו שכולו פרשו, ובשלישי שגם טבלו. ובירחא תליתאי היינו עד שנודככו מטומאת מצרים, דבחודש הראשון ניתן להם מילה ופסח, ובשני כמה מצוות במרה ובמן, ובשלישי למעלה עליונה, ויעו"ש שהרחיב בדברים. וע"ע מה שביאר בהרי"ף על העין יעקב.

קכג) גמ', מכאן מודעא רבה לאורייתא. והיינו לפוטרם מהדין כפירש"י, הקשה הפני יהושע איך זה פוטרם מהדין, הא מה שכפה עליהם ההר ואמר להם אם לאו שם תהא קבורתכם זה משורת הדין, דהרי התנה הקב"ה בברית העולם שאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו. ותירץ דהמודעא לפוטרם מהדין היינו מעונשי גיהנום ועונשים קשים לעוה"ב, שיכולים ישראל לומר מוטב להם שיחזור העולם לתוהו ובוהו ממה שיקבלו עונשים אלו. וע"פ זה תירץ הקושיא דהרי נענשו גם לפני שקיבלוה בימי אחשורוש, אבל לפי מה שכתב, נענשו עונשי העוה"ז שעליהם אינם יכולים לטעון המודעא. ועוד תירץ לחלק שהתנאי במעשה בראשית היה לתורה שבכתב, והכפיית הר כגיגית לתורה שבע"פ, יעו"ש שהאריך בזה, וחילוק זה בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ נמצא כבר במדרש תנחומא (פ' נח ג').

קכד) גמ', הדר קבלוה בימי אחשורוש. הקשה הרמב"ן וכי מה קבלה זו עושה מסופו של עולם לתחלתו אם קודם אחשורוש לא היו מצווים למה נענשו, ואם נאמר מפני שעברו על גזירת מלכם אם כן בטלה מודעה זו, ועוד למה הצריכם לקבלה וברית. ותירץ דהמודעא לא מועילה אם לא טענו אותה, ואי היו טוענים המודעא מתחילה לא היו נענשים, והקב"ה נתן להם את הארץ ע"מ שיקיימו התורה, וכמו שמפורש בתורה בכמה פרשיות, וכן בתהלים (ק"ה) ייתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו, והם עצמן לא עכבו בדבר כלל ולא אמרו במודעא כלום, אלא ברצון נפשם מעצמם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, דהיינו שאבדו ע"י זה את זכות המודעא, ולפיכך כשעברו על התורה עמד והגלם מן הארץ, ומשגלו מסרו מודעא על הדבר כמו שנכתב ביחזקאל (כ') והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וכמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן, ועיין סנהדרין (ק"ה). אמרו לו עבד שמכרו רבו כלום יש לו עליו וכו', וזו היתה מודעא שבאמת הואילה, לפיכך כשבאו לארץ בביאה שניה בימי עזרא עמדו מעצמם וקבלוה ברצון שלא יטענו עוד שום

מלאכי צבאות ידודן שהיו מדיין אותם כיון שעדיין היו חולים לאחר שחזרה להם התחיה וקיי"ל אשה מדדה את בנה כיון שיכול להעמיד רגליו על הארץ, כדאיתא ברמב"ם פ"ח מהלכות שבת הט"ז, וכמו כן ישראל שהיו חולים שהרי חזרו לאחוריהם הוצרכו שהמלאכים ידדו אותם ובאופן זה שרי.

ק"ח **גמ'**, **אמר להן למצרים ירדתם וכו'.** וכתב הרמח"ל בדרך עץ החיים (לקראת הסוף, בקטע המתחיל והנה זאת התורה וכו') שודאי ידעו שלא שייך בהם פשטות התורה כמו שהשיב להם משה, ומה שנתאוו לתורה היינו לפנימיות התורה, ואעפ"כ לא ניתנה להם אלא לישראל, כיון שעסק התורה הוא ראש לכל התיקונים, וזה לא שייך אצל המלאכים שאינם בעלי בחירה, וכמו שהאריך הרמח"ל בתחילת דבריו שם. ועוד יעוין בבית הלוי פרשת יתרו שביאר, דאמנם קיום המצוות לא שייך במלאכים, מ"מ הם רצו שאת הדרשות והלימודים והמדות שהתורה נדרשת בהם, בזה יהיה כח הפסק להבין ולפסוק כמלאכים ודלא כדאמרינן בב"מ לא בשמים היא. ויעוין לקמן אות קכב.

דף פ"ט ע"א

ק"ט **גמ'**, **יצר הרע יש בינוכם. היפה עינים ציין למקור שאין יצר הרע במלאכים, לבראשית רבה** פרשה מ"ח א"ר אחא וסעדו לבבכם אין כתיב כאן אלא וסעדו לבבכם, הדא אמרת אין יצר הרע שולט במלאכים. ולכאורה היינו עפ"י המשנה בהרואה (ברכות נד.) בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע.

קכ **גמ'**, **ואף מלאך המות וכו' ויתן את הקטורת וכו', ובהרי"ף** על העין יעקב, כתב שדבר זה נרמז בפסוק של עלית למרום וכו' בתהלים סח. דכתיב ואף סוררים לשכון ק-ה אלוקים. ופירש ואף המלאך הסורר ומקטרג שהוא השטן, למדו לשכון ק-ה אלוקים שהוא ענין הקטורת, ששוכן שמו יתברך ביניהם ומרחק מלאך המות.

קכא **גמ'**, **ואף מלאך המות מסר לו וכו' אי לאו דאמר ליה מי הוה ידע.** כתב רש"י הלא בתורה לא נכתב, והקשה המהרש"א דמציינו כמה דברים שלא נכתב הציווי בתורה ומתוך הסיפור יודעים אנו שנצטווה ע"י הקב"ה, ותירץ שכאן כיון שהקב"ה אמר לו מתחילה, הרומו מתוך העדה ואכלה אותם וגו', אם כן לא מסתבר שהקב"ה ציווה להצילם ע"י קטורת. והיעב"ץ תירץ עפ"י הגמ' פסחים (ק"ז:) כלום יש עבד שרבו נותן לו מתנה וחוזר ונוטלה ממנו, לכן לא מסתבר שהקב"ה שנתן למלאך המוות הכח להמית ציווה על זה דא"כ לקתה מדת הדין, והחתם סופר תירץ עפ"י מה שכתב רש"י בפירושו על התורה, (במדבר י"ז ג) שאהרון העמיד המלאך בע"כ והיה דין ודברים ביניהם, שאמר לו המלאך הנח לי לעשות שליחותי וכו', והקשה דאם טבע הקטורת לעצור המגיפה מה יועילו לו דבריו ומה ישמע לו, ואם עדיין יכול לעשות שליחותו למה הוצרך להתחנן, וגם מה מסר למשה כיון שאינו מועיל. וביאר החתם סופר שאף שבטבע הקטורת להועיל, מ"מ נגד רצון הקב"ה אינו מועיל, אלא שבאותו זמן משה התפלל שתיעצר המגיפה בכח התפילה, ומ"מ רצה שלפני גמר תפילתו תתעכב בכח הטבעי, וביני וביני התפלל. וא"כ א"ש שודאי לא היה בציווי המקום.

שהאריך בזה דהת"ח הוא גוף הקדושה ומהני בזה הזמנה כקלף של ס"ת, מה שאין כן מצוות שבקבלה לא חל הקדושה רק בעשיית המצוות, והוא בתחילה היינו בקבלה רק בעין באחת והיינו רק עול תורה, וכשתעשי היינו גם המצוות, בשתי עיניך. **ק"י** **גמ'**, **ועדיין חביבותא היא גבן דכתיב נתן ולא כתיב הסריח.** ופירש"י ד"ה נתן, עזב ריחו הטוב לאחרים. וכתב החתם סופר שבזה נרמז שנתלה כל הסרחון בערב רב, ולגבי ישראל חביבותא קיימת לעולם.

קיא **תוס' ד"ה ולא כתיב הסריח. לשון מגונה לא היה לו לכתוב.** וכתב החתם סופר דלכאורה אין בזה בית מיחוש דמבואר במגילה כה: שליצנותא דעבודה זרה שריא, וכאן שבא לומר שהסריח ע"י העגל, הווי לליצנותא דעבודה זרה.

קיב **גמ'**, **ת"ר עלובין ואינן עולבין וכו'.** בשמירת הלשון שער התבונה פ"ח הביא דפירשו שיש כאן ג' מדרגות, א. שאינו עולב לחבירו כשמחרפו, אבל יתכן ששייב. ב. שאינו משיב כדי שלא יתבוזה יותר ע"י זה. ג. עושין מאהבה ושומחים ביסורים, שמה שאינו משיב זה מצד האהבה לה' ומקבל הייסורין בשמחה. ויעיין שביאר למה יש לשמוח בייסורים.

קיג **גמ'**, **ועליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. בריטב"א** (החדשים) הביא בשם הרב ר' מאיר שזה קאי על אהרון שנאמר בו וידום (ויקרא י' ג') ופירש ששמש ביסורים.

קיד **גמ'**, **כצאת השמש בגבורתו. בחתם סופר** הביא מהכותב בעין יעקב שפירש הדמיון לשמש שנעלבה מהירח בקטרוג. כדאיתא חולין ס': "אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד". והחתם סופר וכן הענף יוסף ביארו שהשמש עושה מאהבה, ושמחה ביסורים, דבכל יום מחיין לה בשיתין פולמוסא דנורא ולא בעית למיפק מפני שמשותחים לה, ומוצאת בעל כרחא כדאיתא נדרים (לט): **וסנהדרין** (ק"י), **והמרומי שדה** ביאר שהשמש שומעת חרפתה במה שמשותחים לה וחרפה גדולה היא לה, ואעפ"כ שמחה לעשות רצון קונה שמצווה לה בע"כ להאיר. (וזהו גופא היסורים, החרפה שמשותחים לה ודלא כהענף יוסף).

קטו **גמ'**, **למיימינין בה וכו'.** פירש רש"י עסוקים בה וכו' כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר, עיין רש"י יומא עב: ד"ה וזה שכתב ללמוד לשמה ולקיימה. וברש"י לעיל סג. ד"ה למיימינין כתב שמפששים טעמיהם בדקדוק ובוררים כימין המיומנת למלאכה. ובד"ה למשמיאלים הביא עוד פירוש דהיינו שהם עוסקים לשמה.

קטז **גמ'**, **יצאה נשמתו וכו',** הקשה המהרש"א איך יתכן שגם חזרו לאחוריהם וגם פרחו נשמתו, ועוד דלעיל משמע שנתמלא העולם בשמים להשיב נשמתו חזינן שלא מתו לגמרי. ותירץ שהיו ג' כתות בישראל לפי טבען יש שמחררת הקולות רק נחלשו ולהם הועילו הבשמים, ויש שמתו, ויש שרק חזרו לאחוריהן.

ק"ז **גמ'**, **חזרו ישראל לאחוריהן י"ב מיל.** כתב החתם סופר עפ"י הרמב"ם פכ"ז משבת ה"א וכן ברי"ף בעירובין, שאיסור תחומין דאורייתא י"ב מיל, וא"כ לא היה אפשר למלאכי השרת להחזירים. ואף שגם ד' אמות אסור להעביר ברשות הרבים (וצ"ב אי למלאכים יש איסור טלטול), וא"כ איך נשאו אותם לאחר שיצאה נשמתם, וביאר החתם סופר דזהו לשון הפסוק

עוד בין נתינת שלום לשאילת שלום, דשאילת שלום היא כגמ' דידן היה לך לעזורני ובעי לשאול. והמהרש"א כאן ביאר דשאילת שלום היינו שבעה"ב שואל את האורח אם היה שלום לו בדרך, ובמקום שבא, ושייך גם בתלמיד לרב, ונתינת שלום היינו האורח לבעה"ב וזה לא שייך בתלמיד לרב.

קבו) בא"ד, ואיך יתכן דמדבר קדמות היינו מדבר סיני. וכתב היעב"ץ שגם זה מיושב בתירוץ תוס' שהכל מדבר אחד גדול ומתפשט לצד מזרח מעבר לירדן והלאה סביב לים המלח קדמה מזרחה.

קבו) רש"י ד"ה שפרו ורבו, ולא ידענא היכא רמיזא. וכתב המהרש"ל דילפינן זאת מחינוך בית המקדש דשלמה המלך, דהא מבואר לעיל ל' ע"א שנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד וילדה זכר, וק"ו למתן תורה, ועוד ששם נאמר וילכו לאהליהם וגם הכא שובו לאהליכם. [וצ"ע דלכאורה יש לחלק, דהכא נצרך שובו לכם לאהליכם להתיר להם נשותיהם, מאחר שנצטוו על הפרישה, ולא מסתבר דהוה גזירה שווה, דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן א.ל.].

דף פ"ט ע"ב

קבח) גמ', ופליגא דר' אבהו דא"ר אבהו הר סיני שמו וכו'. כתב המרומי שדה דר' אבהו ורבי יוסי בר' חנינא לא פליגי, דהמדבר בודאי נקרא כבר מקודם חורב, וכדמצינו בשמות (ג' א') הר הא' חרבה. והר סיני נקרא סיני על שם הסנאים שגדלו עליו, ודברי הגמ' ופליגא דר' אבהו, על רב פפא ור"ה בריה דרב יהושע נאמרו, דהם פירשו דסיני לא הי' שם עצם ההר אלא כנוי.

קבט) גמ', כשנים הללו שסדורות וכו'. וביאר המהרש"א שהוא כנוי ומשל לענין ריבוי החטאים כריבוי השנים שהיו מזמן בריאת העולם.

קל) גמ', אמר הקב"ה לאברהם בניך חטאו אמר ימחו על קדוש שמך וכו'. וביאר העיון יעקב שכל אחד עשה כמדתו כמו שמצינו אצל אברהם שלא חס על בנו ישמעאל וגירש אותו, וכן יעקב שאמר ארור אפם כי עז, אבל יצחק היה חס על עשו כי על כל פשעים תכסה אהבה, והוסיף עוד, דמ"מ זה שלא היו אברהם ויעקב מלמדים זכות על בניהם מחמת כבוד ה', זכות זה יעמוד לבניהם שהקב"ה יחוס עלינו בשביל זכותם וכבודם.

קלא) גמ', אמר לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה. הקשה החתם סופר (פר' ויגש תו"מ תנינא ד"ה כמה) שהרי יצחק נזדקן יותר מהם שהיה בן ק"פ שנה ואברהם היה בן קע"ה, וא"כ תואר הזקן בעל העצה מגיע לו. ותירץ שחישוב שנותיו של יצחק הם רק עד שבא יעקב לחברון, דכיון שכהו עיניו של יצחק, כשבא יעקב בנו אל ביתו, עזב התנהגותו עם אנשי העולם והניח ליעקב, ואז היה בן ק"ס שנה, אם כן אינו כאברהם שהגיע לקע"ה. ואינו כיעקב שהיה בן קמ"ז.

קלב) גמ', דל כ"ה דלילותא. ובטעם דלא ענש עליהם, כתב המצפה איתן בשם זרע יצחק על אבות. דקיי"ל אין עד הרואה שראה כלילה נעשה דיין, והקב"ה הוא העד והוא דיין.

קלג) מתניתין, תבלין כדי לתבל ביצה קלה. במראה כהן העיר על הלשון ביצה "קלה", דהא לפי הגמ' לעיל פ': ביצה קלה היא ביצת התרנגולת, שאין לך ביצה קלה לבשל יותר מביצת תרנגולת, וטעם זה הרי לא שייך גבי תבלין, ודייק מהרמב"ם

קכב) גמ', בשעה שירד משה וכו' בא שטן וכו' תורה היכן היא. וביאר העיון יעקב למה דוקא בשעה שירד משה, ותירץ שודאי הסכים עם נתינת התורה למשה (ועיון תוס') אבל היה סבור שמשה רבינו ישאר עם התורה בשמים ולא ירד למטה, ולכן שאל תורה היכן היא, וכעין זה ביאר החתם סופר אלא שהוסיף שאף על פי שהודו כולם שמשה רבינו כדאי ללמוד תורת ה' וסודותיה, מ"מ חשבו שעכ"פ יהיה בדרגתם כמוהם. אבל הכלל מסור הוא בידינו שלא בשמים היא, כדאיתא ב"מ נט. (ועיון בהקדמת הקצות שהאריך בענין זה). ואין למלאכי השרת חלק בה ולכן דוקא כשירד משה קיטרג, ועוד ביאר לפי זה דמה שבעשיית העגל השטן הראה לישראל כאילו מת משה, הי' משום שחשב שכיון שנמסרה לו התורה ודאי לא יהיה חלקו עוד עם בשר ודם. ובהרי"ף על העין יעקב ביאר, שכשהיה משה במרום השטן ידע שלא יוכל לקטרג כיון שכבר המלאכים קיטרגו על נתינת התורה ואחר כך הודו ואמרו מה אדיר שמך בכל הארץ, ולכן רק אחרי שירד משה ושיבר את הלוחות קיטרג השטן שמתוך שהקב"ה נתנו לבני אדם נשתברו הלוחות ונודלולו כבוד התורה, וענה לו הקב"ה נתתיה לארץ שכבר קיבלו התורה וי' הדברות (אף שנשתברו).

קכג) תוס' ד"ה תורה היכן היא, וי"ל וכו'. פשטות דברי תוס' נראה שבאמת השטן לא ידע. כיון שניתנה בחשאי. אולם המהרש"א הקשה שריב"ל עצמו במימרא הקודמת אמר שאף מלאך המות מסר לו דבר והרי הוא השטן הוא מלאך המות וא"כ ודאי ידע. וביאר המהרש"א שכל דברי השטן עכשיו הם בתור קיטרוג להוות סיבה לחזור מקבלת התורה, והיינו תורה היכן היא, כיון שארוכה מארץ מדה אם כן איזה מקום יוכל לקבל התורה. וכן אמר לשר של ים היכן היא, כיון שהיא רחבה מיני ים מי יוכל לקבלה ואחר כך הלך לאבדון ומות, וביאר המהרש"א שהוא שר ממונה על גיהינם שמקומו גדול הרבה ויעי"ש שהאריך בדברים.

קכד) גמ', אמר לו משה אין שלום בעירך וכו'. וביאר החתם סופר (עה"ת ויקרא ע' ס"ד ד"ה ויקב) דכיון דממה שאינו נותן שלום לרבו, מוכח דס"ל שאין תלמיד נותן שלום לרבו, (ועיון באות הבאה) וכתוצאה מכך לא יהי' דין חזרה תוך כדי דיבור, (ששיעורו "שלום עליך רבי ומורי"), ודבר זה יגרום הרבה מחלוקות בין בני אדם, דהרי כתבו התוס' ב"ב (קכט:) ד"ה והילכתא וכו' שעיקר תקנת חכמים שאפשר לחזור בתוכ"ד הוא לפי שכשאדם עושה סחורה עם חבירו ויראה רבו, יוכל לתת לו שלום, ומעשה זה יגרום לו שלא יוכל לחזור בו.

קכה) גמ', כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. ובגליון הש"ס ציין הגאון רבי עקיבא איגר לתוס' ב"ק (עג:) ד"ה כדי, שכתבו דאף שמבואר בברכות (כו:) שהמחזיר שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, היינו דוקא כשאינו אומר לו שלום עליך רבי, וכ"כ רש"י בברכות שם ותוס' ד"ה והנותן, ועל גמ' דידן כתבו דעבד שאני דאין לו להחזיר שלום בשום ענין, משום שמורא רבו עליו, אולם הרא"ש שם סימן ה' הביא מהירושלמי, דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל, והובא דעה זו ביו"ד סימן רמ"ב סעיף ט"ז ולפי זה לא צריך לחלק בין עבד לשאר תלמיד, וכן משמעות התוס' בברכות שם ד"ה והנותן, בתירוצם השני, שכתבו דרך בתלמיד חבר מותר, והמהרש"א בברכות שם חילק

שה"שני שמות" דרישא ו"שם אחד" דסיפא אינם באותה משמעות, ולפי זה ר"ש פליג דב' שמות לוואי של תבלין ממין א', וכ"ש ב' מיני תבלין שונים, ואפילו כולם משם אחד של איסור, אין מצטרפין. (ולא כהבנת תוס' דשם אחד דקאמר ר"ש קאי אשני מינים אלא חוזר על כל דבריו). ולירושלמי הי' פשוט דלרבנן שכל שם אחד של איסור מצטרפין ה"ה כל מיני תרומה מצטרפין, ורק לר"ש דס"ל דגם בשם אחד של איסור בעינן שלא יהא מחולק למינים או לשמות לוואי שונים, הי' הו"א שתרומה ותרומת מעשר לא יצטרפו, וקמ"ל דמצטרפין. (י.ס.).

קלה גמ', אבל עצים דחזו וכו' קמ"ל וביאר הריטב"א (החדשים) דקמ"ל, דמכיון שסתם עצים עומדים להסקה משערים בהסקה, וכדלעיל עח. מילתא דלא שכיחא ושכיחא אוול רבנן בתר דשכיחא ואפילו לקולא.

פי"ח מהלכות שבת ה"ה שמשמע דלא גרס ביצה קלה וביצה סתם מדויק מדבריו דבהלכה ד' שם לענין עצים כתב מביצת התרנגולים, ובה"ה הזכיר ביצה סתם, אולם הקשה אם כן למה נקט ביצה כלל, כיון שכל שיעור שבת כגרוגרת, ובשלמא לעיל פ: אמר' כגרוגרת מביצה קלה והיינו שמהירה לבישול, אבל הכא אמאי נקט כלל ביצה ונשאר בצ"ע.

קלד) תוס' ד"ה תבלין. אבל תימה וכו' וכן משמע בהדיא בירושלמי כו'. נראה שלפי הגירסא בגמ' "או מג' מינין ושם אחד" והגירסא ברש"י "אפילו מן ג' מינין והם שם אחד" אולי אפשר ליישב את קושית התוס', וה"פ דברייתא, ג' שמות (לוואי) של תבלין ממין א' (כגון פלפל לבן ושחור), או אפילו ג' מיני תבלין חלוקין לגמרי, בכל אלו אם הם משם אחד של איסור (כמ"ש רש"י לגירסא זו), מצטרפין. וכדמשמע מרש"י

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היוממי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היוממי ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 10:30 - 9:30 בבית הכנסת 'שע"י קהילת אשכנז' רחוב חתם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנב עבדו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ב אהבת חסד ח"ב פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 052-7113060 shbrma@gmail.com

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>